

Om

Epheterne og deres Dikasterier

i Athen.

Af

F. C. Petersen.

Forelæst i det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab den 25de Juni 1847.

Indhold.

I. Om Epheterne i Almindelighed.

1. Om Anledningen til Epheternes Indstiftelse ved Drakon, og deres Forhold til den soloniske Statsforfatning.
2. Epheterne indsatte af Drakon som criminelle Dommere.
3. Epheternes Navn.
4. Epheternes Alder, Qualificationer og Antal.
5. Epheternes Valgmaade.
6. Antallet af Epheternes Dikasterier og deres Forhold til Athenernes øvrige Domstole.

II. Om Epheternes Dikasterier hvert for sig.

1. Om Palladion med Excurs om Exegeterne.
 2. Om Delphinion.
 3. Om Prytaneion.
 4. Om Phreatto.
-

I.

Om Epheterne i Almindelighed.

1. Om Anledningen til Epheternes Indstiftelse ved Drakon, og deres Forhold til den soloniske Statsforfatning.

Den soloniske Forfatning er det Middelpunkt i den attiske Stat, hvortil det Forudgaaende er Forberedelse, og hvorfra det Følgende har sin Udgang. Den betragtedes af Athenerne som et Gode, man med Omhu burde bevare; men det laae i Sagens Natur, at den hverken blev eller kunde forblive uforandret. Den undergik efterhaanden Forandringer, deels saadanne, der vare nødvendig Følge af Demokratiets hurtige og energiske Udvikling, deels af tilfældige eller forbigaaende Aarsager. Men nu og da, naar Forvirring, Fare og Ulykke brød ind paa Folket, vaagnede Erindringen om den ældre Tilstand og dens Lykke, og man forsøgte da paany at kalde de Love og den Forfatning tillive, der havde blomstret i hiin forsvundne Tid. Disse Forsøg vare frugtesløse, men de vidne om den Vigtighed, Athenerne tillagde den soloniske Lovgivning og Statsforfatning.

Dog havde Solon ikke skabt Alt fra ny. Han lod det Gamle bestaae, forsaavidt det var foreneligt med hans Statsindretning, eller endog kunde tiene som Grundlag og Støtte for den. Dertil hørte især saadanne Indretninger, der fordi de vare fast sammenvoxede med Folkets Tro og Religionsskikke, tiente til at fremkalde og befæste den sædelige og religieuse Tilstand, som Solon tilsigtede.

En Indretning af denne Art vare Epheternes Dikasterier (*δικαστήρια τῶν Ἐφετῶν*).

Havde Solon ikke forefundet denne Indretning, vilde han uden Tvivl have optaget noget i Ideen Tilsvarende i sin Lovgivning, men formodentlig i en anden Form end den, han forefandt som en Hoveddeel af Drakons criminelle Love. Disse lod han bestaae, som han forefandt dem, deels for den Ærbødigheds Skyld, hvormed de endnu dengang be-

tragtedes af Folket, deels fordi disse Love havde ligesom deres egen afsluttede Virkekreds, hvorfra de ikke grebe forstyrrende eller hemmende ind i den nye Statsorganisme.

Denne Indretning var bleven til, da Drakon ikke meget længe før Solon gav sine Love (*Ῥεσμοί*). Disses Strenghed, der er bleven et Mundheld, havde ikke sin Grund i Drakons Personlighed. Tvertimod synes han, saavidt muligt, at have ladet det dengang mægtige Aristokratie bestaae uanfægtet, og overhovedet ikke at have foretaget nogen giennemgribende Forandring af Statsforfatningen¹⁾; medens han dog netop ved den Deel af hans Indretninger, som Eftertiden lod staae ved Magt, søgte baade at sætte Grændser for Forbrydelsernes Hyppighed, og ikke mindre for Privathevnens Grumhed ved i dens Sted at indføre en lovlig Retsfølgelse. Det kom her ikke mindre an paa at modarbejde Eupatridernes Misbrug af Magten end Folkets Tøilesløshed; men dette kunde under de Forhold, som dengang fandt Sted, ikkun skee ved Strenghed. Denne var altsaa giort nødvendig ved Forholdene; og man har med Ret bemærket, at den herskende Tro, at Forbryderen maatte ryddes af Veien, forat afvende Gudernes Vrede, her ikke var uden Indflydelse²⁾.

Den Tid, som forløb mellem Drakon (624) og Solon (594), var for kort til, at Forholdene kunde undergaae en saadan Forandring, at de her tilsigtede Love vare blevne overflødige; tvertimod vare de Ulykker, der forstyrrede Drakons Tid, blevne end værre, saaat Solon maatte gribe til andre, kraftigere og mere giennemgribende Midler derimod, medens han paa den anden Side bevarede den Deel af Drakons Lovgivning, der maaskee mere end nogen anden Deel deraf havde en positiv Charakter, hængte nøie sammen med ældgammel Tro og Skik, og fandtes tienlig til at ordne og styre, hvad der laae indenfor dens Grændser. Vi mene hermed Drakons criminelle Love.

Paa Solons Tid fandt man ikke Drakons Love for strenge. Netop det, der var det Stængeste deri, beholdt man; det Övrige afskaffedes eller gik i Forglemmelse, vel just fordi det selv var hildet i de Misforhold og Feil, hvilke Solon modarbejdede. Men senere, da man ikke betragtede Sagen fra det religiøse Standpunkt, der var de drakoniske criminelle Loves Grundlag og Udgangspunkt, og da overhovedet en anden mildere og humanere Livsanskuelse havde giort sig giældende, opstod Reflexion og Klage over de drakoniske Loves Strenghed. De sagdes da at være skrevne med Blod, ikke med Blæk, hvilket Ud-sagn Plutarchos tillægger Demades³⁾. Hvad Solon ikke udtrykkeligen optog og sanctionerede, sattes ved hans Love og Indretninger uden videre udaf Kraft; og saaledes gik

1) Smlgn. Aristoteles, Polit. II. 9, 9.

2) Wachsmuth, hellen. Alterthumskunde. 2te Ausg. B. II S. 192 fgg.

3) Plut. Solon Cap. 17. Jvnf. Aristoteles' Polit. II, 9, 9: .. ἴδιον ἐν τοῖς νόμοις οὐδέν ἐστιν, ὅτι καὶ μνείας ἄξιον, πλὴν ἢ χαλεπότης διὰ τὸ τῆς ζημίας μέγεθος.

Drakons Love, uden formelig at ophæves, af Brug ved taus Overenskomst blandt Athenerne ¹⁾. Dog hedder det, at der gjordes Undtagelse med Epheterne, som vedbleve at bestaa; hvilket vel er sandt, forsaavidt de ingensinde formeligen ophævedes, og Spor af denne Indretning vedligeholdte sig langt ned i Tiden; men vi ville dog i det Følgende faae Leilighed til at vise, at der ogsaa med dem foregik Forandringer, navnlig med Hensyn til Udøvelsen af den Jurisdiction, der henhørte under Epheternes Dikasterier.

At nu denne Deel af Drakons Indretninger fortrinsviis blev holdt i Ære og anerkjendtes af hans Efterfølger i Statsreformen, kom af, at den sikkert var uden al Sammenligning den vigtigste blandt Drakons Foranstaltninger, thi det var den, hvorved han afhjalp en trykkende Mangel og satte Grændse for de Mægtiges Vilkaarlighed.

Saadan Vilkaarlighed udøvedes ved Övrighedernes dömmende Myndighed, hvilken i den Tid, der gik forud for Drakon, ingen lovlig Skranke havde, og vistnok i mange Tilfælde, hvor den hemmede Vold og Selvtægt, gjorde dette saaledes, at kun det ene Onde aflöste det andet. Denne Magistraternes Myndighed blev efterhaanden utaalelig, og maatte indskrænkes, hvilket ikke kunde skee bedre end ved at oprette Domstole, der traadte istedetfor Övrighedernes Vilkaarlighed. En saadan Jurisdiction indrettede Drakon ved at indsætte Epheternes Dikasterier.

2. Epheterne indsatte af Drakon som criminelle Dommere.

Hvad der forekommer om Epheterne hos Talerne, hvor Hovedstedet er i Demosthenes' Tale mod Aristokrates (§ 37 fgg. S. 631 fgg.), angaaer meest enkelte Punkter, og vil blive benyttet paa de Steder, hvor disse afhandles. Hvad Sagen i Almindelighed angaaer, henvises vi især til Grammatikerne. Efter disses overensstemmende Vidnesbyrd vare Epheterne criminelle Dommere i Drabssager ²⁾, hvilken Jurisdiction ogsaa Solon indrömmede dem med Undtagelse af forsættligt Drab (*μόνος ἐκούσιος*), som henhørte under Areopagos. Ligeledes erfare vi, at Epheterne efter Sagernes forskiellige Art holdt Ret i forskiellige Dikasterier, der benævnedes efter Stederne, hvor Retten holdtes. Hovedstedet herom er hos Pollux i hans Onomastikon, i hvilket Værk fra andet Aarhundrede efter Christus en vigtig Skat af Oplysninger, hvilke vi ellers enten ganske eller tildeels vilde savne, er bevaret. Pollux benyttede Aristoteles, Philochoros og andre vigtige, men nu tabte Kilder. Hvad den Gienstand, vi nu have for os, angaaer, beretter Pollux, at Drakon overdrog

1) Aul. Gell. N. A. XI, 18: Ejus igitur leges, quoniam videbantur impendio acerbiores, non decreto jussoque, sed tacito illiteratoque Atheniensium consensu obliteratae sunt.

2) Derfor heed disse Domstole *μόνα δικάστῆρια*. Demosth. l. c. § 63 og ellers ofte. Deres Domme kaldtes *αἱ ἐφ' ἀμάρτος* (eller *ἀμάρτι*) *κρίσεις* o. s. v. See nfr.

Epheterne den Jurisdiction, der tidligere var udøvet af Archon Basileus¹⁾. Derved be-
styrkes, hvad ovenfor er meddeelt herom. At Pollux kun nævner Rettergangen mod ufor-
sættligt Drab (*φόνος ἀκούσιος*) er en ved første Øiekast paafaldende Omstændighed, som i
det Følgende skal blive nærmere forklaret. Archon Basileus havde Hegemoniet i samtlige
Ephet-Dikasterier, hvilket var en Levning af hans tidligere Dommer-Myndighed, og stod i
nøie Sammenhæng med hans hele Forhold til Gudernes Cultus.

Af de øvrige Vidnesbyrd nævner jeg først Plutarchos, som i Solons Biographie²⁾
beretter, at Drakon indsatte Epheterne som Dommere i Drabssager; dernæst skal jeg anføre,
hvad der findes hos Grammatikerne. Af disse beretter Harpokration (fra andet eller maaskee
4de Aarhundrede), efter Demosthenes mod Aristokrates, at Epheterne dømte i Drabssager³⁾,
og anfører dernæst de samme fire Dikasterier, som omtales hos Demosthenes.

Hesychios, formodentlig fra Slutningen af 4de Aarhundrede (*v. Ἐφέται* og *v. Ἐφέτας*)
beretter, at Epheterne vare en criminel Domstol hos Athenerne⁴⁾. Photios fra 9de Aar-
hundrede har i *λέξεων συναγωγῇ* tre Artikler *v. Ἐφέται*, af hvilke den tredie nærmest
slutter sig til hvad Harpokration beretter efter Demosthenes, og ligesom Harpokration til-
føier han Dikasteriernes Navne⁵⁾. I de tvende øvrige Artikler siger han ligeledes, kun
med andre Ord, at Epheterne dømte i Drabssager⁶⁾. Hvad han videre tilføier, angaaer
Epheternes Alder, Antal og den Vandel, der fordredes af dem, hvorom vil blive handlet
i det Følgende. Suidas fra 11 Aarhundrede gaaer ganske i samme Fodspor. Efterat han
ligesom Photios har omtalt Epheternes Antal, Alder og Vandel, har han med et Par aldeles
uvæsentlige Tillæg om Navnet det Samme, som ovenfor er anført af den anden og tredie
Artikel hos Photios.

Forfatteren af Etymol. Magn. og Zonaras, som levede end senere, give kun Gien-
tagelser af hvad ovenfor er anført.

Denne Række af Vidnesbyrd fra Harpokration af viser tydeligt, at de anførte For-
fattere enten have øst af en fælles Kilde, eller, hvad der er rimeligst her som paa saa
mange Steder, den Ene har udskrevet den Anden.

Epheterne vare, ifølge de anførte Vidnesbyrd, criminelle Dommere fra Drakons
Tid. Deres Jurisdiction ophævedes heller ikke senere; men indskrænkedes først ved den

1) Pollux VIII. 10, 12: *Αράων δὲ αὐτοὺς κατέστησεν — ἰδίαζον δὲ τοῖς ἐφ' αἵματι διωχομένοις.*
Smlgn. hermed de hidhörende Steder af Grammatikerne, som anføres nedenfor. Det Övrige af Stedet
benyttes i det Følgende.

2) Plut. Solon. Cap. 19.

3) Harpokration *Ἐφέται*: οἱ δικάζοντες τὰς ἐφ' αἵματι κρίσεις.

4) Hesychios *v. Ἐφέται*: δικαστῶν εἶδος Ἀθήνησι τῶν ἐφ' αἵματι διωχομένων. og *v. Ἐφέτας*, efter nogle
Ord, som sigte til Æschylos' Perser V. 79: *κυρίως δὲ, οἱ τὰς γονικὰς δίκας Ἀθήνησι δικάζοντες.*

5) Photios I. c. *Ἐφέται* οἱ δικάζοντες τὰς ἐφ' αἵματος κρίσεις.

6) ... ἐπὶ αἵματι δικάζουσιν — og τὰς γονικὰς δίκας ἐκρινον.

større dømmende Magt, der overdroges Areopagos, og senere end mere ved Indgreb af Folkemagten, hvormed der vil blive Leilighed til at tale i det Følgende.

Her maae jeg, før jeg gaaer videre, omtale den Tvivl, der er hævet imod, at Epheterne fra ny vare indstiftede af Drakon, idet man har antaget, at Indretningen selv var ældre, men at den omdannedes, og fik sin senere Skikkelse ved Drakon¹⁾.

Til at antage dette mangler det imidlertid paa alt Beviis. Vi kunne ikke engang godtgjøre, at Epheterne have været til før Drakon, end sige, at de i hiin ældre Tid indtog en saa vigtig Plads, som Nogle have villet tillægge dem. Vor Kundskab gaaer ikke videre, end at Drakon indsatte dem, forat standse den Misbrug, som ældre Magistrater og navnlig Archonterne ved uindskrænket Egenmægtighed tillode sig i Udøvelsen af deres Dommermagt. At Archonterne i den ældre Tid havde været i Besiddelse af en saadan uindskrænket Myndighed bestyrkes ved et Sted i Bekkers Anecdota, og hos Suidas, hvoraf jeg anfører de nærmest hidhörende Ord nedenfor²⁾. Vel angives Solons Tid som Adskillelse mellem Archonternes større og deres paafølgende mindre Magt, men det er klart, at Aarsagen hertil er, at den Reform, som omtales, giennemførtes af Solon, hvilket ikke udelukker, at jo Drakon ved de af ham indrettede Dikasterier gjorde en vigtig Begyndelse dertil. Dog medførte Indskrænkningen af Misbrugen ingenlunde Archonternes Udelukkelse. De beholdt, enhver i de ham vedkommende Sager, disses foreløbige, indledende Behandling, overhovedet hvad der indbefattedes under Begrebet af Domstolens Hegemonie. Saaledes blev Archon Basileus, som allerede er bemærket ovenfor, Hegemon for Epheternes Dikasterier, og han havde uden Tvivl før Drakons Tid selv været Dommer i de derunder hørende Sager.

Dersom det her Meddeelte om Anledningen til Epheternes Indstiftelse er rigtigt, kan det ikke forholde sig som E. G. Weber mener, at den dømmende Magt i Sager, der hængte sammen med Religion og Cultus, vel tidligere havde været udøvet af Archon Basileus enten ene, eller med et Udvalg af Eupatriderne, paa hvis Vegne han egentlig fungerede, men at Drakon overdrog den til Epheternes Dikasterier, fordi disse Pligter i hine urolige og krigerske Tider ikke kunde bestrides af Enkelte, og Eupatriderne ikke havde Leilighed til at varetage dem. Jeg kan ikke andet end antage, at Sagen er rigtigere forklaret i det Foregaaende.

-
- 1) Dette antager E. Platner, der Process und die Klagen bei den Attikern, 1, 27. C. O. Müller, Eumenid. S. 153—154. Proleg. zu einer wissensch. Mythol, S. 424. Herimod K. F. Hermann, Staatsalterth. § 103, 13. 15.
 - 2) Anec. Bekk. I. Pag. 449, 23 fgg. og Suidas eenslydende med ham. Talen er om de enkelte Archonters Jurisdiction før Solon, og der tilføies: *κύριοι τε ἦσαν ὥστε τὰς δίκας αὐτοτελεῖς ποιῆσθαι. ὕστερον δὲ Σόλωνος οὐδὲν ἕτερον αὐτοῖς τελεῖται, ἢ μόνον ὑποκρίνουσι τοὺς ἀντιδίκους.* Istedetfor *ὑποκρίνουσι τοὺς ἀντιδίκους* maae læses *ἀνακρίνουσι*. See Bernhards til det anførte Sted af Suidas.
 - 3) Webers Udg. af Demosthenes Tale mod Aristokrates. Jena 1845. 8. S. 269.

3. Epheternes Navn.

Alle ere enige om, at Dommerne i de her omhandlede Dikasterier kaldtes *Ἐφέται*, men om Navnets Betydning hersker stor Uenighed.

Ogsaa her er Pollux vor Hovedkilde, saavel om Betydningen af Ordet *ἔφεσις* i Almindelighed, som om Anvendelsen deraf paa de her omhandlede Dommere. Det er klart af de hos ham forekommende Steder, at *ἔφεσις* betyder en Sags Overdragelse fra en ringere til en høiere Autoritet, hvad enten det var i stræng Forstand en Appel eller ikke. Paa et af Stederne hos Pollux er Talen ikke om Epheterne, men om *ἔφεσις* i mere udstrakt Betydning, og der opregnes en Række af Exempler, hvor *ἔφεσις* fandt Sted¹⁾. Disse Exempler ere tagne fra Retstilstanden i en senere Periode, og Et og Andet er vanskeligt at forklare; men man seer dog deraf, hvad man forstod ved *ἔφεσις*, og der er ingen Grund til at tvivle om, at Pollux jo har benyttet gode Kilder. Det andet Sted angaaer specielt Epheterne, hvilke siges at have deres Navn af, at Drakon overdrog dem den dømmende Magt i Retsklager over uforsætligt Drab, hvilken Jurisdiction forhen havde været udövet af Archon Basileus²⁾.

Vi see heraf, at Drakon overdrog den dømmende Myndighed i visse Sager, som forhen havde ligget under Archon Basileus til Epheterne, og at disse deraf fik deres Navn. Denne var den ældste Anvendelse af *ἔφεσις* hos Athenerne. Den var mere en Overdragelse fra een Autoritet til en anden end Appel. Men da Rettergangen senere udviklede sig fuldstændigere, opstod den formelige Appel, hvilken man ogsaa da kaldte *ἔφεσις*, endskiöndt i noget anden Betydning, end den drakoniske Overdragelse fra Archonten til Epheterne.

1) Pollux VIII, 6 § 62—63: *ἔφεσις δὲ ἐστίν, ὅταν τις ἀπὸ διαιτητῶν, ἢ ἀρχόντων, ἢ δημοτῶν ἐπὶ δικαστὴν ἐγῆ, ἢ ἀπὸ βουλῆς ἐπὶ δήμον, ἢ ἀπὸ δήμου ἐπὶ δικαστήριον, ἢ ἀπὸ δικαστῶν ἐπὶ ξενικὸν δικαστήριον. ἐφέσιμος δὲ ὠνομάζετο ἢ δίσις. αὐταὶ δὲ καὶ ἐκκλητοὶ δίκαι ἐκαλοῦντο.* Om dette Sted, der ved flere Punkter har sine Vanskeligheder, henvises til Hudtwalcker, über die Schiedsrichter in Athen S. 119 ffg., Meier og Schoemann, der attische Process S. 766 fgg., K. F. Hermann, Staatsalterth. der Griechen (2te Ausg.) § 145, 9, hvor den hidhörende Litteratur findes anført. Her maae det være nok at bemærke, at naar Pollux nævner *ἔφεσις* fra Raadet til Folket, eller fra Folket til Domstolen, maae dette forstaaes om Henviisning af Sager, hvilke Raadet og Folkeforsamlingen enten ikke kunde, eller ikke fandt sig foranlediget til at afgjøre. Det er vel idetmindste tvivlsomt, om her, som Hudtwalcker mener (S. 122—123), sigtes til Eisangelie. Smlgn. Meier og Schoemann l. c. S. 771. Wachsmuth, hellen. Alterthumsk. (2den Udg.) II S. 257 (smlgn. 279) formoder, at Appel ogsaa kunde skee fra de criminelle Domstole, altsaa fra Areopagos og Epheterne, men feiler uden Tvivl deri. Smlgn. K. F. Hermann l. c. § 145.

2) Pollux VIII, 10, 125: *δοκοῦσα (Ἐφέται) δ' ὠνομάσθαι, ὅτι πρότερον τοῦ βασιλέως τοὺς ἐπ' ἀκουσίῳ φόῳ κρινομένους ἐξετάζοντος, ὁ Δράκων παρέδωκε τοῖς Ἐφέταις τὴν κρίσιν, ἐφέσιμον ἀπὸ τοῦ βασιλέως πεποιηκώς.*

Men Pollux, som iøvrigt har det Rigtige, nævner her kun een Art af de Sager, som hørte under Epheterne, nemlig uforsættligt Drab (*φόνος ἀκούσιος*), og dog kan der ikke tvivles om, at jo Archon Basileus tidligere havde staaet i samme Forhold ogsaa til de øvrige Sager, som derefter paadømtes af Epheterne. Jeg seer ikke, at dette kan forklares anderledes, end at Pollux med Forbigaaelse af det Øvrige har nævnet som oplysende Exempel det, der var det vigtigste og hyppigst forekommende; ligesom vel ogsaa netop disse Klager frembøde mere Lighed med den egentlige Appel, end de øvrige, der, som vi i det Følgende ville see, mere vare en religiøs Handling end en juridisk Forretning, men dog iøvrigt, ligesom Klagen mod uforsættligt Drab, fra Drakons Tid tilfaldt Epheterne istedetfor Archonten.

At Appellen blev Folkemagtens Hovedstøtte mod Embedsmyndigheden har Plutarchos¹⁾ rigtigén bemærket. Den her omtalte Indretning af Drakon var ikke lidet vigtig som foreløbig Impuls dertil, og den er derfor her betragtet i denne Sammenhæng.

Imidlertid finde vi nogen Uenighed hos Grammatikerne om Betydningen af Ordet *ἔφεσις*, dog uden at denne Uenighed har Indflydelse paa Sagen selv. Disse Vidnesbyrd lære os med nogen Afvigelse i Udtrykkene, men dog i det Væsentlige stemmende overens, deels at *ἔφεσις* betyder, at en Sag, efterat den først havde været for een, dernæst paakiendtes af en anden Domstol, og deels, at Hensigten dermed var at bringe den fra en lavere til en højere Domstol. Det først Anførte findes hos Harpokration²⁾, som paa et andet Sted, hvor han omtaler Epheternes Dikasterion ved Palladion, henfører Epheternes Navn til en bestemt historisk Anledning. Talen er der om Athenernes og Argivernes Strid om det troiske Palladion, og der fortælles, at Afgiørelsen overlodes en combineret Ret af Athenere og Argiver, hvilken Ret man kaldte Epheter, fordi begge Parter overdroge dem at paakiende Sagen³⁾. Samme Beretning forekommer i Etymologicum Magnum⁴⁾. Begge Steders øvrige Indhold vil blive benyttet nedenfor ved at handle

- 1) Plut. Solon Cap. 18. Han omtaler den Andeel i Statsmagten, som den nederste Borgerklasse (*οἱ Θῆτες*), endskiøndt den af Solon udelukkedes fra Øvrighedsposter, fik ved Deelagtighed i Folkeforsamlingen og i Domstolene, og at denne Magt, som i Begyndelsen var ringe, senere blev meget stor. Han tilføier: *τὰ γὰρ πλείστα τῶν διαφορῶν ἐνέπιπτεν εἰς τοὺς δικαστάς. Καὶ γὰρ ὅσα ταῖς ἀρχαῖς ἐταξε κρίνειν, ὁμοίως καὶ περὶ ἐκείνων εἰς τὸ δικαστήριον ἐφέσεις ἔδωκε τοῖς βουλευμένοις.*
- 2) Harpokration v. *ἔφεσις*. *ἢ ἐξ ἑτέρου δικαστηρίου εἰς ἕτερον μετάγωγῆ. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐκκλητος* (Hudtwalcker l. c. S. 125 fgg.) *καλεῖται*. Han citerer dernæst Demosthenes mod Eubulides, og bemærker, at deri ofte forekommer *ἔφεσις καὶ τὸ ἐφείναι ὄημα*. Smlgn. Etym. Mag. v. *ἔφεσις*: *.. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐκκλητος καλεῖται, καὶ τὸ ἐφείναι ὄημα ἐξ αὐτοῦ.*
- 3) Harpokration v. *ἐπὶ Παλλαδίῳ* .. *ὅς ἐφέτας ἐκάλεσαν παρὰ τὸ παρ' ἀμφοτέρων ἐφεθῆναι αὐτοῖς τὰ τῆς κρίσεως.*
- 4) Etym. Magn. *ἐπὶ Παλλαδίῳ*, hvor samme Sagn og tilsidst: *ὅς ἐφέτας κληθῆναι διὰ τὸ παρ' ἀμφοτέρων ἐφεθῆναι αὐτοῖς περὶ τῆς κρίσεως.* Smlgn. v. *ἔφεσις*: *ἢ δικαστηρίου οἰουθήποτε ἐφ' ἕτερον δικαστήριον μετάγωγῆ, ἢ εἰς ἄλλο δικαστήριον ἐπιμεμένη δίκη ὑπὲρ τοῦ κριθῆναι πάλιν.* Med denne

om Dikasteriet ved Palladion. Hesychios forklarer *ἔφεσις* ganske i Overeenstemmelse med Harpokration¹⁾; ligeledes Suidas²⁾; Scholierne til Apollonios Rhodios, kun med noget andre Ord³⁾; endvidere Scholierne til Lukianos' Prometheus eller Kaukasus⁴⁾, og Eustathios⁵⁾.

Det ligger i Sagens Natur, at enhver Appel maa skee for at bringe Sagen fra en lavere dømmende Magt, hvad enten denne er en Övrighed eller en Ret, for en höiere Autoritet. Af denne Art er det Exempel, som forekommer i Etymol. Magn. efter de ovenfor anførte Ord. Vi erfare deraf, at de, som vare udstødte af Demoterne, kunde appellere til Domstolen (Heliaea)⁶⁾; hvilket Sted stemmer overeens med det bevarede Fragment af Isæos' Tale for Euphiletos og med den græske Indholdsangivelse dertil⁷⁾. Men dette, at Hensigten altid var at bringe Sagen for en höiere Domstol, finde vi desuden udtrykkeligen bemærket hos Suidas⁸⁾, i Etymol. Gudianum⁹⁾, i Scholierne til Aristides¹⁰⁾, til Lukianos' ovenfor anførte Prometheus¹¹⁾, samt hos Nikephoros Gregoras¹²⁾. Forsaauidt stemme alle Vidnesbyrd overeens; men afvigende herfra er en Forklaring, som eenslydende forekommer hos Photios og Suidas, i Etymol. Magnum, i Scholierne til Demosthenes mod Aristokrates, kun med en uvæsentlig Afvigelse. Paa disse Steder findes en aldeles modsat

sidste Artikel smlgn. Bekkers Lex. Seger. S. 244, 8: *ἔφεσις*: εἴσοδος ἢ εἰς ἄλλο δικαστήριον ἐπιμεμένη ὑπὲρ τοῦ κριθῆναι αὐτοῦ τὸ πρῶγμα.

- 1) Hesychios *ἔφεσις*: . . . ἢ ἐκ δικαστηρίου εἰς ἕτερον δικαστήριον μεταγωγή.
- 2) Suidas har flere Artikler v. *ἔφεσις*. Det som horer herhid er: *ἔφεσις* — ἐκκλητος, αἴρεσις ἄλλου δικαστηρίου καὶ μεταγωγή — og derefter ordret som Harpokration: ἢ ἐξ ἑτέρου δικαστηρίου εἰς ἕτερον μεταγωγή. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐκκλητος καλεῖται og han tilføier: τὰ οὖν ἔφεσις ἀπὸ τοῦ ἐφεῖναι δῆματος, hvilke sidste Ord, som Bernhardi bemærker, ere compilerede udaf Harpokration.
- 3) Schol. in Apoll. Rhod. II. 329: παρὰ δὲ τοῖς ῥήτορασιν ἰδίως τὸ ἀπὸ δικαστηρίου εἰς δικαστήριον μεταβαίνειν καὶ ἔφεσις ἢ μετάβασις.
- 4) Schol. in Lucian. Prometh. s. Caucasum cap. 4: *ἔφεσις* ἐστὶν ἢ ἀπὸ δικαστηρίου εἰς ἄλλο δικαστήριον μετάβασις, ἣν καλοῦσιν ἐκκλητον.
- 5) Eustath. in II. V, 174 (S. 536, 28—29), som af Udtrykket: *ἔφες ἀνδρὶ βέλος* iblandt Andet udleder *ἔφεσις*. Han siger: καὶ ἢ ἐπὶ ἐκλήτου (ieg. ἐκκλήτου) δὲ ἔφεσις καὶ ὁ ἐφέτης ἐντέθεν ὠρμηται.
- 6) Etymol. Magn. v. *ἔφεσις*: . . μεταγωγή ἐγένετο δὲ Ἀθήνησιν ἐπὶ τῶν ἐν τοῖς δήμοις ἀπορημισθέντων. ἐφεῖσθαι γὰρ ἀνδρὶ ἐξῆν αὐτοῖς εἰς δικαστήριον περὶ τῆς πολιτείας. Dernæst anføres Sagens Udfald for Parterne.
- 7) Schoemann in Isæum P. 479. Meier und Schoem. Att. Proc. S. 769 fgg. K. F. Hermann § 123, 18.
- 8) De hidhörende Ord af Suidas v. *ἔφεσις* ere: *ἔφεσις* λέγεται καὶ ἐκκλητος παρὰ τὸ ἐκκαλεῖσθαι καὶ παραιτεῖσθαι καὶ φεύγειν τὸ πρῶτον καὶ ἕλκτιον δικαστήριον.
- 9) Etymolog. Gudian. S. 222, 21: *ἔφεσις* ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος ἐπὶ μείζον φωνῆ καὶ μετάθεσις καλεῖται δὲ καὶ ἐκκλητος o. s. v. ordret overeensstemmende med de anførte Ord af Suidas.
- 10) Schol. in Aristidem (Ed. Frommel Pag. 28—29): *ἔφεσις* ἐστὶ ὄνομα δίκης, ὅταν τις τὰ ἐλάττω δικαστήρια καταλιπὼν καταφεύγῃ ἐπὶ τὸ μείζον, hvilket oplyses ved Orestes' Exempel, som da han (Euripides' Orestes V. 1664) var dømt i Argos, efter Apollos Befaling tog sin Tillflugt til Athen.
- 11) Schol. in Lucian. Prometh. til de ovenfor Not. 4 anførte Ord føies: *ἔφεσιν δὲ οἱ δικαστικοὶ φασιν, ἦνίκα ὁ κρινόμενος μείζον δικαστήριον ἐξαιτεῖται.*
- 12) Hudtwalcker l. c. S. 121 Anm. 62 anfører de hidhörende Ord efter Matthæi Glossar. Græc. min. S. 7: *ἔστι δὲ ἔφεσις καὶ ὄνομα, ὅταν τις ἀπὸ μικροῦ δικαστηρίου εἰς ἕτερον μείζον ἐλθῇ κατὰ δευτέραν ἐξέτασιν.*

Forklaring, der gaaer ud paa, at disse Dommere kaldtes Epheter, fordi der fra dem ikke kunde appelleres til en anden Domstol¹⁾.

Nu er det vel saa, at indtil Drakon og Solon var enhver Dom, naar den var afsagt, dermed endelig afgjort; den var inappellabel²⁾. Denne Myndighed udövedes för Drakons og Solons Tid af Övrighederne, navnlig af Archonterne³⁾; i en ældre Tid af Kongerne og Raadet. Drakon indskrænkede den ved Epheterne. Senere indskrænkedes den end mere ved Areopagos og især ved Folkemagtens Constituering som dömmende Magt i Heliaea. Nu er det vel rigtigt, at ingen Appel kunde skee fra Epheterne; men naar Photios og de, som stemme overeens med ham, udlede Navnet Epheter herfra (*ἔφεσιν οὐ δύνασθαι γενέσθαι*), saa hidrører denne Etymologie, der ikke findes hos nogen Ældre end Photios (9de Aarh.), uden Tvivl fra en Misforstaaelse, hvorved man har optaget dette Begreb om Epheternes inappellable dömmende Myndighed i Navnets etymologiske Forklaring. Iblant de Nyere har Buttman⁴⁾ forsögt en aldeles ny Vei, idet han forkaster hiin passiviske Forklaring (*πρὸς ὃν ἐφέται*), hvilken han mener at være hentet fra Indretninger, der tilhørte en senere, allerede ordnet Retstilstand. Han antager, at Epheterne som criminelle Dommere være ældre end Drakon, og at Navnet Epheter med activisk Betydning er givet dem, som lægge Haand paa Morderne, fordi de som Blodhevnere („Bluträcher“) gjorde i Statens Navn, hvad ellers den Private vilde gjøre. Jeg er enig med Buttman, at Epheterne som Statsdommere indskrænkede Blodhevnens, men naar Buttman henlægger deres Stiftelse i den fordrakoniske Tid, maae jeg bemærke, at i den Tid, til hvilken han henlægger dette, er en saadan Indgriben fra Statens Side i Udövelsen af Blodhevnens aldeles utænelig.

Ogsaa K. O. Müller har prøvet en ny Fortolkning. Han mener, at i den fordrakoniske Tid havde Raadet haft en udstrakt dömmende Magt, og at det heed Epheter, forsaavidt det dömt i Drabssager, fordi det gav den Dræbtes Slægtninge Ret over Forbryderen, ved at bemyndige ham til at tage Blodhevn⁵⁾.

Det maae være nok at bemærke herom, at det vel forholder sig saa, at Retsforfatningen, som indførtes ved Drakon og Solon, var en til Tiden svarende videre Udvikling af den ældre Tilstand, i hvilken først Kongerne med det af Eupatriderne bestaaende Raad, og dernæst Raadet og Magistraterne, havde udövet den dömmende Magt; det er fremdeles rigtigt, at Drakon ved Epheterne gjorde et Skridt til at indskrænke den Misbrug af Magten,

1) Photios v. *ἔφέται* . . . ὅτι ἐπὶ αἵματι δικάζουσι, ἢ ὅτι ἔφεσις παρ' αὐτῶν οὐ δύναται εἰς ἄλλο δικαστήριον γενέσθαι. τοῦτίστιν ἐκκλητος. Suidas og Etym. Magn. v. *ἔφέται*. Schol. (e cod. Baur.) in Demosth. in Aristocr. § 38. Ed. Reisk. II, 98. Bait. & Sauppe II. P. 109—110.

2) Zonaras (Ed. Tittmann P. 345) v. *αὐτοτελής δίκη*: ἀφ' ἧς οὐκ ἔστιν ἐκκαλέσασθαι ἐφ' ἑτέραν.

3) Bekk. Anncod. Lex. Seger. I. c. S. 7. 2.

4) Buttman, *ausf. griech. Sprachlehre* II. S. 326 Anm.

5) K. O. Müller, *Aeschylus' Eumenid.*, S. 154. hvor *ἔφεσις* forklares ved „Zulassen der Blutrache“: ὅτι ἐφίαι τῷ ἀνδροφόνῳ τὸν ἀνδρηλατήν.

der greeb videre og videre om sig; og endeligen, at ogsaa Drakons Epheter hørte til samme Stand, som hiin Tids Raad og Magistrater, men deraf følger dog ingenlunde, at hiint Raad, forsaavidt det udövede en vigtig Deel af den dömmende Magt, heed Epheter, end sige, at det heed saa af den Grund, som O. Müller har antaget. At Epheterne skulde være ældre end Drakon, og at de skulde være henførte til ham, fordi deres Navn ofte forekom i hans Love, er en ubeviislig Paastand. Dertil kommer, hvad Schoemann har bemærket¹⁾, at Müllers Forklaring af Ephesis ikke kan være rigtig, allerede fordi Epheterne havde til Formaal at indskrænke Privathevn og at bringe det dertil, at den Dræbtes Slægtninge ikke havde Ret til at giøre andet, end at anklage Gierningsmanden og i alt Fald være Vidne til hans Straf. Jeg kan derfor ikke andet, end erklære mig imod den Mening, at Epheterne skulde have deres Navn af, at den Dræbtes Slægtninge af dem bemyndigedes til at hevne Drabet.

K. F. Hermann undrer sig med god Grund over K. H. Lachmanns Mening, at Epheternes Navn kom af, at naar Epheterne havde erklæret et Drab for hverken at være uforsættligt eller lovligt, gik Sagen over til Areopagos²⁾. Men naar Hermann selv giör Spørgsmaalet, om Navnets Betydning kan være aktivisk eller ikke, afhængigt af, om Epheterne, som K. O. Müller og Platner have antaget, allerede för Drakon være criminelle Dommere, da er det vel rigtigt, at kun under denne Betingelse kan der være Tale om activisk Betydning, men det er viist ovenfor, at dette ikke er det Eneste, hvorpaa Urigtigheden heraf beroer.

Schoemann har paa flere Steder yttret sig om denne Sag, og navnlig om Forholdet mellem et ældgammelt Raad i Athen og de af Drakon indstiftede Epheter³⁾, og han har uden Tvivl Ret i at erklære sig imod K. O. Müllers, Luzacs og Platners Mening, at Epheterne vare det Samme som hiint ældste Raad. Selv antager Schoemann, at för Drakon dömdes τὰ φρονικά først af Kongerne og dernæst af Archonterne med et Raad paa de forskellige Steder, hvor ogsaa senere de criminelle Retter holdtes. Raadet havde foruden sin dömmende Magt ogsaa Deel i Statsbestyrelsen, og da efterhaanden denne Virksomhed udvidedes, indskrænkede Drakon Omfanget af dets Functioner som Domstol ved at oprette et nyt Collegium, der dömt i Drabssager (τὰ φρονικά) med Undtagelse af dem, der vare Statsforbrydelser, og som vedbleve at dömmes af Raadet, hvilket efter det anseeteste af de

-
- 1) Schoemann i Index Scholar. Gryphisv. 1833—1834. S. 7, not. 16. De jure publ. S. 170. not. 5.
 - 2) K. F. Hermann, Staatsalterth. § 103, 13. Sammest. Anm. 15 bemærkes, at den ovenfor omtalte Mening, at Epheterne og Gerusia vare Et, ikke har en eneste gammel Autoritet for sig. K. H. Lachmann, die spartan. Staatsverf. S. 273 Anm. 1.
 - 3) Schoemann, -antiquit. jur. publ. Græcor. S. 170—171. 167—168. 85—86. Ind. scholar. Gryphisvald. 1833—34. S. 5 fgg.

Steder, hvor det fra gammel Tid havde holdt sine Forsamlinger, kaldtes Areopagiternes Raad eller Dikasterion.

Ogsaa efter denne Synsmaade er den Jurisdiction, som af Drakon tillagdes Epheterne, fra hiint Raad og Övrighederne gaaet over til disse. En *ἔφεσις* var her tilstede; kun at man ikke holder skarpt paa det senere Begreb om *ἔφεσις* som formelig Appel. Imidlertid nægter Schoemann, at *ἐφέτης* kan betyde den, hvem Dommen overdrages (*πρὸς ὃν ἐφέται*), og antager, at Navnet formodentlig kommer af *ἐφίεσαν* eller *ἐφίεντιο* d. e. de anordnede (præcipiebant), om den Anklagede skulde straffes, eller forlade Landet, eller udsones¹⁾. Hvad nu denne Forklaring angaaer, er jeg langt fra at ville nægte, at hvad der indvendes imod den ovenfor antagne Forklaring af Epheternes Navn, har megen Vægt²⁾, og jeg maae desværre tilstaae, at jeg ikke seer mig istand til at före directe Beviis for dens Rigtighed; men jeg kan dog ikke andet end paa Grund af Sagens samtlige Omstændigheder ansee den for den sandsynligste af de hidtil mig bekendte Forklaringer.

4. Epheternes Alder, Qualificationer og Antal.

Vor ældste Kilde er her Photios, hvis Artikel Suidas har udskrevet, dersom de ikke begge have en fælles ældre Kilde, hvilket ligeledes gielder om de kortere Angivelser hos Zonaras og i Scholierne til Demosthenes' Tale mod Aristokrates. Efterretningen hos Photios og Suidas er, som vi skulle see af det Følgende, saa meget vigtigere, da vi af de övrige Steder let kunde forledes til den urigtige Mening, at der havde været 80 Epheter.

Det, som her vedkommer os af de allerede i det Foregaaende ved andre Punkter benyttede Artikler hos Photios er 1) at Epheterne maatte have fyldt 50 Aar; 2) at de maatte ansees for at have fört en hæderlig Vandel; og 3) — hvad vi her tage med, fordi en Afvigelse i Texten har givet Anledning til, at disse Ord ere blevne forstaaede om deres Antal — at de udövede deres Dommerembede paa forskellige Steder³⁾. Hermed stemmer Suidas ordret overeens, med Undtagelse af eet Ord, som han ved Misforstaaelse

1) Schoemanns Program S. 7.

2) Smlgn. Meier og Schoemann, Attisch. Proc. S. 16.

3) Photios γ. *Ἐφέται*: ἄνδρες οὐτινες περιόοντες ἐδίκαζον ἐφέται δὲ ἐκλήθησαν, ἦτοι οὐ ἐπὶ αἵματι δικάζουσιν ἢ οὐ ἔφεσις παρ' αὐτῶν οὐ δύναται εἰς ἄλλο δικαστήριον γενέσθαι τουτέστιν ἐκκλητος.

Ἐφέται: ἄνδρες ὑπὲρ πενήκοντα ἔτη γεγονότες καὶ ἄριστα βεβιωκέναι ὑπόληψιν ἔχοντες· οἱ καὶ τὰς ποινικὰς δίκας ἐκρινον· ἐκαλεῖτο δ' αὐτῶν τὰ δικαστήρια Ἐφετῶν.

Ἐφέται: οἱ δικάζοντες τὰς ἐφ' αἵματος κρίσεις ἐπὶ Παλλαδίῳ καὶ ἐπὶ Πρωτανείῳ καὶ ἐπὶ Ἀσκληνίῳ καὶ ἐν Φρεατοῦ· ἐφέται καλοῦνται.

Endskiöndt her kun handles om de underströgnede Ord, har jeg anført Stedet fuldstændigt, navnlig for Sammenligningens Skyld med Suidas.

har forandret¹⁾, og derved villedet senere Grammatikere til urigtig Angivelse af Epheternes Antal. Dette Punkt komme vi længere hen til at afhandle.

For at blive Ephet maatte man altsaa have fyldt 50 Aar, og efter det almindelige Omdømme have ført et hæderligt Levnet. *Etymologicum Magnum* og *Lexic. Seger.* stemme heri overeens med Photios og Suidas²⁾. Nu er vel intet vissere, end at Ingen, hvis borgerlige Ære paa nogen Maade var plettet, kunde blive Ephet; men dette var i og for sig dog ikke tilstrækkeligt. Det var vel en Betingelse, men Adkomsten kunde ikke beroe alene herpaa. Vi skulle nedenfor komme tilbage til dette Punkt. Her spørge vi først, hvorledes og efter hvilken Adkomst Epheternes Domstol besattes.

Pollux er atter vor Veiviser. Han beretter, at efter Drakons Foranstaltning valgtes Epheterne *ἀριστίνδην*³⁾. De valgtes altsaa; og Udtrykket *ἀριστίνδην* angiver, hvorpaa Adkomsten til at kunne vælges, beroede. Det er dette Udtryk, som de senere, ovenfor anførte Grammatikere: Photios, Suidas, *Etymol. Magnum* og *Lex. Seger.* have forstaaet ethisk om et hæderligt Levnet; men kun forsaavidt rigtigt, som dette, jo længere vi gaae tilbage i Tiden, destomere ansaaes som fortrinsviis eiendommeligt for Eupatriderne (*Optimaterne*). *Ἀριστίνδην* siges om det, der tilfalder eller vederfares Nogen ifølge ædel Byrd. At vælges *ἀριστίνδην* er altsaa at vælges ifølge den Adkomst, som haves ved Fødselen af ædel Byrd.

Herved blev Drakon staaende. Men dette var netop en af Grundene, hvorfor han ikke tilfredsstillede Tidens, i det mindste ikke den snart efterfølgende Tids Fordringer. Solon fattede denne Opgave i dens hele Omfang, og det er allerede ovenfor antydnet, hvor meget dette bidrog til at saa Lidet af Drakons Love og Indretninger er gaaet over til Eftertiden. Drakon havde rigtignok gjort et ikke ringe Fremskridt ved at indsætte en formelig Domstol, men denne Forbedring blev dog utilstrækkelig derved, at Magten forblev i samme Hænder som forhen; thi nu som forhen — kun under en anden Form — udøvedes den dømmende Magt af Eupatriderne. Rigetignok valgtes Dommerne, men kun udaf disses Tal⁴⁾. Dette er hvad Pollux mener med *ἀριστίνδην αἰρεθέντας*, men de nysnævnte Grammatikere misforstode det, idet de oversaae Fødselens Qualification, og forstode det Udtryk (*ἀριστίνδην*), som var brugt til at betegne denne, om et sædeligt Levnet (*ἄριστα βεβιωμένοι*⁵⁾. Vistnok blev denne ethiske Betydning efterhaanden og allerede længe før Gram-

1) Suidas v. *Ἐφέται*, hvor istedetfor *περιϊόντες* findes *π' ὄντες*.

2) *Etymol. Magn.* v. *Ἐφέται* og *Bek. Anecd.* I. 188, 30 fgg., hvor en intetsigende Afvigelse findes i Udtrykket: *ἄνδρες ἀριστα βεβιωμένοι ἐπιστάμενοι, ὅπερ τὰ πενήχοντα ἐτη γεγονότες*.

3) Pollux 8, 125: *Ἀράγων δ' αὐτοὺς κατέστησεν ἀριστίνδην αἰρεθέντας*.

4) *Smlgn. Schoemann de jur. publ.* Pag. 170—171.

5) *Smlgn. Platner, der Process und die Klagen bei den Attikern*, I. S. 18: „Die Epheten sind nach Pollux (8, 125) *ἀριστίνδην*, d. h. aus den edlen Geschlechtern gewählt worden, welches man wohl nicht mit

matikernes Tid mere og mere giældende¹⁾); men dette er i alt Fald Betydningen af Drakons Lov uvedkommende. Hvad den senere Tid angaaer, er det bekendt, at Eupatridernes Forrang holdt sig længst i de dem fra ældgammel Tid overdragne Præsteskaber og overhovedet i alle med Religionen sammenhængende Functioner, og jeg formoder, at dette ogsaa senere har havt Indflydelse paa Epheternes Valg, uden at jeg dog tør afgjøre, om ikke under Demokratiets videste Udstrækning Afgivelse herfra har fundet Sted.

Vi komme nu til at tale om de Ord hos Photios, hvor han beretter, at Epheterne dømte omvandrende (*περιιόντες*) d. e. omkring paa forskellige Steder. Disse Ord har Suidas misforstaaet, og har derved forledet Zonaras og Forfatteren af Scholierne til Demosthenes mod Aristokrates til den urigtige Angivelse, at der vare 80 Epheter²⁾.

Men hvad betyder da Udtrykket: *περιιόντες ἐδίκαζον*, hvilket har givet Anledning til Misforstaaelsen? Jeg har allerede ovenfor angivet, at Meningen er, at de udövede deres Dommerembede paa forskellige Steder, som C. O. Müller uden Tvivl rigtigt har forklaret hiint Udtryk, idet han forstaaer det om Epheterne, som, uden at dele sig, dømte snart i et, snart i et andet af de dem anviste Dikasterier³⁾. Dette hidrörte fra, at enhver Art af Sager, der laae under Epheterne, havde sit særegne Dikasterion, hvorom jeg længere hen kommer til at tale.

den Lexikographen, Suidas, dem Etymologen, den Lex. Seg. S. 188 von sittlichen, sondern vielmehr von politischen Vorzügen verstehen muss“. Smlgn. K. F. Hermann l. c. § 58, 4.

- 1) Jeg vil ikke afgjøre, om den allerede er tilstede hos Demosth. i Talen mod Makartatos § 57 (1069), hvor i Loven om Udsoningen af *φόνος ἀκούσιος* forekommer: *ἀριστινδην αἰρείσθων*; men senere var den almindelig f. Ex. i Modsætningen af *ἀριστινδην* og *πλουτινδην*, uden at dog derfor Födselsadelen ganske tabtes af Sigte. Hidhörende Steder ere samlede af Ruhnken til Timæos S. 49, 78.
- 2) Photios' Ord findes ovenf. S. 13. Suidas forandrede *περιιόντες* til *π' ὄντες*, og dette optog Zonaras v. *Ἐγέται: ἄνδρες οἵτινες ὀγδοήκοντα ὄντες ἐδίκαζον*; og Schol. in Demosth. in Aristocrat. l. c. P. 11: *Ἐγέται ἄνδρες ὑπὲρ (var. lect. ὑπὸ) τὰ πενήκοντα ἔτη γεγονότες, ἄνδρες ὀγδοήκοντα τὰς φωνικὰς δίκας ἐδίκαζον*.

Til Photios' *περιιόντες* har Porson Varianten *περιόντες* med Bemærkning „forsan recte.“ Intet kan være urigtigere.

At Suidas' *π' ὄντες* er opstaaet ved Misforstaaelse af *περιιόντες*, har K. O. Müller med nogle Ord antydet (Eumenid. S. 151. Not. 1), og det kan saa meget mindre omtvivles, eftersom Tallet 80 er urigtigt; og da nu Forandringen af *περιιόντες* til *π' ὄντες* laae nær ved Haanden, navnlig for dem, som ikke forstode dette Udtryk, hvorimod det er i høi Grad usandsynligt, at det vanskeligere *περιιόντες* skulde være opstaaet af *π' ὄντες*, maae vel *περιιόντες* ligefrem erkendes som den rigtige Læsemaade. Det er derfor forgieves at ville emendere Suidas, Zonaras og Schol. til Demosth. paa dette Sted. Bernhardi har imidlertid forsøgt det med Suidas ved at foreslaae *νά* eller *ν'* istedetfor *π'*; og Baiter og Sauppe i deres Udgave af Scholierne til Demosthenes (S. 109) have optaget *ἀ καὶ ν' ὄντες* i Texten. Vel er dette Tal rigtigt, men de nævnte Grammatikere have virkelig villet skrive, hvad der staaer i deres Text, og denne bør altsaa blive uforandret. Bernhardi anfører Lex. Seg. som stemmende med Photios, men uden at angive Stedet. Han citerer Photios, som fandtes der hos ham *περιιόντες*.

- 3) K. O. Müller, Aesch. Eumen. S. 151. Smlgn. Schoemann de jur. publ. S. 288, 3.

Man har altsaa feilet, naar man har lagt de anførte Steder hos Suidas, Zonaras og Scholierne til Demosthenes til Grund for Bestemmelsen af Epheternes Antal. Dog henviser Wachsmuth til disse Scholier og til Suidas, og antager, at indtil Klisthenes vare de fire Ephet-Dikasterier besatte med 20 af hver Stamme, altsaa i Alt 80 Epheter¹⁾.

Det rette Antal erfare vi af Demosthenes og af Pollux²⁾. De vare 51, og der er neppe Grund til at antage, at Tallet oprindeligt har været større. Jeg skal ikke opholde mig ved at giennemgaae de forskellige Formodninger³⁾ om Anledningen til at Antallet var 51, saameget mindre, da vi ikke engang vide, om Klisthenes' Stammeinddeling førte Forandring i Epheternes Antal med sig. Kun vil jeg bemærke, at det forekommer mig lidet sandsynligt, at Archon Basileus skulde være regnet med blandt Epheterne. Den Övrighed, som var en Domstols Hegemon, regnedes ikke med blandt Dommerne.

5. Epheternes Valgmaade.

Ifølge det Foregaaende indsattes Epheterne ved Valg, og dette skete efter den Regel, som angives ved det ovenfor forklarede Ord *ἀριστιάνδην*. Dette er det Eneste, vi vide herom, og Krebs i sit Skrift om Epheterne⁴⁾ har uden Tvivl Ret, naar han mener, at man gör bedst i ligefrem at bekiende dette. Dog have ikke Alle været af denne Mening. Nogle have antaget, at der handles om Epheterne i Scholierne til Aristophanes' *Plutos* (V. 277), hvor det hedder, at hos Athenerne vare ti Stammer, og at det var Skik at vælge Dommere af samtlige Stammer. Det hedder, at der valgtes de fem anseeteste af hver Stamme, og dernæst, at af disse fem indsattes En ved Lodtrækning til at være Dommer⁵⁾. Sigonius forstaaer dette om Epheterne, og mener, at saadant Valg i Forbindelse med Lodtrækning ikke passer paa andre end paa Epheterne⁶⁾. Men for ikke at omtale andre Vanskeligheder, maae det være nok at bemærke, at allerede Krebs, ligesom

- 1) Wachsmuth l. c. I. S. 434—435, hvor Suidas citeres urigtigt: *ἐπὶ Παλλαδίῳ* istedetfor *Ἐφέται*. Zonaras nævnes ikke. K. H. Lachmann, die spartan. Staatsverf. S. 271 har samme Mening, dog yttre han sig med Tvivl derom.
- 2) Demosthenes mod Makartatos § 57 (1069), hvor *πεντήκοντα καὶ εἰς* nödvendigen maae forstaaes om Epheterne. Pollux 8, 124: *Ἐφέται τὸν μὲν ἀριστιάνδην εἰς καὶ πενήκοντα*.
- 3) Det maae være nok at henviser til K. F. Hermann l. c. § 103, 12. Schoemann de jur. publ. P. 171, 5. Smlgn. K. O. Müller, Dorier II, 137. Eumen. S. 160. Weber til Demosth. mod Aristokr. S. 270.
- 4) Krebs, de Ephetis Athenarum iudicibus i hans *Opuscula academica et scholastica*. Lips. 1778. 8. § 5. S. 12 fgg.
- 5) De hidhörende Ord hos Scholiasten ere: *παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις δέκα ἦσαν φυλαί. ἕθους οὖν ἀπὸ πασῶν τῶν φυλῶν δικαστὰς καθίζειν· εἶτα ἀπὸ μιᾶς ἐκάστης ἐλάμβανον ἄνδρας πέντε τοὺς ἐπισημοτέρους, καὶ πάλιν ἐκ τῶν πέντε τὸν ἕνα τὸν κλήρω λαχόντα ἐποίουν δικάζειν*.
- 6) Sigonius, de republica Atheniensium III, 3.

ogsaa Matthiæ¹⁾ have giort opmærksom paa, at Antallet efter den beskrevne Valgmaade kun vilde blive ti; hvilket vel neppe Nogen vil antage at være rigtigt.

Fritzsche²⁾ mener, at de anseete Mænd (*οἱ ἐπισημότεροι*), der omtales i det anførte Scholion til Aristophanes, vare Epheter; og de følgende Ord: at de ved Lodkastning indsatte en af de fem, som vare valgte af hver Stamme, til at være Dommer, forandrer han saaledes, at Meningen bliver, at de valgte fem anseete Mænd af hver Stamme til at være Epheter, og dernæst ved Lodtrækning En af disse 50 til Formand³⁾; hvortil han föier, at denne Ene bör regnes udenfor Tallet. Han regner altsaa Epheterne som et af de ti attiske Dikasterier, og antager, at de udvalgte stammeviis ligesom Heliasterne; dog at dette skeete ved Valg (*ἀριστινδην*), ikke ved Lodtrækning.

At Epheterne ikke höre blandt de „ti Dikasterier“, kommer jeg til at vise i det Følgende; heller ikke er der mindste Beviis for, at Scholiasten paa det her omhandlede Sted sigter til Epheterne. Dette er Hovedsagen. Iövrigt skal jeg kun tilföie, at Regnestykket ikke engang bliver rigtigt, naar Fritzsche af de 50 Epheter borttager En, som ikke skal regnes med, men som Præsæs stilles udenfor Tallet. Heller ikke er det rimeligt, at Udtrykket: *ἐποίουν δικάζειν* vilde være brugt om den, der udvalgte til at være Domstolens Formand, hvilken Ære desuden tilfaldt Archon Basileus som Hegemon, uden særligt at vælges dertil.

6. Antallet af Epheternes Dikasterier og deres Forhold til Athenernes övrige Domstole.

Om Athenernes Retsvæsen för Drakon maae vi, med Undtagelse af de Antydninger, som ere givne i det Foregaaende, tilstaae, at vi intet vide. Vil man gaae videre, maae man tage tiltakke med blotte, tildeels löse Gisninger. Derfor er det intet Under, at Meningen beväge sig hid og did, endog i modsatte Yderligheder, f. Ex. om der för Drakons Tid kun var een Domstol, udrustet med stor Magt, og som efter Sagernes Beskaffenhed döimte omkring paa forskellige Steder; eller om Areopagos slet ikke var til för Drakon, i hvis Love det ikke engang nævnes⁴⁾. Men hvorledes det end forholder sig dermed, synes dog klart, at, selv om Areopagos var ældre end Drakon, har det i hiin Tid formodentlig været vigtigere som Raad end som Domstol, og at Solon ogsaa i denne Henseende hævede Areopagos' Virksomhed og Anseelse.

1) Matthiæ l. c. P. 158, 24.

2) F. V. Fritzsche de sortitione judicium ap. Athen. Lips. 1835. Pag. 12 fgg.

3) Smstds. S. 18 forandrer Fritzsche de ovenfor anførte Ord: *καὶ πάλιν ἐκ τῶν πέντε &c.* til: *καὶ πάλιν ἐκ τῶν πενήζοντα ἕνα τὸν κλήρω λαχόντα ἐποίουν δικάζειν*. Sml. Weber til Demosth. mod Aristocr. S. 270. Matthiæ l. c. S. 159 ytrer sig ganske ubestemt om Epheternes Valgmaade.

4) Plutarchos, Solon Cap. 19. Om de her berörte Punkter henvises til Meier og Schöemann l. c. S. 11 fgg.

Dog jeg skal ikke vove mig videre ind paa disse vildsomme Enemærker, men hellere tage som Udgangspunkt for det Følgende, at Drakon ved at indrette Epheternes Dikasterier forbandt ældgamle Religions-Skikke og Handlinger med en vis criminel Jurisdiction. Men forat dette kunde skee, maatte de Sager, der henlagdes under Epheterne, være af saadan Art, at denne Combination kunde finde Sted. See vi os nu om blandt de Sager, om hvilke her kan være Spørgsmaal, sees let, at naar vi regne forsætligt Drab (*φόνος ἐξούσιος*) fra, om hvis Forhold til Epheterne i den forsoloniske Tid jeg kommer til at tale nedenfor, blive tilbage, som Sager, der kunde paadømmes af Epheterne, uforsætligt, og dernæst forsætligt, men straffrit Mord, fordi disse, som vi nedenfor skulle see, vare af den Art, at deres Afgiørelse medførte religiøs Afsoning (*κάθαρσις*).

Dertil kom visse andre end mere religiøse Renselser, men som dog havde en Art af juridisk Form for deres Behandling og Afgiørelse, og saaledes kunde henhøre under Epheternes Værneting.

Ovenfor er bemærket, at Epheterne dømte paa forskellige Steder efter Sagernes Beskaffenhed. Derfor omtales flere Ephet-Dikasterier hvert med sit Navn efter de Steder, hvor Retten holdtes. Men hvormange vare disse?

Demosthenes mod Aristokrates og ligeledes Andre anføre kun fire¹⁾. Men Pollux, hos hvem vi allerede af det Foregaaende ere berettigede til at vente god Oplysning, tilføier, efterat have talt om Epheternes Indstiftelse af Drakon, at de dømte dem, som vare anklagede for Mord, i fem Dikasterier²⁾, hvorefter han omtaler den Forandring, Solon foretog med Areopagos og Indflydelsen heraf paa Epheterne. Dette Sted kan maaskee lede til nogenlunde at opklare det her foreliggende vanskelige Spørgsmaal.

Areopagos var ældre end Solon. Om det var ældre end Drakon, lader sig umuligt afgiøre; men dette har her ingen videre Indflydelse, thi i ethvert Tilfælde var der for Solon en fra Areopagos, som dette senere var indrettet, forskiellig Domstol for forsætligt Drab; og intet er sandsynligere end at denne Ret holdtes der, hvor senere det areopagitiske Raad forsamledes; thi hvad kunde bevæge Solon til at vælge et andet Sted for sit Areopagos end det, som allerede i den forbigangne Tid var benyttet af denne Domstol; og man tør da vel antage, at Pollux, naar han nævner fem criminelle Dikasterier paa Drakons Tid, ved det femte har tænkt sig et ligeledes af Epheter besat Dikasterion, der indtil Solon dømte over forsætligt Drab paa Areopagos. Men da Solon derefter fandt det fornødent, at indføre en mere politisk-juridisk Rettergang for disse Forbrydelser, gav han Domstolen paa Areopagos en ny med hans politiske Planer overensstemmende Organisation, medens han derimod lod Epheterne forblive i uforstyrret Besiddelse af den hele øvrige,

1) See ovenfor S. 5 fgg.

2) Pollux 8, 125: *ἐδίκαζον δὲ τοὺς ἐγ' αἵματι διωκομένους ἐν τοῖς πέντε δικαστηρίοις.*

mere religieuse end juridisk-politiske criminelle Jurisdiction. Dersom denne Formodning er rigtig, er dermed forklaret, hvorfor Demosthenes og Andre, som omtale hvad der var paa deres Tid, kun tale om fire, medens de, der taledede om den forsoloniske Tid, maatte angive fem Dikasterier af denne Art. Dette var Tilfældet med den vel underrettede Kilde, som Pollux har benyttet, og derfor forekommer dette Tal hos ham. Kun saaledes som Sagen her er forklaret, kan Drakon siges at have ladet de criminelle Sager i Almindelighed (*τὰ φοινικά*) dømmes af Epheterne; men om dette femte Dikasterion allerede paa Drakons Tid heed Areopagos, eller først fik dette Navn paa Solons Tid, maae lades uafgiort. At hijn ældre Domstol glemtes lige indtil Navnet, efterat det soloniske Areopagos var traadt i dets Sted, begribes uden Vanskelighed. Allerede Krebs¹⁾ har omtrent seet det Rigtige og saaledes antydnet, hvorfor der anföres baade fire og fem af disse Domstole, ligesom ogsaa K. O. Müller i Kortheid har angivet det Rigtige²⁾.

Et Sted af Heliadios hos Photios afviger fra det, vi ellers vide om Epheterne, men indeholder alligevel Bestyrkelse af den ovenfor meddeelte Forklaring. Heliadios beretter, at der vare fire criminelle Domstole³⁾ og nævner disse Areopagos, Palladion, Delphinion og Phreatto. Prytaneion er forbigaaet. Hvad Aarsagen kan være dertil, veed jeg ikke, men dette Sted er alligevel vigtigt derved, at Areopagos nævnes uden nogen Adskillelse sammen med Epheternes Dikasterier. Heliadios, eller hans Kilde, maae have tænkt paa den forsoloniske Tid, og have antaget, at den Domstol, som dengang dönte forsætligt Mord, hvad enten den nu heed Areopagos eller ikke, hörte sammen med de övrige af ham nævnede Dikasterier.

Denne Synsmaade, ifölge hvilken Epheterne efter Drakons Indretning paadönte alle criminelle Sager i fem Dikasterier, men at Solon ophævede det ene af disse Dikasterier, nemlig det, hvori forsætligt Mord paadöntes, og at han overdrog disse Sager til Areopagos, der ikke blot var Domstol, men tillige et med betydelig politisk Myndighed udrustet Raad, — denne Synsmaade synes mig ikke lidet at bestyrkes ved nogle Ord, som findes hos Pollux paa det för anförte Sted. Af det Fölgende vil det nu vise sig, om dette forholder sig saa, eller om Ordene hos Pollux maae forklares paa anden Maade. De lyde: *Σόλων δὲ αὐτοῖς*

- 1) Krebs l. c. S. 19 fgg. Derimod feiler han vel, naar han S. 16 fgg. antager som temmelig afgiort, at Areopagos allerede för Solon dönte forsætligt Mord, men at Epheterne nu og da traadte i deres Sted, forat lette dem deres besværlige Pligters Opfyldelse. För den soloniske Indretning og Udvidelse af Areopagos vare dettes Functioner vel ikke saa besværlige, at det kunde være nödvendigt at have Epheterne til at vicariere.
- 2) K. O. Müller, Dorier, I. 333—334. Smlgn. Schoemann l. c. S. 287—288. K. F. Hermann l. c. § 105, I. siger, at Areopagos maae regnes med, hvor der tales om fem Dikasterier, men uden nærmere at forklare Sagen.
- 3) Photios Cod. 279, S. 535: *τέσσαρα δικαστήρια φοινικά*, og dernæst de ovenfor anförte Navne.

προσκατέστησε τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν. κατὰ μικρὸν (var. lect. μικρὰ) δὲ κατεγελάσθη τὸ τῶν Ἐφεσίων δικαστήριον.

Jeg tager ikke i Betænkning at beholde den sædvanlige Læsemaade *προσκατέστησε*, i hvis Sted man har villet sætte Varianten *προκατέστησε*¹⁾, deels fordi *προσκατέστησε* først forekommer hos de sildigere Skribenter og hos Septuaginta, deels fordi *προκατέστησε* anbefales ved at Solon satte Areopagos som overordnet til at vaage over Epheterne²⁾.

Hertil svarer jeg, at den første Indvending intet beviser, da Pollux, udenat bryde sig om Ordets Ælde, benyttede sig af det Udtryk, der efter hans Samtids Sprogbrug var ham det bekvemteste til at udtrykke det, han vilde berette om den soloniske Tid.

Hvad den anden Indvending angaaer, kan jeg ikke andet end paa det Bestemteste erklære mig derimod; thi Solon indsatte ikke Areopagos som overordnet over Epheterne i anden Betydning end over enhver Statsindretning, og i en vis Betydning endog mindre, netop fordi Epheternes Dikasterier, som næsten udelukkende Religions-Institut, stode i en kun saare løs Forbindelse med Solons Statsindretning, af hvilken Areopagos udgiorde en meget væsentlig Bestanddeel. Derimod stillede han Areopagos ved Siden af, eller föiede det til (*προσκατέστησε*) de fire Ephet-Dikasterier, hvilke han lod bestaae af Grunde, som ere angivne ovenfor. Men han indsatte Areopagos ikke blot som Domstol, men foruden den dömmende Magt, der tidligere havde tilhørt det inddragne Ephet-Dikasterion, og i end tidligere Tid Kongen og Raadet, gav han Areopagos en langt mere omfattende politisk Magt og Myndighed. Derfor kalder Pollux Areopagos ikke et *δικαστήριον*, men *βουλή*. Da nu denne Forandring var foregaaet, hvorved ikke alene Antallet af Epheternes Dikasterier indskrænkedes, men ogsaa de Sager, der i juridisk-politisk Henseende vare uden al Sammenligning de vigtigste, vare dem fratagne og overdragne til en fra dem forskiellig Domstol, svækkedes Epheternes tidligere Magt og Anseelse, hvilken efterhaanden end mere tabte sig under Paavirkning af den forandrede Tidsaand. Under denne Paavirkning kom det omsider endog saa vidt, at Heliasterne — hvilket skal vises i det Følgende — toge Sæde som Dommere i Epheternes Dikasterier.

Dette er hvad Pollux har tilkiendegivet ved Ordene: *κατὰ μικρὸν δὲ κατεγελάσθη τὸ τῶν Ἐφεσίων δικαστήριον*. Talen kan her ikke være om det ophævede Dikasterion, thi hvad enten man forklarer *κατὰ μικρὸν* ved: efterhaanden, hvilket vel er det Rigtige, eller ved: næsten³⁾, passer ingen af Delene paa dette Dikasterion, da det blev afløst af et andet, som sattes i dets Sted, og intet er os bekjendt om, at det efter den Tid fortsatte

1) Ogsaa Im. Bekker i sin Udgave Berl. 1846 har *προσκατέστησε*. I de følgende Ord har Bekker efter Cod. Palat. no. 375: *κατὰ μικρὰ κατελύθη κατεγελάσθη τὸ &c*, hvor *κατελύθη* aabenbart er Glosse til *κατεγελάσθη*.

2) F. Ex. Weber til Demosthenes mod Aristokrates. S. 271.

3) Hemsterhuis oversætter: „Pæne autem ludibrio habitum est Ephetarum judicium.“

en eller anden Deel af sin Virksomhed. Det maae derfor forstaaes om Epheterne i Almindelighed, og τὸ τῶν Ἐφεσίων δικαστήριον staaer som Collectiv for disse Dikasterier.

Jeg anseer den her givne Forklaring af de anførte Ord hos Pollux — Læsemaadens Rigtighed forudsat — for aldeles sikker, men jeg vil dog ikke gaae videre uden at have omtalt Forchhammers herfra afvigende Fortolkning¹⁾. Forchhammer gaaer nemlig ud fra Aristoteles' *Politica* (II, 12), hvor Aristoteles roser den Klogskab, hvormed Solon tilveiebragte den rette Fordeling af Statsmagten ved at föie det Demokratiske, som en væsentlig Bestanddeel deraf, til det fra Fortiden overleverede Aristokratiske og Oligarchiske, og opstiller dernæst som Resultat, at Areopagos ikke var til för Solon, men at indtil Solon var der et af Theseus indrettet Senat, bestaaende af Naukrarernes Prytaner uden dömmende Magt. Han antager, at Solon lod dette Raad vedblive, dog saaledes, at han forandrede Stedet, hvor det samledes og Valgmaaden, og desforuden udvidede dets Magt og Virksomhed, idet han foruden at föröge dets Overopsyn over hele Staten, tillige gav det dömmende Magt i de criminelle Sager, hvilke indtil den Tid vare blevne dömt paa Areopagos. Derved fik dette Raad de vigtigste criminelle Sager under sig, og först dengang opkom Navnet Areopagiter for dets Medlemmer. Derved ophörte den af Epheternes Domstole, som forhen var holdt paa Areopagos, og der bleve, efter Forchhammers Mening, kun tre Ephet-Dikasterier tilbage: Delphinion, Palladion og Phreatto. Fra den Tid forsamledes Epheterne kun forat dömmе mindre Sager²⁾, og dette er efter Forchhammer hvad Pollux i de ovenfor anførte Ord har villet sige. Men da denne Mening ikke kan udledes af Ordene, som de findes i vor Text, forandrer Forchhammer denne og læser: κατὰ μικρὰ δὲ κατηγορέσθαι τὸ τῶν Ἐφεσίων δικαστήριον. Κατὰ μικρὰ er en i Haandskrifter overleveret Variant. Κατηγορέσθαι er Conjectur. Forchhammer afleder det af κατ-αγελάζω, og bemærker, at ἀγελάζεσθαι og συναγελάζεσθαι bruges ogsaa om Menneskers Forsamling („hominum congregatio“), samt at denne Forandring er saa sikker, at κατ-αγελάζεσθαι bör optages i det græske Sprogs Ordbøger. Tillige henviser Forchhammer, forat svække den sædvanlige Læsemaade, til den Roes, der af Alle tildeles Epheterne, og navnlig lægger han Vægt paa Demosthenes' Tale mod Aristokrates.

Hvad jeg billiger heraf, sees let ved at sammenligne det med den forudgaaende Fremstilling af Sagen. Fra det Övrige maae jeg afvige, og hvad Textforandringen angaaer, forekommer det mig, at den baade er unödvendig, og at den i og for sig ikke kan bifaldes.

1) P. W. Forchhammer, de Ephetis non ludibrio habitis, som Indledning til Lectionscatalogen i Kiel i Vintersem. 1844—1845.

2) „Ephetas ad minora tantum judicia esse congregatos.“

Om *κατὰ μικρὰ* er det unødvendigt at undersøge Læsemaadens Rigtighed og den Betydning, som er tillagt dette Udtryk, thi denne Læsemaade kan ikkun anvendes, dersom Conjecturen *κατηγελάσθη* er rigtig. Naar jeg nu ikke kan andet end paa det Bestemteste erklære mig herimod, beraaber jeg mig ikke paa, at Ordet ei forekommer, men fremfor Alt derpaa, at *ἀγελάσθαι* og *ἀγελεῖν* ingensteds er brugt om et bestemt, forholdsviis mindre, afsluttet Samfund, som f. Ex. i nærværende Tilfælde om beskikkede Dommere, der samlede sig forat udføre det dem paalagte Hverv, men derimod altid bruges om en større, ubegrændset, uordnet Hob, f. Ex. om Hiorder, Flokke af Dyr og om Fuglenes Skarer. Ikke engang det Sted hos Pollux¹⁾, hvor *ἀγελεῖν* bruges om en talrig Mængde Disciple, taler herimod. Dette Ord kan altsaa ikke bruges om Epheterne, hvilke i et vist begrændset Antal ved Valg vare beskikkede til efter Lov og Vedtægt at varetage visse bestemte Forretninger.

Men er det nu paa den ene Side klart, at *κατηγελάσθη* ikke kan være rigtig, maae paa den anden Side indrømmes, at *κατεγελάσθη*, endskiøndt det kan forklares, og i ethvert Tilfælde maae foretrækkes for den omtalte Conjectur, dog har noget Paafaldende ved Siden af den Maade, hvorpaa Epheterne omtales af Demosthenes og Andre. Dersom man nu tillægger denne Indvending en saadan Vægt, at man ikke troer at kunne lade det beroe ved den sædvanlige Læsemaade: *κατεγελάσθη*, naar man tager denne som et noget stærkt²⁾, eller fra en satyriserende Skribent laant Udtryk, men mener, at her nødvendig maae forandres, vilde jeg hellere foreslaae: *κατὰ μικρὸν δὲ κατεκλάσθη τὸ τῶν Ἐφετῶν δικαστήριον*. Epheternes fordmægtige Dikasterion blev brudt, d. e. det tabte sin forrige Anseelse. Dette var imidlertid ikke Følge af en formelig Ophævelse, men indfandt sig af sig selv ved Tingenes naturlige Gang, der medførte, at andre Dommere efterhaanden fortrængte dem.

Men hvilket var da Forholdet til de øvrige Domstole efter Solons Tid, da Epheternes tidligere Virksomhed indskrænkedes? og udstrakte denne Indskrænkning sig til alle, eller i samme Grad til alle Ephet-Dikasterier?³⁾

1) Pollux IV, 44.

2) Weber d. c. S. 271 tager dog vel *κατεγελάσθη* i for bogstavelig Betydning, at Epheterne bleve til Latter, idet de uden Jurisdiction udøvede Ceremonier, der ikke svarede til Tidens Aand. Rigtigere Platner l. c. I. S. 68—69, hvor han vel antager Epheternes Indskrænkning ved Heliasterne, men at de dog ikke ophørte.

3) Jeg undlader ikke at bemærke, hvad forresten ikke vil undgaae opmærksomme Læsere, at det græske *δικαστήριον*, endskiøndt det ogsaa forekommer i Betydning af „Domstol“, dog i Regelen betyder Stedet, hvor der dømtes, og altsaa er forskielligt fra Dommerpersonalet, som holdt Ret paa disse Steder. Epheternes Dikasterier med de til hvert af dem hørende Sager vare uforanderlige; Epheterne derimod see vi idetmindste tildeels at afløses af Heliasterne; og dog sagdes Sagen ogsaa i saadanne Tilfælde at være paadømt i et Ephet-Dikasterion. Derfor er det rigtigere overalt at bruge Benævnelsen „Dikasterion“, hvor Talen er om Stederne, men Adskillelsen er ikke overalt mulig, og Localiteterne

Endskiöndt jeg ikke seer mig istand til at besvare disse Spørgsmaal tilfredsstillende, tør jeg dog ikke undlade at handle om dem.

Vi have ovenfor benyttet Noget af et vigtigt Sted i Scholierne til Aristophanes' Plutos (v. 277). Indholdet af de Ord, vi her tage for os, er, at i Athen vare mange Dikasterier, nogle i criminelle, andre i civile Sager; at ethvert af disse var betegnet med sit Bogstav indtil Bogstavet α , hvilket er det tiende i det græske Alphabet, og dertil föies, at der vare ti Dikasterier i Athen, og at det Bogstav, hvormed hvert betegnedes, var malet ved Indgangen med rød Farve¹⁾.

Dette Sted har givet Anledning til mange Bryderier. Hvorledes jeg antager, at det maae forstaaes, skal jeg meddele, naar jeg først har givet en Udsigt over, hvorledes det i den nyeste Tid er bleven behandlet. Man har forstaaet Antallet ti om Dikasterierne i Almindelighed, og maatte da nödvendigen spørge, først om Areopagos, dernæst om Epheterne skulde regnes blandt bemeldte ti Dikasterier. Hvad Areopagos angaaer, har man ikke kunnet enes derom. Allerede Petitus og senere Schoemann²⁾ have regnet Areopagos fra, fordi det vel maae antages, at Heliasterne aldrig have havt Sæde i deres Dikasterion. Imidlertid have dog Schoemann og Meier senere meent, at det var uafgiort, om dette har fundet Sted³⁾. Derimod antager Fritzsche, at Areopagos maae regnes med, forat faae det postulerede Tal bragt tilveie⁴⁾.

Spørgsmaalet, om Epheternes Dikasterier skulde regnes med eller ikke, er blevet forstaaet saaledes, at de skulde regnes med, forsaavidt Heliasterne aflösende traadte i deres Sted, men forsaavidt dette ikke var Tilfældet, stode de udenfor dette Tal. Hvad nu Epheternes Dikasterion ved Palladion angaaer, er det vist, at Heliaster i det mindste nu og da

fremtræde i disse Undersøgelser med en saadan Vigtighed baade i og for sig, og ifölge Skribenternes Efterretninger, at man uvilkaarligen kommer til at indrømme dem en störrre Vigtighed, end der under andre Omstændigheder havde tilkommet dem. Skulde det rette Forhold ikke ganske være iagttaget, vil denne Anmærkning i alt Fald vise Aarsagen dertil.

- 1) Schol. in Aristoph. Plut. v. 277. De hidhörende Ord ere: *ἐν ταῖς Ἀθήναις πολλὰ ἦν δικαστήρια, καὶ ἐν πῶσι μὲν ἐδίκαζον περὶ γονικῶν πραγμάτων, ἐν πῶσι δὲ περὶ δημοικῶν καὶ ἕκαστον δὲ τούτων εἶχεν ἐν τῶν στοιχείων εἰδικὸν ὄνομα, οἷον ἦν τῶν δικαστηρίων λεγόμενον ἄλφα, ὁμοίως ἄλλο λεγόμενον βῆτα, ἄλλο γάμμα, καὶ ἕξῃς τὸ δ καὶ τὸ ε, καὶ ἕως τοῦ ζ. δέκα γὰρ ἦν τὰ δικαστήρια ἐν Ἀθήναις, καὶ πρὸ θυρῶν δὲ ἕκαστον δικαστηρίου ἐγγράπτο πρῶτῶν βάρμμαι τὸ στοιχείον, ᾧ τινι τὸ δικαστήριον ὠνομάζετο.* Cod. Raven.: *δέκα γὰρ ἦν δικαστήρια τὰ πάντα ἐν Ἀθήναις.* Fritzsche (S. 18) lægger megen Vægt paa „πάντα“, men det er klart, at det beroer paa Sagens hele Sammenhæng, om Udtrykket: *δικαστήρια τὰ πάντα* skal forstaaes om samtlige Domstole af hvilken-somhelst Art, eller om samtlige Domstole af den Art, hvorom Talen er, d. e. om de heliastiske Dikasterier. Disse vare saa aldeles forskellige fra de övrige, at de omtales som en Heelhed for sig.
- 2) Schoemann, de sortitione judicum. 1820. S. 6 fgg.
- 3) Meier und Schoemann, der att. Proc. 1824. S. 142 fgg.
- 4) F. V. Fritzsche, de sortitione judicum. 1835. S. 19. Cfr. 23.

dömte der. Vi komme længere hen til at omtale dette nærmere. Det samme antages at have været Tilfældet med Delphinion; derimod ikke med de øvrige af Epheternes Dikasterier.

Med Hensyn til denne Afløsning ved Heliasterne er det meget beklageligt, at ingen bestemt Tid, indtil hvilken Epheterne have fortsat deres Virksomhed, lader sig udfinde. Det mangler os paa Efterretninger derom; men jeg er tilbøielig til at antage, at den paa flere Steder i nærværende Undersøgelse paaviste Afbrydelse af Epheternes Virksomhed ved Heliasterne ikke, i det mindste ikke før meget seent, har medført deres totale Ophør. Naar Heliasterne afløste Epheterne ved at dømme i deres Dikasterier, skeete det formodentlig i saadanne Tilfælde, hvor de fandt sig særlig foranledigede dertil; men dette hindrede ikke, at Epheterne til en anden Tid og i andre Sager igien indtog deres Plads, hvilket — som allerede sagt — synes saaledes at være fortsat, om end kun med svag Virksomhed for Epheterne, langt ned i Tiden.

Med Hensyn til det, som ovenfor er yttret om, hvilke Ephet-Dikasterier afløstes af Heliasterne, mener Schoemann¹⁾, der iøvrigt antager flere end ti Dikasterier i Athen, at Palladion og Delphinion maae regnes med; hvorimod han udelukker Dikasteriet ved Prytaneion, fordi det ikke var nogen egentlig juridisk Ret; og Phreatto, fordi de Sager, som der førtes, yderst sielden forekom²⁾. Jeg skal til dette Sidste kun bemærke, at Casus jo dog maatte kunne indtræffe, og Spørgsmaalet er da, om Epheter eller Heliaster dømte? Jeg formoder, at dette til enhver Tid beroede paa Forholdene, og at altsaa Dommen i den ældre Tid tilfaldt Epheterne, senere deels disse, deels Heliasterne.

Fritzsche gaaer meget videre³⁾. Han antager, at hvor der tales om Epheterne i Activitet, er Talen kun om Drakons Tid, og at allerede Solon indskrænkede dem til Palladion, saa at Epheterne i den efterfølgende Tid kun sadde som Dommere i dette Dikasterion. Heliaster traadte, efter Fritzsches Mening, i deres Sted, men man beholdt det gamle Navn, og maaskee dømte de undertiden i Forening med Heliaster i Palladion og udførte nogle ubetydelige Dommerforretninger i Delphinion og andensteds, men tabte omsider al Anseelse (Pollux l. c. VIII, 125), saaat samtlige Ephet-Dikasterier, Palladion ikke længe efter Solon derunder indbefattet, gik over til Heliasterne. Han føier til, at kun saaledes kan Domstolenes Tital („*numerus denarius tribunalium*“) reddes, for hvilket Tal han finder en Hovedstøtte i det tilsvarende Tal af Romernes Decurier⁴⁾. Naar Fritzsche i denne Fremstilling be-
raaber sig paa de ovenfor anførte Steder af *λέξεις δημοικαι* hos Bekker (S. 257, 23 og

1) Schoemann de sortitione judic. l. c.

2) Schoem. de sort. jud. S. 34. Smlgn. Aristoteles Polit. IV, 16 (Ed. Bekk.), hvorom senere vil blive handlet.

3) Fritzsche l. c. S. 20 fgg. Cfr. Sluiter, lectiones Andoc. Lugd. Bat. 1804. S. 131 fgg., hvor Luzac anføres for den Mening, at Epheterne kun dømte i Palladion.

4) Fritzsche l. c. S. 74 fgg.

især 311, 8), maae bemærkes, at disse Steder ingenlunde sige, hvad Fritzsche lægger deri, at Solon ene og alene havde ladet Epheterne beholde Dikasteriet ved Palladion¹⁾; thi de indeholde hverken mere eller mindre, end at Epheterne dömte der, ikke at de övrige dem tilhörende Dikasterier ophævedes af Solon. Det Samme gielder om det ligeledes af Fritzsche anförte Sted af Eustathios²⁾, hvor efter Lexikographen Pausanias berettes, at Epheterne dömte ved Palladion over uforsættigt Drab.

För jeg gaaer over til at omtale de övrige af Fritzsche anförte Steder, skal jeg med Hensyn til hans ovenfor meddeelte Meninger bemærke, at der, saavidt jeg veed, aldeles intet findes hos de græske Skribenter, hvorpaa Antagelsen af en combineret Ret af Epheter og Heliaster kunde stötte sig; ligesom der heller ikke findes mindste Spor af, at de under Prytaneion og Phreatto henlagte Sager nogensinde ere paadömte af Heliaster. Jo mindre politisk vigtige disse Sager vare, og jo sieldnere de forekom, desto mindre Anledning var der for Heliasterne til at sætte sig i Besiddelse deraf; medens det paa den anden Side dog er ligesaa vist, at Epheternes Anseelse sank med Folkets Ærbödighed for Fortidens religieuse Institutioner.

Efterat have omtalt de ovenfor anförte Steder bemærker Fritzsche, at Skribenterne stemme overeens i, at hvor der, som hos Harpokration og Photios, tales om fire Ephet-Dikasterier, er Talen kun om Drakons Tid, og at allerede Solon i det Væsentlige indskrænkede dem til Palladion. Han tilföier som Beviissteder Demosthenes mod Makartatos § 57, (1069) og Andokides om Mysterierne § 78 (37) samt Plutarchs Solon Cap. 19, og antager, at det er soleklart („*luce clarius*“), at hvor der nævnes „Epheter“, menes kun Palladion, og hvor noget siges at dömmes „af Kongerne“ (*ὕπὸ τῶν βασιλέων*) menes Dikasteriet ved Phreatto.

Uden at gaae ind paa det Meget, som her kunde være Anledning til at afhandle, og hvoraf Noget vil blive meddeelt senere ved at handle om Prytaneion, skal jeg her indskrænke mig til Fölgende.

Demosthenes paa det anförte Sted siger ligesom Bekkers Lexika og Eustathios kun, at 51 Dommere dömte over uforsættigt Drab, men saavist det er, at paa dette Sted, ifölge Sagens Beskaffenhed maae tænkes paa Palladion, ligesaaavist er det, at heri er intet Beviis imod, at Epheterne efter den Tid desforuden dömte i deres övrige Dikasterier³⁾.

1) Fritzsches Ord ere: „Enimvero Solon (quod præfiscine dixerim) unum omnino iudicium, τοῦτι Παιλλάδιῳ, Ephetis relinqui fecerat.

2) Eustathius, S. 1419, 53.

3) Demosth. mod Makart. § 57 (1069): εἰάν — κτείνῃ δ' ἄκτων, γνῶσι δ' οἱ πενήτηγοντα καὶ εἰς ἄκοντα κτείνειν fgg.

Andokides anfører Patrokleides' Psephisma om Amnestie efter Slaget ved Ægospotamos¹⁾ med Forslag, at Alle skulde tilstaaes Opreisning paa deres borgerlige Ære med visse Undtagelser, blandt hvilke de, som vare „dømte ved Areopagos, eller af Epheterne, eller Prytaneion eller Delphinion eller af Kongerne“²⁾. Hermed har den soloniske Amnestie-Lov saa kiendelig Lighed, at enten maae Patrokleides have taget Hensyn til Solons Lov, eller Texten hos Andokides eller hos Plutarchos maae være interpoleret den ene efter den anden. Plutarchos anfører som Undtagelse dem, der vare „dømte ved Areopagos, eller Epheterne, eller Prytaneion af Kongerne“³⁾. Fritzsche antager ifølge det ovenfor Meddeelte, at „Epheterne“ overalt betyde Palladion, „Prytaneion“ Epheternes Prytaneion, og „Kongerne“ Dommerne i Phreatto; men da Plutarchos efter den sædvanlige Text har: „ved Prytaneion af Kongerne“, har Fritzsche bragt dette i Overensstemmelse med Andokides' ovenfor anførte Ord ved at indskyde „eller“, saaat det hedder: „ved Prytaneion eller af Kongerne“ (d. e. ved Phreatto). Han mener, at Delphinion med Flid er udeladt.

Som Modsætning hertil anfører jeg, hvad Meier og Schoemann allerede tidligere have yttret herom⁴⁾. De antage Texten hos Plutarchos for at være rigtig, men forklare Ordene: *ἐκ Πρυτανείου ὑπὸ βασιλέων* om et baade fra Areopagos og Epheterne forskielligt Collegium med dømmende Magt, hvilket holdt sine Møder i eller rettere ved Prytaneion under Forsæde af *οἱ βασιλεῖς*. De bemærke, at dersom noget af Epheternes Dikasterier skulde omtales særskilt, kunde denne Ære i alt Fald ikke tilkomme Prytaneion, der kun havde en religious Betydning, og ikke engang kunde idømme egentlig juridisk Straf, da Gierningsmanden var Dommerne ubekjendt. Vi have sagt, at Fritzsche supplerer Plutarchos efter Andokides; Meier og Schoemann⁵⁾ derimod foreslaae at forandre Andokides efter Plutarchos ved at udstryge *ἢ* foran *ὑπὸ βασιλέων*; og blandt de forskellige Gisninger, som de fremsætte om dette Sted, er, at den soloniske Lovs Prytaneion er bleven misforstaaet om det ephetiske, og da dette var skeet, laae det nær ved Haanden at föie Delphinion til o. s. v. Iøvrigt tilstaae de, at Sagen er saa dunkel, at man ikke kommer videre end til Gisninger. Hertil skal jeg endeligen föie, at Platner⁶⁾ mener, at Ordene

1) K. Scheibe, zur Erklärung des Beschlusses des Patrokleides i Zimmermanns Zeitschr. f. Alterthumsw. 1842. Marts. S. 201 fgg.

2) Andokides om Myster. § 78 (37): ... πλὴν ὅποσα ἐν σήλαις γέγραπται τῶν μὴ ἐνθάδε μεινάντων, ἢ ἐξ Ἀρείου πάγου ἢ τῶν Ἑγετῶν ἢ ἐκ Πρυτανείου ἢ Ἀελιμνίου ἐδικάσθη ἢ ὑπὸ βασιλέων.

3) Plut. Solon Cap. 19: ... πλὴν ὅσοι ἐξ Ἀρείου πάγου, ἢ ὅσοι ἐκ τῶν Ἑγετῶν, ἢ ἐκ Πρυτανείου καταδικασθέντες ὑπὸ τῶν βασιλέων. Efter Fritzsches Conjectur: ... ἐκ Πρυτανείου καταδικασθέντες ἢ ὑπὸ τῶν βασιλέων, dog tilføier han, at Plutarch muligen kan have feilet, da han i det Følgende kun nævner Areopagos, Epheter og Prytaner.

4) Meier und Schoemann l. c. S. 19.

5) Meier und Schoemann l. c. S. 20. Anm. 36.

6) Platner l. c. S. 15.

hos Andokides: ἡ ἐκ Αελεγνίου ere senere indskudte, forsaavidt derved skal tænkes paa Epheternes Dikasterier, da disse Ord dels ere ufuldstændige, efterdi dog ikke alle Ephet-Dikasterier nævnes, dels overflödige, da jo Nævnelser af „Epheterne“ indbefatter disses enkelte Dikasterier i sig.

Den her givne Udsigt er lidet tröstelig. Den viser, at hvad enten man regner det ene eller det andet Dikasterion med eller udelukker det, kommer man endog med den Vilkaarlighed, man har tilladt sig, dog ikke engang til et tilsyneladende Resultat. Sikker Afgiørelse er vel overhovedet her umulig; men den Uvished, der nödvendigen følger af vor ufuldstændige Kundskab, har man i höi Grad foröget ved at antage som afgjort, at der i Athen vare i det Hele kun ti Dikasterier, hvilket Axiom da blev den Prokrustes-Seng, hvorefter Alt, navnlig af Fritzsche, er trukket ud og ind, forat tvinge det til at passe i denne Form¹⁾. Det Hele hidrörer fra, at man har misforstaaet de ovenfor (S. 23) anförte Ord af Scholierne til Aristophanes' Plutos. Man har uden videre antaget, at de der angivne ti Dikasterier skulde forstaaes saavel om de criminelle (τὰ *φρονικά*), som om de civile (τὰ *δημοτικά*) Domstole, saa at der blev fem af hvert Slags; og man har, forat faae Beregningen til at passe, tilladt sig stor Vilkaarlighed. Men efterseer man Stedet selv hos Scholiasten uden forudfattet Mening, vil man uden Tvivl give mig Ret i, at, naar man indrømmer, hvad nödvendigen maae indrømmes, at vi ikke nærmere kunne forklare eller bestemme Angivelsen om ti Dikasterier i Athen, indeholder Stedet ikke de Vanskeligheder, man har lagt deri.

Der siges nemlig först i Almindelighed, at der vare „mange“ Domstole i Athen, og de deles i to Classer: de criminelle og civile (*φρονικά* og *δημοτικά*). Hvad derpaa følger, angaaer kun de civile (demotiske) Domstole, og der er slet ikke Tale om Epheterne eller Areopagos, altsaa heller ikke Spørgsmaal, om de skulde regnes med eller ikke. Dette viser ikke blot Stedets Sammenhæng, da Alt passer paa de heliastiske Domstole, men selve Ordene: „i andre af dem döptes i civile Sager, og ethvert af disse“ (*ἐν τισὶ δὲ περὶ δημοτικῶν καὶ ἕκαστον δὲ τούτων*) betegnedes med et af Alphabetets Bogstaver. *Τούτων* kan vel henføres til alt det Foregaaende, men det kan ogsaa indskrænkes til det Nærmeste (*δημοτικῶν*); og dette maae foretrækkes, thi kun saaledes forstaaer man, hvorledes der kan siges at være „mange“ Dikasterier i Athen, og dernæst dog kun være Tale om ti²⁾.

1) Smlgn. K. F. Hermann l. c. § 134, 16: „Die Zehnzahl, welche Fritzsche, S. 74 fgg., und nach ihm Raoul-Rochette im Journal des savans 1837 p. 20 u. 406 fgg. der Zahl der Decurien entsprechend annehmen, beruht auf den willkürlichen und missverständlichen Unterstellungen, zumal da darunter noch der Areopag und die vier Ephetenstätten mitbegriffen werden.“ u. s. w. At Epheterne ikke kunne regnes med, har ogsaa Platner erkjendt l. c. I. S. 75.

2) Her i Forbigaaende bemærkes, at heller ikke Schol. til Aristophanes' Plutos v. 973 indeholde Andet end hvad der kan og maae forstaaes om de heliastiske Domstole. Iøvrigt maae her hos Suidas, som

Men hermed er Sagen langt fra at være afgjort. Paa en Vandring blandt Scholiaster er man altid paa en tornefuld Vei. Dette bekræfter sig ogsaa her. De samme Scholier til V. 277 i Aristophanes' *Plutos*, hvoraf en Part er benyttet ovenfor, bestaaer af fire Afsnit, hvilke adskilles fra hinanden ved Ordet: ἄλλως (d. e. paa en anden Maade). De røbe sig let som Udtog af ældre Grammatikere¹⁾, men med Forandringer og Tilsætninger, tildeels med Misforstaaelser og Feil af dem, som excerperede de ældre Grammatikere og redigerede vore nuværende Scholier. Adskilligt viser sig strax som Saadant, men i det Hele er det dog ikke muligt med Sikkerhed at adskille disse Bestanddele, og det var desværre ikke almindeligt, at saadanne Samlere citerede deres Hiemmel, hvilket dog er Tilfældet strax efter i Schol. til V. 278, hvor Aristoteles citeres i et Scholion af lignende Indhold, men hvori intet forekommer om det, hvorom vi her handle.

Om de ovenfor nævnte fire Afsnits Værd ere Meningerne forskiellige. Enhver er tilbøielig til at tillægge det, som stemmer med hans egen Mening, mest Værd. I det Foregaaende har jeg indskrænket mig til at tale om det andet Afsnit, og angivet Indholdet deraf med min Forklaring; men ogsaa om de övrige maae nogle Bemærkninger her tilføies.

Om det første have vi talt ovenfor (S. 16 fgg.). I det tredje, hvilket Fritzsche anseer for det bedste, men Schoemann²⁾ for at være uden Værd, tales rigtignok om fem Dikasterier fra α indtil ε, men Sammenhængen viser, at ogsaa i dette Afsnit antages ti Dikasterier, og i Forbindelse dermed forklarer Scholiasten, hvorledes man bar sig ad, naar Antallet af de Dikasterier, der paa een Dag skulde tages i Brug, var f. Ex. fem³⁾. Heller ikke her er noget, som taler for, at enten Scholiasten eller hans Kilde har tænkt paa andre end de heliastiske Domstole.

Meest synes det fjerde Afsnit at understøtte den Mening, at her ikke handles alene om heliastiske Domstole. Det melder nemlig, at der vare ti Dikasterier, men tilføier, at „et dømte Mord (φόνος), et andet Ægteskabsbrud (μοιχεία), et andet en anden Brøde“, og at der valgtes een Mand af hver Phyle, hvilke saaledes valgte Mænd giordes til Dommere i disse Dikasterier. Dette er Indholdet af bemeldte Scholion, men der er vistnok ingen Grund til at dvæle ved omstændeligen at afhandle det, hvori det afviger fra hvad der er fremsat ovenfor, thi det mangler al ydre Auctoritet, og røber sig ligefrem som et

Fritzsche S. 18 rigtignok har bemærket, nödvendigen læses: *δέξα ἐργάζονται δικαστήρια* istedetfor *δικασταί*.

1) Fritzsche l. c. S. 12 fgg.

2) Schoemann de sort. judic. S. 13. not.

3) Først tales i dette Scholion om Bogstaverne, hvormed Dikasterierne betegnedes *μέχρι τοῦ ε'*; og dernæst: *ἐργάζονται δὲ, ὅτι, ἐπεὶ ἦν πέντε δικαστήρια ἐλληροῦντο &c.*, hvilke Ord Fritzsche efter Dobræus har forandret til: *ἐργάζονται δὲ οὕτως· εἰ ἦν πέντε δικαστήρια, ἐλληροῦντο &c.*, en Forandring, der i alt Fald understøtter min Forklaring.

Foster af Uvidenhed og Misforstaaelse¹⁾. Ligesaa lidet kan jeg tillægge det Leidenske Scholion til V. 1167 i Komoedien Plutos nogen Beviiskraft. Der berettes, at ved Indgangen til Areopagos fandtes Bogstavet α , ved Helilæa η , ved Phreatto δ , og saaledes fremdeles ved de øvrige; og Fritzsche (S. 19—20) med Henviisning til Meursius i Areopages (Cap. XI) mener, at Areopagos mindre kunde mangle sit Bogstav, end de andre Dikasterier, og at det, saaledes som Scholiasten angiver, formodentlig har havt det første Bogstav i Alphabetet. Med Hensyn til de øvrige foreslaaer Fritzsche, at forandre Bogstaverne, og at betegne Phreatto med ϵ og Helilæa med ζ .

Hvad nu dette Leidenske Scholion angaaer, vil jeg ikke saa meget beraabe mig paa, at det, saavidt jeg veed, ikke understøttes af noget andet Vidnesbyrd, men fremfor Alt paa dets aabenbare Usandsynlighed. Domstolenes Betegnelse med Bogstaver hængte sammen med den hele Række af Foranstaltninger, hvorved man havde til Hensigt at forebygge Misbrug og at ordne de heliastiske Dommeres Valg, deres Möde i Domstolene og den dem tilkommende Betaling. Disse i een Corporation sammenhørende Dommere valgtes udaf hele Borgersamfundet. Denne Indretnings hele Control var vanskelig. En væsentlig Deel af den var Dikasteriernes Betegnelse med Bogstaver saavel ved Indgangen til Domstolene, som paa de Smaatavler (*πινάκιον δέλιον*), hvormed hver Dommer var forsynet. Men saa nödvendige disse Foranstaltninger end vare ved de borgerlige (heliastiske) Domstole, saa aldeles unödvendige og urimelige vare de, og med dem tillige den her omhandlede Betegnelse med Bogstaver ved Domstole, der beklædedes af faste, ikke talrige, ved visse Qualificationer dertil berettigede eller valgte Dommere. Her vare ingen Misbrug at forebygge, ingen besværlig Control at overholde. Der kunde altsaa her ikke være Tale om en Betegnelismaade, der uden Tvivl heller ikke var bleven brugt ved de borgerlige Retter, hvilke jo ogsaa havde hver sit Stednavn, dersom den ikke havde været en nödvendig Følge af Indretningens hele Organisation. Havde man paa Borgernes Tavler sat Stedets Navn, hvor Retten skulde holdes, istedetfor Bogstaver, vilde man heller ikke ved disse Dikasterier have anbragt Bogstaver ved Indgangene til Domstolene og paa Borgernes Adgangstavler.

1) Dette Scholion er et enkeltstaaende Tillæg i Junt. II. Smlgn. Fritzsche l. c. S. 13. 18.

II.

Om Epheternes Dikasterier.

1. *Τὸ ἐπὶ Παλλαδίῳ.*

Om denne Domstols Oprindelse haves forskellige Sagn, hvilke i flere Punkter afvige fra hinanden indbyrdes, men dog stemme overeens i at henføre denne Indretnings Stiftelse til den theseiske Tid, og at knytte den til Demophoons Person.

Dette Sagn forekommer ikke hos nogen Forfatter, der er ældre end det andet christelige Aarhundrede, og Harpokration, der i alt Fald med Undtagelse af Pausanias er den ældste iblandt dem, nævner ikke sin Kilde. Alligevel er det af andre endskiönt meget sildigere Vidnesbyrd klart, at her fortælles gamle attiske Sagn, og at de Skribenter, hos hvem vi nu finde disse Sagn, have deres Efterretninger enten umiddelbart eller snarere middelbart fra de saakaldte Atthiders Forfattere, navnlig fra Kleitodemos og Phanodemos, hvilke, saa uvis end deres Levetid er, dog levede rum Tid för Alexander d. St. Jeg siger, at disse vel snarere bleve middelbart end umiddelbart benyttede, fordi det var kun altfor gængs, at de Senere ikkun kiendte deres nære og nærmeste Forgængere, og for det Meste udskreve den Ene den Anden.

Harpokration er, som sagt, vel den Ældste, hos hvem Sagnet forefindes; men jeg omtaler dog först nogle langt senere Skribenter, fordi disse angive, hvorfra Sagnet er hentet.

Suidas (v. *ἐπὶ Παλλαδίῳ*), som har to Efterretninger, anfører begges Hiemmel, hvad enten han selv har kiendt de nævnedes Forfattere eller ikke. Først fortæller han efter Phanodemos, at Argiverne paa Hiemveien fra Troia landede ved Phaleros, og dræbtes af Athenerne, som ikke vidste, hvo de vare. Da Akamas, Theseus' Søn og Demophoons Broder, senere gjorde dette bekiendt¹⁾, og Palladion var fundet, stiftedes Dikasteriet der paa Stedet efter Oraklets Bud. Den anden Efterretning efter Kleitodemos beretter, at da

1) Suidas l. c. *ὑστερον δὲ Ἀκάμαντος γνωρίσαντος*. Den angivne Betydning af *γνωρίσαντος* bestyrkes ved Pollux VIII, 10, 118 (see nedenf.), hvor om Akamas i lignende Sammenhæng forekommer *ἐμήνυσεν*, thi begge handle om samme Sagn, og uagtet Afvigelserne have de vel begge benyttet samme Kilder.

Agamemnon med Palladion landede ved Athen, ranede Demophoon det og dræbte Mange af dem, som forfulgte ham. Da Agamemnon besværede sig herover, lod Demophoon Sagen paadømme af en Ret, bestaaende af 50 Athenere og 50 Argiver, hvilke Dommere kaldtes Epheter, fordi begge Parter overdroge dem at paadømme Sagen.

Den første efter Phanodemos fortalte Efterretning findes ogsaa hos Eustathios¹⁾, men istedetfor Phanodemos nævner han Pausanias, d. e. Lexikographen Pausanias, der, som bekendt, var en af Eustathios' Hovedkilder. Det er aabenbart samme Sagn, der forekommer hos Pollux²⁾, som, efterat have talet om Areopagos, fortæller om Dikasteriet ved Palladion, at nogle Argiver efter Troias Indtagelse landede med det troiske Palladion ved Phaleros, hvor de dræbtes af Beboerne og henkastedes ubegravede, men intet Dyr rørte deres Liig. Efterat Akamas havde oplyst, at de vare Argiver, og ført Palladiet med sig, begravedes de, og kaldtes *οἱ ἀγνώτες* efter Oraklets Bud. *Τὸ Παλλάδιον* anlagdes der paa Stedet³⁾. Pollux er, som sædvanlig, omstændeligere end de øvrige Grammatikere, men om det, hvori han afviger eller har anderledes end Suidas og Eustathios, blot hidrører fra denne Egenskab hos ham, eller om han har benyttet andre Kilder, hvor Sagnet fandtes mere detailleret, tør jeg ikke afgjøre.

Den anden Efterretning findes ogsaa hos Eustathios, og i Etymol. Magnum (v. *ἐπὶ Παλλάδιῳ*) hvilke begge anføre Kleitodemos. Den forekommer ligeledes hos den langt ældre Harpokration, der kun i enkelte Ord afviger, men, som ovenfor er bemærket, ikke angiver sin Kilde. Endskiöndt nu heraf følger, at de Övrige ikke have udskrevet Harpokration, da de i saa Fald ikke havde nævnet Kleitodemos, er dog Overensstemmelsen i Sagen selv saa stor, at Efterretningen hos dem Alle maae stamme fra en fælles Kilde, hvilken efter al Rimelighed er Kleitodemos. Dog er dermed ikke sagt, at Nogen af dem selv har benyttet ham. Det er tvertimod meget sandsynligere, at i det mindste Suidas, Etym. Magn. og Eustathios have benyttet en eller anden Epitomator, der levede imellem deres og Harpokrations Tid, og havde öst af samme Kilde som Harpokration; og denne Epitomator kan da have været Lexikographen Pausanias, der nævnes af Eustathios, dog ikke ved denne, men ved den först anførte Beretning⁴⁾. Til dem, som öste af de her

1) Eustath. in Odys. I. v. 321 fgg. (S. 1419—1420.)

2) Pollux, VII, 10, 118.

3) Smlgn. Hesychios v. *ἀγνώτες*, hvor berettes, at saaledes kaldtes de, som paa Hiemveien fra Ilion landede ved Phaleros, og, dræbte af Demophoon, begravedes der. I denne Fortælling er forresten den Afvigelse, at Argiverne her, som i det andet Sagn hos Kleitodemos, siges at være dræbte af Demophoon, ikke, som hos Phanodemos, af Beboerne der, hvor de vare landede. Om dette Dikasterions Beliggenhed antager E. Gerhard, über die Minervenidole Athens (Berlin. 1844. 4. S. 10), at det fandtes paa den sydöstlige Side af Akropolis i Nærheden af Delphinion.

4) Bernhardi ad Suid. l. c.: Hæc omnia Suidam ex Pausaniæ Lexico deprompsisse, patet ex Eustathio, qui eadem *ἀντολέξει* ex scriptore illo profert ad Odys. *α* p. 1419. At dette ikke er nöagtigt, sees af det, som er meddeelt ovenfor.

angivne Kilder maae vel ogsaa regnes Scholierne til Ælios Aristides¹⁾, hvor berettes, at blandt de tre Athenebilleder paa Athens Akropolis var det ene det ældgamle himmelfaldne (*διήπειρος*) troiske Palladion, hvorom fortælles, at Diomedes var kommen i Besiddelse deraf, men at Demophilos (d. e. Demophoon) røvede det fra ham og bragde det til Athen.

Jeg skal nu tilføie de øvrige Efterretninger, hvori de samme Sagn forekomme, dog med Afvigelser.

Pausanias²⁾ omtaler, at ved Palladion dømtes uforsættligt Mord, og han tilføier, at Alle vare enige om, at Demophoon var den første, som dømtes der, men at man var uenig om Anledningen dertil. Derefter fortæller han, at Diomedes paa Hiemveien fra Troia landede med Argiverne ved Phaleros, men da det var Nat, kiendte de ikke Landet, og holdt det for et fiendtligt Land. Demophoon ilede til for at afværge det fiendtlige Overfald, og uden at vide, at de Fremmede vare Argiver, dræbte han en Deel af dem, og bemægtigede sig Palladiet. Da han vendte tilbage, blev en Athener ved Uforsigtighed traadt ihjel af hans Hest. Demophoon blev herfor sat under Anklage, efter Nogle af den Omkomnes Slægtninge, efter Andre af Argivernes Stat.

Hermed forbinde vi, hvad der berettes i Lex. Seger.³⁾, at Demophoon, da han havde berøvet Diomedes Palladiet, flygtede til Vogns, men at han paa denne Flugt voldte Manges Død, som nedtraadtes af hans Heste, hvilket blev Anledning til denne Domstols Stiftelse.

Det er klart, at dette, endskiöndt noget afvigende, stammer fra samme Kilde, som Efterretningerne hos Pausanias. Den ene Omkomne hos Pausanias er her bleven til Mange, hvilken Afvigelse formodentlig ikke fandtes i Sagnet selv, men er opstaaet under Traditionens Forplantelse, og formodentlig skyldes En, der vilde giöre Mere udaf den gamle simple Fortælling, og yderligere vilde motivere Demophoons Anklage.

Pausanias har formodentlig nedskrevet Sagnet i en af de flere, af ham selv omtalte Skikkelser, hvori det fortaltes blandt Folket, og maaskee umiddelbart efter den mundtlige Tradition. Feiler jeg ikke, har han givet det i en sildigere og mere efter Athenernes Interesse tillempet Form end den, som hidrører fra Athidernes Beretninger herom. Jeg tænker herved navnlig paa, at Anledningen til det Hele udgives for at have været et fiendtligt Overfald, og at det, som foranledigede Dikasteriets Stiftelse, ikke var Drabet af forfølgende Fiender, men Vaadesdrab af en Athener, hvorved da ogsaa den af Hine omtalte combinerede Ret af Athenere og Argiver bortfaldt. Pausanias' Beretning

1) Schol. in Ælii Aristidis orat. Panathenaicam et Platonicas. Ed. G. Frommel. Francof. ad Moen. 1826. 8. S. 102—104.

2) Pausanias I, 28, 9.

3) Im. Bekkeri Anecd. Vol. I. S. 311, 3 fgg.

passer unægteligen bedre til Palladions Indretning, som vi kiende det, men er vel ogsaa netop derfor Sagnet i dets efter Forholdene modificerede Skikkelse.

Meget forskiellig fra disse Beretninger, der, som vi have seet, formodentlig i det Hele ere hentede fra Atthidernes Forfattere, og for Pausanias' Vedkommende maaskee umiddelbart fra Folketraditionen, er en Beretning, som forekommer hos Polyænos¹⁾ fra anden Halvdeel af det andet christelige Aarhundrede. Han har intet om Palladion som Dikasterion, men beretter, at Demophoon havde modtaget Palladiet i Depositum af Diomedes²⁾. Da Agamemnon fordrede det tilbage, gav Demophoon det rigtige troiske Palladion til Atheneren Buzyges, forat bringes til Athen, men giemte det eftergiorte Palladion i sit Telt. Da Agamemnon dernæst indfandt sig med en betydelig væbnet Magt, satte Demophoon sig længe til Modværge, som forsvarede han det ægte Palladion. Om sider da Mange vare saarede, gav han efter. Agamemnon kom saaledes i Besiddelse af det falske Palladion, og drog bort med det.

Denne Fortælling staaer heelt isoleret fra de ovenfor meddeelte Sagn. Demophoon har modtaget Palladion som Depositum af Diomedes; det ægte Palladion er ombyttet med et eftergiort, ved List bliver Demophoon i Besiddelse af det ægte, og Buzyges³⁾, der ikke forekommer i de andre Beretninger, fremtræder i denne⁴⁾.

Ogsaa dette er et attisk Sagn, men det viser sig strax at være af anden Art end de forhen anførte. Disse vare Folketraditioner, dette et Tempelsagn, men af Polyænos ikke fortalt som saadant, men snarere efter en Digters, maaskee en Tragikers Fremstilling deraf. Iøvrigt sees af Klemens fra Alexandria⁵⁾, at Sagnet om, at Palladiet, bortført af Diomedes og Odysseus⁶⁾, var givet Demophoon i Depositum, forekom ogsaa hos Epikerne; thi foruden at dette, saa at sige, forstaaes af sig selv, citerer han femte Afsnit af Dionysios' Kyklos (α: Udtog af den episke Kyklos)⁷⁾. Dette strider ikke imod, hvad jeg har bemærket om Polyænos. Epikerne fortalte Sagnet først, men feiler jeg ikke, röber Fortællingen hos Polyænos, at han nærmest har den fra en Tragiker, om end maaskee kun paa

1) Polyæni Strategem. 1, 5.

2) Her forekommer altsaa Diomedes ligesom hos Pausanias, men paa anden Maade.

3) Buzygernés Slægt bevogtede Palladion i Athen. K. O. Müller Eumen. S. 155. Cfr. Boeckh Corp. Inscript. no. 491.

4) Sagnet om Forbytning allerede ved Ilions Indtagelse fortæller Dion. Halikarn. I, 68 efter Arktinos, men dette vedkommer os ikke her.

5) Clement. Alexandr. Prot rept. S. 30. Ed. Sylb. Paris. 1641. Fol.

6) Hos Epikerne var det vistnok almindeligt, at denne Handling tillagdes disse Tvende, og saavel paa andre Monumenter som især paa Gemmer forekomme hyppigen deels begge, deels Diomedes ene. O. Jahn, der Raub des Palladion i Schneidewins Philologus I, 1, S. 46 fgg.

7) I. c. ἐν τῷ πέμπτῳ μέρει τοῦ κύκλου.

anden Haand¹⁾. Jeg skal her forresten ikke videre indlade mig paa det anførte interessante Sted hos Klemens, men indskrænke mig til derom i Almindelighed at bemærke, at han uden Tvivl kun har taget de mythiske Facta af det citerede Udtog af den episke Kyklos, hvorimod Raisonnements og Fortolkning ganske vist tilhøre Klemens selv. Dertil regner jeg f. Ex., at han i sin Iver mod himmelfaldne Billeder iblandt Andet paastaaer, at Palladion var forfærdiget af Pelops' Been.

Maaskee har jeg været for udførlig i at handle om disse Sagn, og det er mig ikke ubekendt, hvormange Beretninger af denne Art skyldes den senere Oldtids Tilbøielighed til at henføre Indretninger, der havde deres Oprindelse fra ældgamle Forestillinger, Sædvaner og Skikke til specielle, ikke sielden vilkaarlig dertil knyttede Anledninger, men da disse Sagn ikke kunde forbigaaes med Taushed, forekom det mig rigtigst at omtale dem med en vis Fuldstændighed saavel ved dette som ved de øvrige Dikasterier, allerede af den Grund, at Oldtiden selv søgte og efterhaanden almindeligen antog en Sammenhæng som den her angivne mellem vigtige Statsindretninger og Fortidens Historie eller Sagn.

Vi have seet, at Athenerne henlagde Palladions Oprindelse — hvilket ogsaa gielder om de øvrige Ephet-Dikasterier — i den mythiske Tid, men om og hvorvidt der paa de til Epheterne indviede Steder for Drakons Tid havde været Indretninger, der kunde kaldes Domstole, derom vide vi aldeles intet. Vi gaae derfor over til Drakons Tid, og sige da, i Henhold til hvad der i første Afdeling af dette Skrift er handlet herom, at Palladion var en criminel Ret, hvor der dømtes over uforsætligt Drab (*φόνος ἀκούσιος*).

Deri stemme alle Vidnesbyrd overeens. Kun Maaden, hvorpaa det berettes, er forskiellig, og det viser sig her, som overalt, at jo længere man kommer ned i Tiden, desto mere er den Ene ved Ud- og Efterskrivning afhængig af den Anden.

Hovedstedet om dette, som om de øvrige af disse Dikasterier, er Demosthenes i Talen mod Aristokrates. Han oplyser Forskiellen mellem Areopagos, Heliæa og Epheterne, og nævner de Sager, der paadømtes af enhver af disse Retter i Særdeleshed²⁾. Derefter taler han om Forfølgelsen af den, som var undveget for uforsætligt Drab og om en vis Art Endeixis³⁾, hvorpaa han handler om uforsætligt, og om forsætligt men straffrit Drab, og oplyser begge med Exempler⁴⁾. Længere hen taler Demosthenes om disse Dikasterier hvert især⁵⁾.

1) Det glæder mig at finde dette bestyrket ved den ovenfor anførte Afhandling af O. Jahn, hvor han anfører, at dette Æmne var behandlet af Sophokles.

2) Demosthenes mod Aristokrates § 22. 28. 37.

3) § 51—52.

4) § 53 fgg.

5) Om Palladion § 71—73 (643—644).

Demosthenes nævner udtrykkeligen Parternes Ed (*διωμοσία*)¹⁾, Sagførelsen (*λόγος*), og Dommen (*γνώσις δικαστηρίου*). Han tilføier, at dersom den Anklagede dømtes, var han derfor dog ikke voldgiven Klageren eller Andre, men stod ogsaa da under Loven, som foreskrev Tiden, inden hvilken, og Veien, hvorpaa den Dømte skulde forlade Landet, indtil Udsoning var bragt tilveie, samt hvilke Ceremonier skulde iagttages efter Tilbagekomsten.

Harpokration nævner dette Sted, der uagtet dets meget summariske Indhold dog er Hovedstedet, og beraaber sig dernæst paa Aristoteles som Hiemmel for, at Epheterne dømte uforsættligt Drab i Palladion²⁾.

Jeg gaaer nu over til de Steder hos Talerne, hvor der berettes om Retstilfælde, hvor Døden ikke var tilsigtet, men paafulgte som Følge af tilføiet Mishandling, hvilke Sager dømtes ved Palladion.

Demosthenes i Talen mod Næara handler om en Stevning for Palladion³⁾, der gik ud paa, at en Qvinde i Aphidnæ var død, efterat være slaaet af Apollodoros, som kom derhen, forat søge efter en bortløben Slave. Stephanos aflagde den foreskrevne *διωμοσία* (s. ovenf.), men kom med Skam derfra, da han kun fik faa Stemmer af de 500. At denne Sag dømtes som *φόνος ἀκούσιος* ved Palladion, er klart af det Anførte, men da der udtrykkeligen siges at have været 500 Dommere, maae disse have været Heliaster, som indtog Epheternes Plads⁴⁾.

Det andet omstændeligere Sted findes hos Demosthenes mod Euergos og Mnesibulos. Denne Tale, som bærer Demosthenes' Navn, tillægges ogsaa Dinarchos. Det kan vel være, at den ikke er af Demosthenes, men den er efter al Rimelighed dog fra den Tid, og altsaa gyldig som historisk Kilde.

Talens Overskrift er: *κατὰ Εὐέργου καὶ Μνησιβούλου ψευδομαρτυριῶν*. Den er rettet mod Euergos og Mnesibulos, som beskyldes for at have aflagt falskt Vidnesbyrd til

1) Schoemann de jur. publ. S. 293, 17.

2) Harpokration v. ἐπὶ Παλλαδίῳ; .. ὡς καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ, ἐν ᾗ δικάζουσιν ἀκούσιον φόνου-οὐ ἔφεται. Om det Övrige af dette Sted handles nedenfor.

3) Demosthenes mod Næara § 9 fgg. (1348): προεῖπεν αὐτῷ ἐπὶ Παλλαδίῳ φόνου.

4) Demosthenes l. c. § 10: .. ὀλίγας ψήφους μεταλαβὼν ἐκ πεντακοσίων, ἀπῆλθεν ἐπιωρκηκῶς καὶ δόξας πονηρὸς εἶναι. Forchhammer, som paa det bestemteste benægter, at Heliasterne nogensinde have indtaget Epheternes Plads i Palladion (de judicio ad Palladium nullo tempore Ephetis adempto. Kil. ind. lect. 1846) forandrer Texten hos Demosthenes saaledes: ὀλίγας ψήφους μεταλαβὼν, ἐκ πεντακοσίων δραχμῶν ἀπῆλθεν ἐπιωρκηκῶς („perjurus factus est ob quingentas drachmas“). Varianter til ἐκ πεντακοσίων ere δικαστῶν og δραχμῶν; Bekker har ἀνδρῶν. Forchhammer har optaget δραχμῶν og forandret Texten; men der er neppe Tvivl om, at Fritzsche (de sortit. jud. S. 22) har Ret i at erklære samtlige Genitiver: ἀνδρῶν, δικαστῶν og δραχμῶν for Forklaringer af πεντακοσίων, og Baiter og Sauppe have udgivet Texten, som ovenfor er anført. Med Hensyn til Loven, at i δίκαις φονικαῖς kunde kun de klage, der vare ἔντος ἀνεμιότητος henvises til Meier og Schoemann l. c. S. 164 Anm. 9, hvor yttres, at den aphidnæiske Qvinde maaskee var Stephanos' Paarørende eller Slavinde. Om den Sag, som forekommer i Platons Eutyphron, kommer jeg til at tale nedenfor.

Gunst for Theophemos, der havde vundet en *δίση αλξίας* ved at Euergos og Mnesibulos havde vidnet, at han havde tilbudet sin Slavinde til Tortur (*βάσανος*), men at Vederparten ikke havde indladt sig derpaa. Klageren paastaaer, at dette Foregivende er falskt, da han tvertimod var villig til at indlade sig paa Tilbudet, men at Theophemos baade forhen og nu søgte Udflugter.

Efterat Theophemos havde vundet Sagen, søgte Klageren Henstand med at erlægge den idømte Bøde; men Theophemos brød med Bistand af Euergos og Mnesibulos ind paa hans Eiendom og i hans Huus, og udövede Vold. Iblandt andet mishandlede de et gammelt Fruentimmer, der som Frigiven efter hendes Mands Död havde Ophold der i Huset, og under Tumulten, der fandt Sted, da de just vare tilbords, havde skiult Bægeret, hvoraf hun drak, i Barmen; hvorpaa de mishandlede hende, saaat hun döde siette Dagen derefter¹⁾. I denne Anledning henvendte Klageren sig til Exegeterne²⁾. Af dissers Svar erfare vi, at i Tilfælde, som det her omtalte, var det Skik, at der bares et Spyd ved Liigbegængelsen, at ved Graven skeete Opfordring til den Dödes Paarørende³⁾, og at der holdtes Vagt i tre Dage ved Graven. Men Loven fordrede, at den Mishandlede maatte staae i Forhold til den, som foretog dette, som hans Paarørende, Slave eller Slavinde. Da nu intet heraf fandt Sted i det omhandlede Tilfælde, og da Klageren desuden havde været fraværende, og ikke havde andre Vidner end sin Kone og sine Börn, fraraadede Exegeterne ham at indlade sig paa Sagens videre Forfølgning mod en bestemt Person⁴⁾. De foreholdt ham endvidere, at dersom han med Kone og Börn aflagde den foreskrevne Eed (*διωμοσία*)⁵⁾ for Palladion efter den der brugelige Formular⁶⁾, vilde han vække ugunstig Formening om sig hos Mange, og dersom den Anklagede fri fandtes, blive anset for at have aflagt falsk Eed; men dersom han selv vandt Sagen, paadrage sig Misgunst. Derimod raadede de ham at rense sig og sit Huus höitideligen (*ἀφοσιώσασθαι*), og at finde sig, saa godt han kunde, i det Passerede. Af dette Sted sees, at dersom den omhandlede Sag forfulgtes retlig, förtes den for Palladion, og indankedes for Archon Basileus.

1) Demosth. I. c. § 55—67.

2) Smstd. § 68. Om Exegeterne handler jeg særskilt nedenfor.

3) Demosthenes I. c. § 69: *επεινεγκεῖν δόρον ἐπὶ τῇ ἐκφορᾷ καὶ προαγορεύειν, εἴ τις προσήκων ἐστὶ τῆς ἀνθρώπου*. Dette sidste Ord er brugt med specielt Hensyn til det foreliggende Factum. Det Samme gielder f. Ex. om ἡ ἀνθρώπος og *θεράπεινα* i § 70.

4) Demosth. I. c. § 69 fgg.: *συμβουλευόμεν σοι, ἐπειδὴ αὐτὸς μὲν οὐ παρεγένου, ἡ δὲ γυνὴ καὶ τὰ παιδία, ἄλλοι δὲ σοι μάρτυρες οὐκ εἰσὶν, ὀνόματι μὲν μὴ προαγορεύειν, τοῖς δεσφρακόσι δὲ καὶ κτείνασιν, εἴτα πρὸς τὸν βασιλεῖα μὴ λαγγάνειν*.

5) Pollux VIII, 118. Hesychios v. *ἀγγιστινδην δμύναει*.

6) Demosthenes I. c.: *ὥστ' εἰ διομεῖ ἐπὶ Παλλάδιω αὐτὸς καὶ ἡ γυνὴ καὶ τὰ παιδία καὶ καταράσασθε αὐτοῖς τε καὶ τῇ οἰκίᾳ etc.*

Efterat Klageren havde modtaget saadan Oplysning og Raad af Exegeterne, og overveiet Drakons Love (*τοὺς νόμους — τοῦ Δράκοντος ἐκ τῆς στήλης*), raadførte han sig med sine Venner. Resultatet blev, at da han hverken var den Mishandlede Paarørende, eller hun hans Slavinde, opgav han Sagens Forfølgning i Overensstemmelse med Exegeternes Raad.

Men Demosthenes, der her forresten giver saa god Oplysning, siger intet om Dommerne. Rigtignok beretter han, at Klageren havde taget Drakons Love under Overveielse, men saa vist det end er, at Epheterne vare de ved Drakons Lov bestemte Dommere ved Palladion, kunne vi dog formedelst Demosthenes' Taushed herom ikke afgjøre, om Epheterne dengang vilde have dømt i Sagen, saafremt den var indanket for Retten, eller om Heliasterne vilde have indtaget deres Plads i Palladion. At Drakons Love nævnes, beviser intet, thi Retsspørgsmaalet, med Hensyn til hvilket Lovene overveiedes, blev uforandret, hvad enten Epheterne dømte eller Heliasterne i deres Sted.

Af samme Art, som de her anførte, er ogsaa den Sag, som forekommer i Isokrates' Tale mod Kallimachos. Af § 52 fgg. erfare vi, at Kallimachos og en Slægtning havde en Strid med Kratinos om et Stykke Jord (*χωρίον*). Parterne vare derover geraadede i Slagsmaal, og Klagen gaaer ud paa, at Kallimachos og hans Slægtning under denne Tumult havde skiult en Slavinde og foregave, at Kratinos havde knust hendes Hoved (*συντρίψαι τῆς κεφαλῆς αὐτῆς*), saaat hun var død deraf. Sagen indstævnedes for Palladion. Den Anklagede, som vidste Beskeed med Bedrageriet, bemægtigede sig den af hans Modpart, skiulte Qvinde, og fremstillede hende for Retten. Denne holdtes, som sagt er, ved Palladion, men af § 54 sees, at der vare 700 Dommere. Altsaa er intet vissere, end at disse ikke vare Epheter, men at Heliasterne i denne Sag havde indtaget deres Plads ved Palladion¹⁾.

Til disse Steder af Talerne skal jeg her tilføie en Række af Vidnesbyrd, som findes hos Pausanias²⁾, Pollux³⁾, Photios efter Helladios⁴⁾, Ælianos⁵⁾, Lex. Seger.⁶⁾,

- 1) Forchhammer (ovenf. S. 35): foreslaaer at læse: *ὅσθ' ἐπ' ἀκουσίῳ μὲν δικαζόντων* istedetfor: *ὅσθ' ἐπιταροσίων μὲν δικαζόντων*. Men denne Læsemaade er aabenbart urigtig, da Modsætningen mellem Vennernes Antal (*τετάρων καὶ δέκα μαρτυρησάντων*) og den Vægt, der lægges paa, at han ikke fik een eneste af Dommerne paa sin Side, növdvendingen kræver, at Antallet af Dommerne (*ὅσθ' ἐπιταροσίων μὲν δικαζόντων*) maae nævnes.
- 2) Pausanias 1, 28, 9 . . *ἐπὶ Παλλάδιῳ καλοῦσι, καὶ τοῖς ἀποκτείνασιν ἀκουσίως κρίσις καθέστηκε*. De Følgende have det Samme med uvæsentlige Afvigelser.
- 3) Pollux VIII, 10, 118.
- 4) Photios (Ed. Im. Bekker) Cod. 279, S. 535 a, 22 fgg.
- 5) Ælian. Var. histor. V, 15.
- 6) Im. Bekkeri Lex. Seger. 311, 3, v. *ἐπὶ Παλλάδιῳ*. Det Övrige af dette Sted er benyttet ovenfor.

Hesychios¹⁾, Suidas, Etym. Magn., Zonaras²⁾ og Eustathios³⁾. I disse Vidnesbyrd er Overeensstemmelse nok, men de give kun ringe Udbytte, thi de indeholde intet andet, end at uforsættligt Drab dömdes ved Palladion, og Nogle af dem (Lex. Seg., Hesychios, Suidas og Zonaras) bemærke, hvad vi vidste andenstedsfra, at Epheterne vare Dommere i dette Dikasterion. Ikke engang specielle Retstilfælde forekomme i disse magre Angivelser.

Endvidere finde vi hos Harpokration, at Epheterne ved Palladion paadömte Klage mod *βούλευσις*⁴⁾. Af de to Forbrydelser, som betegnedes ved Ordet *βούλευσις*, hörer kun den ene herhid, nemlig naar Nogen bereder en Anden Döden (α: efterstræber hans Liv ved en Andens Hielp), hvad enten den Efterstræbte döer som Følge deraf eller ikke⁵⁾. Harpokration tilföier, efter Isæos mod Eukleides og Aristoteles om Athenernes Statsforfatning, at denne Klage dömdes ved Palladion. Han nævner rigtignok ikke Epheterne paa dette Sted, men paa det andet Sted (*ἐπὶ Παλλαδίῳ*) anförer han uforsættligt Drab og *βούλευσις* som Sager, der dömdes af Epheterne ved Palladion, og det er heraf klart, at han ansaae Epheterne som Dommere ogsaa i *ἐγκλημα βουλευσεως*. Alligevel tilföier han, at Dinarchos i Talen mod Pistios angav Areopagos, som den her giældende Domstol. Her er altsaa ikke Tale om Epheternes Fortrængelse af de borgerlige Domstole, men Spørgsmaalet er om Epheterne eller Areopagos dönte i de her anförte Sager. Matthiä⁶⁾ har forsögt at forklare dette saaledes, at Areopagos maaskee dönte, naar Döden paafulgte, derimod Epheterne, naar dette ikke var Tilfældet; men han bemærker selv, at dette strider mod Harpokration. Wachsmuth⁷⁾ antager, at Epheternes Virkekreds mere og mere overførtes til Areopagos, og at maaskee Palladion oprindelig dönte i det her omhandlede Retstilfælde, senere derimod Areopagos. Jeg skal hertil kun bemærke, at dette vel i visse

1) Hesychios v. *ἐπὶ Παλλαδίῳ* og *δικαστήρια*.

2) Suidas, Etym. Magn. og Zonaras v. *ἐπὶ Παλλαδίῳ*. De have udskrevet en fælles Kilde, eller den Ene den Anden. At Etym. Magn. udelader *οἱ Ἐφέται* er aldeles uvæsentligt.

3) Eustathios til Odyss. 1. 321 (1419—1420) har, at i Athen var et *δικαστήριον ἐπὶ Παναθηναίων τῆς Παλλάδος*. Han citerer et Fragment af et ellers ubekjendt Stykke af Aristophanes (Bergk Fragm. Aristoph. S. LXXX), og tilföier efter Lexikographen Pausanias, at Epheterne ved Palladion dönte over *γόνοι ἀκούσιοι*.

4) Harpokration s. v. *ἐπὶ Παλλαδίῳ* (see ovfr. S. 35) *δικάζουσιν ἀκουσίον γόνον καὶ βουλευσεως οἱ ἐφέται*. Smlgn. v. *βουλευσεως, ἐγκλήματος ὄνομα*. Smlgn. dermed Suidas v. *βουλευσεως*, der i det Væsentlige stemmer dermed; Lex. Seger. S. 220, 11 fgg., kortere og med Udeladelse af Citaterne; Hesychios v. *βουλευσεως ἐγκλημα*, hvor kun med faa Ord siges, at det var en Klage i Athen. Hvad Harpokration har v. *παράστασις* hörer ikke herhid.

5) Harpokration l. c. v. *βουλευσεως: ὅταν ἐξ ἐπιβουλῆς τις τινι κατασκευάσῃ θάνατον, ἐάν τε ἀποθάνῃ ὁ ἐπιβουλευθεὶς, ἐάν τε μή*.

6) Matthiä l. c. S. 150 not. 9.

7) Wachsmuth l. c. 2, 256 not. 116, 118.

Tilfælde kan have fundet Sted, men at det efterhaanden dog mere blev *Heliaea* end *Areopagos*, der indskrænkede *Epheternes* Virksomhed.

Herhid hører Spørgsmaalet, ved hvilken Domstol den Sag paadømtes, om hvilken *Antiphon* handler i Talen *περὶ τοῦ χορευτοῦ*. Denne Tale var Klage mod *βούλευσις* (§ 16). Taleren udhæver meget stærkt det religieuse Moment, lægger Dommerne paa Hierte, hvor vigtigt det var endog for dem, at der i saadanne Sager dømtes retfærdigt, især for Gudernes og *Religiösitetens* Skyld¹⁾.

Domstolen maae her være *Areopagos* eller *Epheterne*. *Boeckh* har erklæret sig for *Areopagos*²⁾. *Meier* og *Schoemann*, *Forchhammer* og *Maetzner* stemme derimod for *Palladion*³⁾. Sagen forholdt sig vel saaledes, at en saadan Klage efter Omstændighederne kunde afgjøres enten af *Areopagos* eller af *Epheterne*. Det var naturligviis Klageren om at giøre at bringe Klagen for *Areopagos*, fordi den Anklagede, dersom han fandtes skyldig, der leed større Straf, hvorimod den Anklagede maatte fra sit Standpunkt søge at faae Sagen henviist til *Epheterne*. Afgiørelsen heraf beroede paa *Archon Basileus*, som ved Sagens *Anakrisis* afgjorde, om den skulde paadømmes af *Areopagos* eller af *Epheterne*, og i sidste Tilfælde om ved *Palladion*, dersom Drabet var uforsætligt, eller ved *Delphinion*, dersom det var forsætligt, men med Paastand om at det var straffrit efter Loven⁴⁾.

Antiphons *Tetralogier* ere ikke benyttede i det Foregaaende. Jeg skal med nogle Ord angive Grunden dertil. Disse Taler ere ikke holdte for Retten, men ere Övelses-Arbejder enten af *Antiphon* selv eller af en Anden i hans Skole og efter hans Mönster. At der alligevel i disse Taler er taget Hensyn til de bestaaende Love, Vedtægter og Rettergang, er neppe tvivlsomt; og de kunne derfor ikke ligefrem forkastes som aldeles ubrugelige; men det er dog saa misligt at afgiøre, for hvilken Domstol *Forfatteren* har tænkt sig hver enkelt af disse Sager at være ført, og hvad videre deraf kunde sluttes, at jeg hellere end at udsætte mig for at bygge urigtige Slutninger derpaa, foretrækker slet ikke at giøre Brug deraf. Kun dette Ene skal jeg tilføie, at det Religieuse er et saa stærkt fremtrædende Moment i disse Taler, at derved bestyrkes, at *Epheterne* ere tænkte som Dommere.

1) *Antiphon* *περὶ τοῦ χορευτοῦ* f. Ex. § 3: ἡγοῦμαι μέντοι γε καὶ ὑμῖν τοῖς δικασταῖς περὶ πολλοῦ εἶναι τὰς φονικὰς δίκας ὀρθῶς διαγιγνώσκειν, μάλιστα μὲν τῶν θεῶν ἕνεκα καὶ τοῦ εὐσεβοῦς.

2) *A. Boeckh*, *index lection. Berol.* 183 $\frac{1}{2}$.

3) *Meier* und *Schoemann* l. c. S. 312 fgg. *Forchhammer de Areop. Kil.* 1828, 8. S. 29 fgg. *Maetzner, Antiphon. Berol.* 1838. 8. S. 248, hvor de litteraire Henviisninger findes, blandt hvilke Citatet af *Matthiä* er urigtigt.

4) *Schoemann de jure publ.* S. 290—291 med Henviisning til *Pollux VIII*, 57.

Ved Palladion som ved de övrige criminelle Domstole holdtes Retten under aaben Himmel¹⁾, og, som det synes, med Tilladelse for Uvedkommende at være tilstede²⁾.

Regelen for Berettigelse til at indbringe Klage for Palladion, var den samme som ved de criminelle Domstole i Almindelighed. Ligeledes var det fælles for disse Retter, at Klagen forebragdes for Archon Basileus, der ogsaa her udförte de *ἡγεμῶν δικαστηρίου* paahvilende Functioner³⁾. Ovenfor (S. 35) ere Processens Hovedmomenter anförte med Henviisning til Demosthenes mod Aristokrates, nemlig Parternes Eed, Sagförelsen og Dommen. Jeg har her intet Særegent at tilföie.

I det Foregaaende har oftere været Leilighed til at giöre opmærksom paa, at det Religieuse var stærkt fremtrædende i denne Deel af den attiske Rettergang. Vel tabte de hidhörende Religionsskikke, hvilke jeg i det Fölgende nærmere skal omtale, efterhaanden en Deel af deres tidligere Vægt og Anseelse ved den Forandring, som foregik i Folkets Sind og Tænkemaade, men de havde fra ældgammel Tid dog slaaet saa dybe Rödder deri, at de holdt sig langt ned i Tiden, som en væsentlig Deel af den her omhandlede, med Fortidens ærværdige Institutioner nöie sammenhængende Indretning, saaat vi finde Spor deraf endnu i den makedoniske Tid. Men da nu disse religieuse Skikke og hvad dermed stod i Forbindelse vare bundne til de Steder, hvor de criminelle Sager (*δίκαι φονικά*) hver for sig havde deres Forum, saa ligger vel heri Grunden til det, saavidt jeg skiönner, ellers uforklarlige Phænomen, at Heliasterne, naar de fortrængende Epheterne dönte i deres Sted, dog ikke paadönte disse Sager i de sædvanlige borgerlige (heliastiske) Retter, men i de fra gammel Tid Epheterne anviste Dikasterier. Antage vi da tillige, at Epheterne paa disse Steder udövede de foreskrevne religieuse Ceremonier endog i de Tilfælde, hvor den juridiske Deel af Sagen udförtes af Heliaster, saa kunne vi vel deraf forklare det Særegne, at der forekommer saa hyppig Omtale af Epheterne ved Siden af kun faa og svage Spor af, at de udövede den Jurisdiction, der ved de drakoniske Love var dem overdragen. Heraf fölger, at Stedet, hvor uforsætligt Drab paadöntes, var Palladion, hvad enten Dommerne vare Epheter eller Heliaster. Men at der endnu paa Talernes Tid var en Rest tilbage af de her omtalte hellige Skikke, godtgiöres ved et Sted af Æschines, hvilket, selv om der er nogen rhetorisk Overdrivelse deri, dog sætter det udenfor al Tvivl, at saadanne Ceremonier iagttoges endnu paa Æschines' Tid. Stedet er i Talen *περὶ παραπροσβείας*, hvor der handles om de Foranstaltninger, hvorved man havde

1) Antiphon de cæde Herodis § 11 S. 709: .. ἄπαντα τὰ δικαστήρια ἐν ὑπαίθρῳ δικάζει τὰς δίκας τοῦ γόνου. Matthiae l. c. S. 162, 32. Schoemann l. c. S. 291, 1. 293, 17.

2) Antiphon de saltat. § 14. S. 770. Matthiae l. c. S. 167, 47.

3) Lex. Seger. S. 310, 6 fgg.: ὁ βασιλεὺς εἰσάγει τὰς φονικὰς ἀπάσας, og der tilföies: ἐπεὶ καὶ προαγορεύει τὸν ἀνδρογόνον εἰργεσθαι τῶν νόμων.

søgt at forebygge falsk Anklage, og Forfædrene prises, fordi de havde anordnet den Skik, der gieldte endnu dengang, at de, som seirede ved Palladions Dom, offrede og ved høitidelig Eed bevidnede Dommens Retfærdighed, samt at de selv ikke havde forebragt Usandhed; men dersom det ikke forholdt sig, som de bevidnede, lyste de Forbandelse over sig selv og deres Huus, hvortil föiedes gode Önsker for Dommerne¹⁾.

Vi skulle nu nærmere betragte, hvori den religieuse Charakter bestod, som vi tillægge denne Rettergang, i hvilken Renselse og Soning (*κάθαρσις, καθαρμός, ἱλασμός* o. s. v.²⁾) traadte istedetfor egentlig juridisk Straf, og ledsagedes med religieuse Skikke og Ceremonier.

Hos Demosthenes finde vi Loven, hvorfra vi her maae gaae ud. Denne Lov foreskrev, at naar Nogen var overbevist om at have begaaet uforsætligt Drab (*φόνος ἀκούσιος*), maatte han inden fastsat Frist forlade Landet paa foreskreven Vei, og ikke vende tilbage, för han havde bragt Forlig (Forsoning) tilveie med En af den Dræbtes Slægtninge³⁾. Der tilföies, at naar dette er skeet, kan han vende tilbage, dog ikke som ham tykkes, men under Betingelse, at han offerer, renser sig, og iagttager Alt, hvad der er foreskrevet⁴⁾.

Heraf sees, at den Anklagede, naar han fandtes skyldig, maatte forlade Landet, og at han, forat vende tilbage, maatte tilveiebringe Forsoning, og iagttage visse Religionsskikke. Ogsaa her finde vi en af de Institutioner, der vare indstiftede for at sætte Grændse for den ældste Tids Blodhevn. Den som iagttog hvad saaledes var paabudet, stod under Lovens Beskyttelse. Jeg skal her beröre de herom gieldende Bestemmelser.

Demosthenes anförer i Talen mod Aristokrates⁵⁾ den Lov, ifölge hvilken den, der dræbte en Morder (*ἀνδροφόνος*), eller var Aarsag i en Saadans Död (*ο: βούλευσις*⁶⁾), naar denne afholdt sig fra det, hvorfra han ved Loven var udelukket, var i samme Tilfælde,

1) *Æschines περί παρατρ. § 87 (265): ἡ πῶς οὐκ εἰκότως οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν ταῖς φονικαῖς δίκαις ἐπὶ Παλλαδίῳ κατέδειξαν τέμνοντας τὰ τόμια τοὺς νικῶντας τῇ ψῆφῳ ἐξορκίζεσθαι (καὶ τοῦτο ὑμῖν πάτριόν ἐστιν ἔτι καὶ νῦν) τὰληθῆ καὶ τὰ δίκαια ψηφίζεσθαι τῶν δικαστῶν ὅσοι τὴν ψῆφον ἤνεγκαν αὐτῷ (Bait. & Sauppe: αὐτῷ), καὶ ψεῦδος μηδὲν εἰρηκέναι, εἰ δὲ μὴ, ἐξῶλη τε αὐτὸν εἶναι ἐπαρᾶσθαι καὶ τὴν οἰκίαν τὴν αὐτοῦ, τοῖς δὲ δικασταῖς εὐχεσθαι πολλὰ καὶ ἀγαθὰ εἶναι.*

2) See f. Ex. K. F. Hermann l. c. II, § 23.

3) Demosth. mod Aristokrates § 72 (643—644): *τί οὖν κελεύει ὁ νόμος; τὸν ἄλοῦντα ἐπὶ ἀκουσίῳ φόνῳ ἐν πᾶσι εἰρημένους χρόνοις ἀπελθεῖν τακτὴν ὁδὸν καὶ γεύειν, ἕως ἄν ἀλθῆσθαι τινα (Bait. og Sauppe foreslaae ἀλθῆσθαι τις αὐτὸν) τῶν ἐν γένει τοῦ πεπονθότος. Om Læsemaaden: τινα-τις smlgn. G. H. Schaefer apparat. crit. et exeget. ad Demosth. IV S. 65. K. F. Hermann Staatsalterth. § 104, 11.*

4) l. c.: *τηνικαῦτα δ' ἤκειν δέδωκεν ἔστιν ὃν τρόπον, οὐχ ὃν ἂν τύχη, ἀλλὰ καὶ θῦσαι καὶ καθαρθῆναι καὶ ἄλλα ἅττα δεῖρηκεν ἃ χρὴ ποιῆσαι.*

5) Demosth. mod Aristokr. § 37 fgg. (631 fgg.).

6) See Weber l. c. S. 198.

som havde han dræbt en Athener. Tillige see vi af samme Sted, at Sagen paadömtes af Epheterne. Der var i anførte Tilfælde skeet Brud paa den Sikkerhed, Religionen skienkede; derfor hørte Afgiørelsen under Epheterne, der vare disse Institutioners Værneting.

Efter denne Lov, som gielder om Mordere i Almindelighed, følger hos Demosthenes en Lov, som specielt angaaer den, der havde begaaet uforsættligt Drab (*φόνος ἀκούσιος*). Loven er, at naar Nogen forfølger en Morder (*ἀνδροφόνος*), der har forladt Landet uden Fortabelse af sin Formue (d. e. En, som har begaaet uforsættligt Drab¹⁾) udover Landets Grændse, da er han i samme Brøde, som havde han begaaet dette i selve Landet²⁾ (d. e. mod En, som levede i sit Hiem under Lovenes Beskyttelse). Den Selvtægt, som var forbuden i det egne Land, var heller ikke tilladt mod den, der var undvegen til et fremmedt Land.

Her siges ikke, under hvilken Domstol Sagen hørte, men af det, som er bemærket om det nylig anførte Tilfælde, følger, at ogsaa disse Sager maatte henhøre under Epheterne, hvilket som Regel ikke omstødes ved, at Heliaster muligen ogsaa her kunde indtage Epheternes Plads, eller ved den Lethed, som den attiske Rettergangs store Rigdom paa Klageformer medførte til at bringe en saadan Sag under en forandret Form for en anden Domstol, enten for Areopagos som Klage mod forsættligt Mord, eller ved en eller anden Vending for en heliastisk Domstol. At disse Love samtlige vare givne af Drakon, bevidner Demosthenes med udtrykkelige Ord³⁾.

Efterat have anført disse Love vender jeg igien tilbage til den efter Demosthenes i Talen mod Aristokrates (§ 72) anførte Lov om uforsættligt Drab, forat undersøge, om noget nærmere kan bestemmes om Gierningsmandens Fraværelse fra Landet og Betingelserne, under hvilke han igien kunde vende tilbage.

Desværre er den Oplysning, Demosthenes giver, meget ufuldstændig og ubestemt. Han siger kun, at den, som havde begaaet Vaadesdrab, skulde forlade Landet paa en vis foreskreven Maade og inden en vis Tid, og være fraværende, indtil han havde tilveiebragt Forsoning⁴⁾. At han efter en vis Tids Forløb var berettiget til at vende tilbage, og at

1) Meier de bonis damnator. S. 99.

2) Demosth. mod Aristokr. § 44 (634 fgg.): *ἐὰν τις τινα τῶν ἀνδροφόνων τῶν ἐξεληλυθόντων, ὧν τὰ χροήματα ἐπίτιμα, πέρα ἕρου ἐλαύνη ἢ φέρη ἢ ἄλλῃ, τὰ ἴσα ἀφείλειν ὅσα περ, ἂν ἐν τῇ ἡμεδαπῇ δράσῃ.*

3) Demosth. mod Aristokr. § 57 fgg. (636): *Ὁ μὲν νόμος ἐστὶ οὗτος Δράκοντος, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ, ὅσους ἐκ τῶν φονικῶν παρεργασάμεν.*

4) Hermed sammenligne man Hesychios v. *αἰδέσασθαι*: *τὸν ἔνοχον ὄντα φόνῳ ἀκούσιῳ καὶ πεφυγαδευμένον ἐφ' ὠρισμένῳ χρόνῳ τοῦ τετελευτηκότος* (med Variant *τετελευτηκότα*, eller der maae suppleres *τοὺς προσήκοντας* eller noget Lignende. See Alberti Udgave.) *ἐξιλᾶσθαι* (leg. *ἐξιλάσασθαι*), *ὡς εἰληγότα ἤδη τὴν τιμωρίαν*. Med Forbigaaelse af hvad dette Sted ellers kunde give Anledning til at be-

det da ikke stod i den Dræbtes Paarørendes Magt at negte ham Udsoning og Tilbagekomst, er ikke i fierneste Maade antydet af Demosthenes. Alligevel har man antaget, at Straffen for Vaadesdrab var et Aars Landflygtighed, og at det ikke stod i Nogens Magt, naar denne Frist var udløben, at forhindre Gierningsmandens Tilbagekomst¹⁾.

Matthiä beraaber sig foruden det, som forekommer hos Demosthenes mod Aristokrates, paa et Sted i Platons Böger om Lovene²⁾, hvilket Sted dog aldeles ikke synes at have nogen Beviiskraft. Dernæst anfører han Euripides' Orestes (V. 501 fgg.), hvor Forfædrene siges at have ordnet det vel, at Ingen turde dræbe Morderen, men at denne dog ikke turde forblive tilstede, men maatte udsone sin Brøde ved at drage i Landflygtighed (*φυγαῖσι ὀσιῶν*). Men herved er overseet, at Euripides taler om Mordere og deres Bortfiernelse i Almindelighed, ikke om Vaadesdrab i Særdeleshed, og i alt Fald ikke om en bestemt Tid for Fraværelsen, end sige om et Aars Fraværelse. Endeligen anfører Matthiä Scholierne til Euripides' Hippolytos (V. 35 fgg.). Hos Euripides selv siges Theseus, da han havde paadraget sig Blodskyld ved at dræbe Pallantiderne³⁾, at have forladt Athen og begivet sig til Troezene, idet han underkastede sig et Aars Fraværelse i det fremmede Land⁴⁾. Scholiasten til dette Sted beretter, deels efter Philochoros, deels efter Andre, hvad der havde tildraget sig mellem Theseus og Pallantiderne, og omtaler dernæst en Lov, ifølge hvilken visse Drab straffedes med frivillig Flugt (*ἐκούσια φυγή*), og han slutter med, at det var Skik, at de, som gik i Landflygtighed for begaaet Drab, tilbragde et Aar udenfor deres Fædreland⁵⁾.

Her nævnes rigtignok et Aars Fraværelse som Noget, der efter Sædvane, og ifølge de foregaaende Ord ved Lov paahvilede den Skyldige, men Stedets øvrige Indhold angaaer forsætligt Drab, efter hvilket Gierningsmanden vel maatte forlade Landet, men udenat der var eller kunde være Tale om en bestemt Tids eller et Aars Fraværelse, og

mærke, skal jeg indskrænke mig til, at Talen er om Fraværelse for uforsætligt Drab og om Brødens Udsoning, men ikke om en bestemt Tid, i hvilken Fraværelsen skulde vare; thi *πεφυγαδευμένον ἐφ' ὀρισμένῳ χρόνῳ* betyder den ved Loven foreskrevne Bortfiernelse, hvilken efter hvad ovenfor (S. 41) er viist efter Demosthenes, skulde skee inden en bestemt Tids Forløb (*ἐφ' ὀρισμένῳ χρόνῳ*) og ad en foreskreven Vei. Det er neppe tvivlsomt, at jo Hesybios, eller den af ham benyttede Skribent sigter til denne Lov. Dette af Andre, f. Ex. Petitus, misforstaaede Sted er forklaret rigtigt af Weber til Demosth. I. c. S. 272.

- 1) F. Ex. Petit. Leg. Att. S. 615. Creuzer Mythol. etc. II, 694, og især Matthiæ I. c. S. 169: „si quis non sponte, infelici fato, hominem occidisset, annum patria carere lex erat“.
- 2) Plat. Leg. IX, S. 866 c. d.
- 3) *μίασμα φεύγον αἵματος Παλλαντίδων*.
- 4) *ἐνιασίαν ἐκδημον φυγῆν (αἰνέσας)*.
- 5) I. c. *ἔθος γὰρ τοῖς ἐφ' αἵματι φεύγουσιν ἐνιαυτὸν ποιῆν ἐκτὸς τῆς πατρίδος*. Ndf. ved Delphinion faae vi at see, hvorledes den Straf, Theseus sagdes at have taget over Pallantiderne, benyttedes til at forklare Oprindelsen af Dikasteriet ved Delphinion.

da nu heller ikke Slutningen af Stedet har noget om Vaadesdrab, har Matthiä i de af ham anførte Steder intet Beviis leveret for Rigtigheden af den ovenfor anførte Mening. Imidlertid tør Sagen ikke ansees for afgjort, udenat prøve en Række af Steder hos de seneste græske Skribenter, forat see, om en Straf, som den anførte, existerede, og om den var fastsat for det her omhandlede Tilfælde. Egentligen høre kun de Steder herhid, hvor Talen bestemt er om Straf for Vaadesdrab, men da disse Steder dog ere af den Art, at de ikke afgjøre Sagen, maae en Deel andre Steder omtales, fordi de hænge nøie sammen dermed.

Vi giøre Begyndelsen med de Steder, hvor Udtrykkene *ἀπειναντισμός* og *ἀπειναντίσαι* enten forekomme i Betydning af Straf, men uden at denne nærmere forklares, eller vel anføres som Straf for visse Forseelser, men uden at derved nævnes enten Drab i Almindelighed eller uforsættligt Drab i Særdeleshed.

Herhid høre nogle Ord, som forekomme eenslydende hos Suidas og hos Zonaras: *ἐναντιὸν φυγεῖν τὴν παιδίδα ἐπὶ υἱὶ ἀδικήμασιν*¹⁾. I denne Almindelighed omtales Sagen ogsaa i Lex. Seger. og i Etymol. Magn., hvor efter nogle Ord, som jeg nedenfor kommer til at omtale, tilføies: *καὶ ὅλως ἀποδημία τοσούτου χρόνου (et Aar), ἀπαλλαγῆς ἐνεκα μύσους ἢ ἔρωτός τινος*²⁾. *Μύσος* betyder her enhver Brøde, ved hvilken saadan Fraværelse fra Hiemmet var Betingelse for dens Udsoning.

Zonaras har efter de ovenfor anførte Ord Tillæget: *ἀπειναντίσαι εἰς τὸ Σκυθῶν ἔθνος*, hvilket Tillæg vilde være aldeles uforklarligt, dersom ikke andensteds fandtes Oplysning derom. Suidas nævner Exempler paa den ovenfor anførte Forklaring af *ἀπειναντίσαι*, og blandt dem først Apollonios Tyaneus, om hvem han siger: *Ἀπολλωνίων φασὶ τὸν Τυανέα ἀπειναντίσαι εἰς τὸ Σκυθῶν ἔθνος, διαμαρτία ἐρωτικῆ χρησάμενον*. Ved disse Ord forklares den gaadefulde Hentydning hos Zonaras, og man seer tillige, hvorfra det tankeløse *ἔρωτος* i Lex. Seger. og i Etym. Magn. har sin Oprindelse. Men Nøglen til denne hele Række af maadelige Notitser finde vi i følgende Ord hos Philostratos³⁾: *ἀλλ' ὁμῶς συγκοφαντοῦσί τινες ἐπὶ ἀφροδισίοις αὐτὸν, ὡς διαμαρτία ἐρωτικῆ χρησάμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἀπειναντίσαντα εἰς τὸ Σκυθῶν ἔθνος*. Heraf sees, hvorledes hiin Artikel er bleven til, og tillige foreligger her et evident Exempel paa, hvorledes den Art Skribenter, vi her have for os, gjorde Brug af deres Forgængere. Iøvrigt benegter Philostratos, saavel at

1) Suidas v. *ἀπειναντίσαι*. Zonaras S. 259. Lex. Seg. og Suidas have *ἐναντιο* istedetfor *ἐναντιόν*.

2) Lex. Seger. S. 421, 18 fgg. Etymol. Magn. S. 120, 17 (Ed. Lips. S. 109). Lex. Seger. har *τοῦ τοσούτου χρόνου*. I Etym. Magn. er *τινος* udeladt, og istedetfor *μύσους* findes den aabenbare Feil *μύσους*. Ved *ἔρωτος* maae vel forstaaes Kierlighed af saadan Art, at den blev et *μύσος*.

3) Philostr. Vita Apoll. 1, 13.

Apollonios nogensinde havde hengivet sig til Vellyst, som at han havde opholdt sig hos Skytherne.

Det andet Exempel hos Suidas er Herakles, om hvem der siges: *καὶ αὐθις (συκοφαντοῦσίνι υἱες) περὶ Ἡρακλέους ἀπειναντίσαντα, ὡς νόμος, ἔξω, καὶ καθηράμενον ἐπαυλεθεῖν εἰς Ἀθήνας*. Vi erfare heraf, at det heed om Herakles, at han maatte opholde sig i et fremmedt Land, indtil han, efterat have udsonet sin Brøde, kunde vende tilbage. Men forresten er det klart, at intet kan udledes af dette Sted, hvor ikke engang Bröden, som straffedes, nævnes, og som desuden lider af Misforstaaelse eller Uvidenhed. Seer man hen til Forbindelsen af de første Ord: *καὶ αὐθις περὶ Ἡρακλέους* med det Foregaaende om Apollonios, der maatte udvandre paa Grund af en Forseelse, som han havde begaaet i et Kierlighedsforhold, saa skulde man troe, at den Forfatter, Suidas her har benyttet, har berettet noget Lignende om Herakles. Men det er ogsaa muligt, at Suidas har denne Notits fra en Kilde, hvor der fortaltes, hvad Apollodoros beretter¹⁾, at Herakles, da han var til Giest hos Oineus, slog Architeles' Søn Eunomos, en Slægtning af Oineus, der giöd Vand over hans Hænder, med knyttet Næve, og at Drengen døde deraf. Faderen tilgav Gierningen, da den var skeet uforsættlig, men Herakles vilde, som Loven böd, drage i Landflygtighed, og besluttede at begive sig til Keyx i Trachis. Er min Formodning rigtig, at Suidas' Kilde har omtalt det her anførte Sagn, da vilde vi, dersom vi havde Stedet fuldstændigt, have et Vidnesbyrd om *ἀπειναντισμός* som Straf for uforsættigt Drab, men i hvert Tilfælde er, hvad Suidas tilføier om Herakles, at han, naar han havde udsonet sin Brøde, kunde vende tilbage til Athen, en af Misforstaaelse eller Uvidenhed opstaaet, her uvedkommende Indblanding af den attiske Lov.

De Steder, hvor der tales om at *ἀπειναντίσαι* betyder Flugt fra Hiemmet uden nærmere Forklaring, have for os intet Værd. Saadanne Steder findes hos Pollux og i Lex. Seger²⁾.

Jeg skal dernæst anføre de Steder, hvor *ἀπειναντισμός* vel siges at være Straf for Drab, men ikke at dette var uforsættigt Drab (*φόνος ἀκούσιος*).

I Scholierne til Apollonios Rhodios og hos Hesychios³⁾ forekomme saadanne Steder, men da Sammenhængen dog taler for, at der sigtes til Vaadesdrab, skal jeg hellere handle om disse Steder nedenfor. Her omtaler jeg nogle Ord i Tzetzes' Scholier til Lykophron, hvor der siges at have været en Lov, som böd at være et heelt Aar i Landflygtighed uden

1) Apollodoros 2, 7, 6, 3.

2) Pollux 1, 58: *ἀπειναντίσαι δὲ τὸ γυγῆν ἔτος, ἢ παύσασθαι πνος ἐπ' ἐνιαυτὸν*. Lex. Seger. S. 206, 24: *ἀπειναντίσαι ἐπ' ἐνιαυτὸν γυγῆν* med Tilføiende: *ἢ ἐπὶ τοῦ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ ἀποδηήσκοντας*.

3) Schol. in Apoll. Rhod., I, 865. Hesychios v. *ἀπειναντισμός*.

at betræde Fædrelandet¹). Tzetzes synes i denne löselige Notits hverken at have tænkt paa den ene eller paa den anden Art af Drab, men der er al Rimelighed for, at den Forfatter, fra hvem han hentede denne Notits, har talet om uforsætligt Drab.

Om et Aars Fraværelse, saafremt det ikke lykkedes at formilde de Paarørende ved at erlægge Bod, taler ogsaa Eustathios, men uden at nævne nogen bestemt Art af Drab²).

Vi komme nu til de Steder, hvor uforsætligt Drab (*φόνος ἀκούσιος*) omtales i Forbindelse med et Aars Fraværelse (*ἀπειναντισμός*).

Disse Steder ere: Lexic. Seger. og Etymol. Magnum, hvor *ἀπειναντισμός* siges at være et Aars Fraværelse fra Hiemmet som Straf for uforsætligt Drab³). Paa begge Steder følge dernæst de ovenfor (S. 44) anførte Ord. Det er klart, at begge Steder have en fælles Kilde; kun Skade, at vi ikke vide, hvilken denne var, og altsaa heller ikke, om den var saadan, at det Factum, vi her søge, derved constateres.

Vel kunne vi föie nogle Steder til, hvor Forfatterne maae antages at have udskrevet de samme, eller i alt Fald Kilder af samme Indhold som Lex. Seger. og Etym. Magn., og hvor altsaa den Omstændighed, at enten Drabet ikke er omtalt som uforsætligt, eller at Fraværelsens Varighed ikke er udtrykkeligen angivet, dog neppe lader os betvivle, at der i de benyttede Kilder har været Tale om *ἀπειναντισμός* som Straf for *φόνος ἀκούσιος*; men det er tillige klart, at Indholdet af de anførte Steder i Lex. Seger. og Etym. Magn. ikke videre bekræftes derved.

Jeg skal nu anføre disse Steder. Hos Hesychios v.: *ἀπειναντισμός* siges denne at være et Aars Landflygtighed for dem, som havde begaaet Drab⁴). Straffetiden nævnes altsaa, og endskiöndt der ikke angives, for hvilken Art af Drab denne Straf gieldte, er det dog saa godt som aldeles vist, naar dette Sted sammenlignes med det ovenfor (S. 42) anførte Sted af Hesychios (v. *αἰδέσασθαι*), at ogsaa her sigtes til Straf for uforsætligt Drab.

Ligeledes angives Straffetiden, udenat der siges for hvilken Art af Drab, i Scholierne til Apollonios Rhodios, hvor de, som havde dræbt en Slægtning, siges at være straffede med et Aars Landflygtighed fra deres Fædreland⁵). Her nævnes Mord paa Slægtninge (*φόνος ἐμφύλιος*), men dette hidrører uden Tvivl ene og alene derfra, at der i det Sted hos

1) Tzetz. Schol. in Lycoph. Cassandr. v. 1039: νόμος γὰρ ἦν, φεύγειν ὄλον ἐνιαυτὸν μὴ ψαύοντα τῆς πατρίδος. Smlgn. det foregaaende Scholion til V, 1038.

2) Eustath. in Il. IX S. 779, 60 fgg. . . . ἐφευγεν ὁ φονεὺς οὐ πλείον ὡς τὰ πολλὰ ἐνιαυτοῦ.

3) Lex. Seger. 421, 20 og Etym. Magn. 120, 17 (Ed. Lips. S. 109): ἀπειναντισμός, φυγή ἐπὶ ἐνιαυτὸν διὰ φόνον ἀκούσιον.

4) Hesychios l. c. ἀπειναντισμός: ἢ εἰς ἐνιαυτὸν φυγή τοῖς φόνον δράσαντιν.

5) Schol. in Apoll. Argon. I, 865: ἐπειδὴ οἱ τοιοῦτοι (οἱ ἐμφύλιον φόνον δράσαντες) ἐκ τῆς πατρίδος φυγῆ ἐνιαυσιαίᾳ ἐζημιοῦντο. Cfr. Sophol. Oed. Colon. V. 407: αἶμα ἐμφύλον—συγγενές.

Apollonios, som her forklæres, netop er Tale om Saadanne, der formedelst *αἷμα ἐμφύλιον* vare udelukkede fra deres Hiem. For os er Spørgsmaalet, om her menes forsætligt eller uforsætligt Drab, og der kan vel neppe tvivles om, at der hos den Forfatter, fra hvem Scholiasten har hentet sin Notits, har været Tale om uforsætligt Drab, især da der kun ved dette, ikke ved forsætligt Drab, kunde være foreskrevet en vis kortere Fraværelse, der bortfaldt ved Bod og Renselse¹).

Endeligen have vi her at anføre et Sted i Scholierne til Platons Böger om Lovene, hvor der omtales et Aars Flugt formedelst Drab²). Heller ikke her nævnes uforsætligt Drab, men da de Ord i Platons Text, som forklæres, omtale et Aars Straf for Metöker, som begik Vaadesdrab paa andre Metöker (thi saaledes maae vel Stedet hos Platon forstaaes), følger, at Scholiastens Ord maae forstaaes om uforsætligt Drab.

Ovenfor (S. 42 fgg.) er viist, at Hovedstedet hos Demosthenes mod Aristokrates ikke indeholder mindste Beviis for den Mening, at Straffen for Vaadesdrab var et Aars Landflygtighed, og at naar denne Frist var forløben, kunde Ingen formene Gierningsmanden at udsone sin Bröde og vende tilbage til sit Hiem. Dernæst har jeg forelagt en Række af Steder hos Grammatikerne, hvor rigtignok *ἀπειναντισμὸς* (*ἀπεναντίσαι*) omtales som Straf, men hvor dog forresten findes stor Afvigelse, idet nogle slet ikke angive Straffens Gienstand eller i almindelige Udtryk uden at nævne Drab (*φόνος*); andre vel nævne dette, men ikke at det var uforsætligt Drab (*φόνος ἀκούσιος*), og endelig andre rigtignok nævne dette, men med den Forskiel, at nogle ikke angive Straffens Varighed, medens kun et Par Steder udtrykkeligen anføre et Aars Landflygtighed som Straf for Vaadesdrab.

Strengt taget kunne ikkun disse sidste Steder her komme i Betragtning, men selv om man indrømmer, at flere Steder, hvor *φόνος ἀκούσιος* ikke nævnes, kunne regnes herhid, vil det dog ikke undgaae Nogens Opmærksomhed, at vi have liden eller ingen Garantie for, at Grammatikerne have deres Efterretninger fra saadanne Kilder, at vi tør antage, at der paa Demosthenes' Tid var en Lov, der paalagde dem, der havde begaaet Vaadesdrab, et Aars Landflygtighed. Vi kunne ikke tillægge det anførte Sted af Demosthenes denne Betydning, udenat giøre Vold derpaa; og det falder vanskeligt at forestille sig, at Demosthenes havde udtrykt sig som han gjorde, dersom han havde havt en saadan Lov for Öie. Jeg veed ingen anden Udvei end at antage, enten at Grammatikerne omtale en Lov fra en sildigere Tid, hvilket imidlertid er meget usandsynligt, da man dengang neppe havde givet en Lov, der vidnede om Sammenhæng med ældgamle Religionsskikke, eller at Alt, hvad der berettes om *ἀπειναντισμὸς* som Straf for Vaadesdrab, er Vildfarelse,

1) Smlgn. Wachsmuth J. c. II, S. 120.

2) Schol. in Plat. Leg. IX, 866: *ἀπειναντησάτω: ἐνιαυτὸν φευγέτω διὰ τὸν φόνον*. Smlgn. K. F. Hermann de vestigiis &c., navnlig S. 51.

opstaaet ved Misforstaaelse, og dernæst overleveret fra Haand til Haand. At en saadan Misforstaaelse har fundet Sted, bestyrkes ved Platon i Bögerne om Lovene, hvor ἀπειναίτησις og ἀπειναίειν forekommer om længere, navnlig om tre Aars Fraværelse, ligesom det jo er bekiendt, at ἐνιαυτός ikke blot betyder et Aar, men et længere Tidsrum. Grammatikerne holdt sig til Betydningen: et Aar, og saaledes opstod deres Vildfarelser¹⁾.

Imidlertid har man paa forskellige Maader søgt at forklare Sagen. Jeg skal, udenat lægge det an paa Fuldstændighed, omtale nogle af disse Forklaringer.

Man har f. Ex. antaget, at et Aar var den længste Tid, i hvilken den Dödes Slægtninge kunde tvinge den, der havde begaaet Vaadesdrab, til at være fraværende, men at Udsoning (αἰδέσις) ikke kunde negtes, naar denne Tid var forløben.

Saaledes Schoemann²⁾, som tillige antager, at det stod den Dræbtes Nærbeslægtede frit at forsone sig med Gierningsmanden, uden at denne behövede at bortfjerne sig, hvilket han udleder af nogle Ord hos Demosthenes mod Makartatos³⁾. De ovenfor (S. 41) anførte Ord af Talen mod Aristokrates: φεύγειν ἕως ἂν αἰδέσθῃται o. s. v. forstaaer Schoemann saaledes, at, naar den angivne Frist var forløben, skulde Forsoningen skee ved en af den Dræbtes Nærpaarørende, men den maatte være skeet inden Gierningsmanden kunde vende tilbage. Et andet Sted siger han, at Gierningsmanden maatte være et Aar borte, og naar han vendte tilbage, forsone sig med den Dödes Slægt⁴⁾. Hermed stemmer Weber i Udgaven af Demosthenes mod Aristokrates (S. 272 fgg.). Han indrømmer, at der ikke haves afgjørende Beviis for, at den, der havde begaaet Vaadesdrab, skulde være netop et Aar borte, da Grammatikerne, som omtale ἀπεινανισμός i denne Betydning, ikke sige, at dette var en attisk Lov, men han mener dog, især efter et Par Steder i Platons Böger om Lovene⁵⁾, at der var en saadan Lov i Athen. Han antager, at et Aar var den korteste Tid, i hvilken Gierningsmanden maatte være fraværende, dersom han ikke forinden forsonede sig med den Dræbtes Paarørende, og saaledes synes ham det, der berettes om ἀπεινανισμός, at kunne forbindes med Demosthenes' Udsagn, at Gierningsmanden maatte opholde sig udenfor Landet, indtil han havde bragt Forsoning tilveie med En af de Paarørende. Weber mener, at Vægringen maatte have sin Grændse, da Fraværelsen jo ellers vilde blive Landflygtighed paa Livstid (ἀειφυγία), og at Familien maatte kunne tvinges til at indrømme Forsoning, da det Modsatte vilde staae i Strid med et Sted i Demosthenes'

1) Plat. om Lovene IX, 866 c. 868 c: τριετής ἀπειναίτησις διατελεῖν. Om ἐνιαυτός i Betydningen af et Tidsrum af otte Aar see K. O. Müller Orchom. S. 218. Dorier I S. 252. Eumen. S. 143. Hefter I. c. S. 136 Anm. 12 har rigtigheden bemærket, at ἀπεινανισμός i og for sig ikke betyder et Aars Fraværelse.

2) Schoemann de jur. publ. S. 298, 11.

3) Demosth. I. c. § 57 (1069).

4) Schoemann I. c. S. 293, 16.

5) Plat. Leg. IX, 865 e. 869 e.

Tale mod Midias¹⁾, hvor Demosthenes, efterat have anført, hvorledes forsættigt Drab blev straffet, tilføier, at der vistes stor Eftergivenhed og Mildhed mod dem, som uforsættigt dræbte Nogen. Endeligen antager Weber, at det var nok, at opnaae een Paarørendes Tilgivelse, naar han var den nærmeste, og de Övrige intet havde derimod.

Til de övrige her anförte Forklaringer og Meninger skal jeg blot bemærke, at saa rigtigt det end er at benytte Platons Böger om Lovene til at oplyse og bestyrke, hvad andenstedsfra er bekiendt, saa misligt er det ad den Vei at ville bevise ellers ubekjendte Loves og Institutioners Tilværelse hos Athenerne. Iövrigt følger af det, jeg har meddeelt herom i det Foregaaende, at jeg ikke kan være enig med den her givne Forklaring af Demosthenes' ovenfor (S. 41) anförte Ord. Af Stedet i Talen mod Midias forekommer mig, at man har udledet mere, end der ligger deri. Disse Ord synes at maatte forklares relativt til det Foregaaende. For den, som havde begaaet *φόνος ακούσιος*, gieldte hverken Dödsstraf, eller livsvarig Landsforviisning, eller Formuens Confiscation, som for den forsættelige Drabsmand, men kun Bortfiernelse fra Hiemmet, der kunde ophøre efter kortere eller længere Tid, naar Forsoning med den Dræbtes Familie bragtes tilveie. Heri laae en saa stor og væsentlig Forskiel mellem Følgerne af forsættigt og uforsættigt Drab, at Demosthenes med god Grund kunde sige, at der vistes den Sidste *αἰδέσεις* og *φιλανθρωπία πολλή*, udenat tænke sig det derved, som Weber har lagt i disse Ord.

Andre vakle imellem at antage en bestemt eller ubestemt Tid for Fraværelsen. Saaledes K. O. Müller, der i sit Skrift om Æschylos' Eumenider²⁾ omtaler det som uvist, om de Paarørende kunde tvinge den, der havde begaaet Vaadesdrab, til bestandig Fraværelse, hvori han altsaa maatte finde sig, indtil han kunde tilveiebringe Forsoning, eller om det efter en vis Tids Forløb paalaae dem at indgaae Forlig. Dog er Müller efter Platons Love³⁾ tilbøielig til at antage et Aars Frist. Tidligere havde Müller antaget Fraværelse i en vis bestemt Tid, og dernæst Udsoning med de Paarørende, eller i Mangel af disse med et Udvalg af den Dræbtes Phratorer, dog saaledes, at Afgiørelsen beroede paa, om de være villige dertil (*ἐὰν θέλωσι*. Demosth.)⁴⁾. Men det er klart, at hvad enten man forstaaer *ἐνιαυτός* om et længere Tidsrum eller om eet Aar, er det lige umuligt at forene dette med de Paarørendes, og i visse Tilfælde Phratorernes Tilladelse, som Betingelse for at vende tilbage til Hiemmet.

Jeg maa derfor vedblive den Mening, at man ikke med nogensomhelst Sikkerhed kan gaae videre, end hvad vi finde hos Demosthenes, at den, der havde begaaet uforsættigt

1) Demosthenes mod Midias § 43—44 (528) nævner som Straffe for *φόνος ἐκούσιος*: *θάνατος, ἀιγυγία, δήμευσις*, og tilføier: *τοὺς δ' ἀκούσιως (ἀποκιννόντας) αἰδέσεως καὶ φιλανθρωπίας πολλῆς ἤξιωσαν*.

2) K. O. Müller l. c. S. 128.

3) Plat. Love IX, 865.

4) K. O. Müller, Dorier, I. S. 334.

Drab, og efter Loven havde forladt Landet, ikke kunde vende tilbage uden med Bevilgning af den Dræbtes Paarørende og med Iagttagelse af de foreskrevne Ceremonier. Saaledes forklarer ogsaa Heffter Sagen¹⁾, og han antager ligeledes, at de Forsög, man efter Grammatikerne har gjort paa at lægge anden Mening i Demosthenes' Ord, ere uforenelige med disse Ords Betydning.

Ogsaa K. F. Hermann²⁾ mener, at Gierningsmanden maatte blive fraværende, indtil han erholdt Tilladelse af den Dræbtes Paarørende til at vende tilbage. Han tilføier, at ἀπειναντισμός i Betydning af et Aars Forviisning, idetmindste for Athen, ikke er beviislig, og han har andensteds³⁾ bemærket, at ἀπειναντισμός i den angivne Betydning ikke med Bestemthed kan siges at have været Lov i Athen, og at Demosthenes aldeles ingen Bekræftelse indeholder herpaa, men kun omtaler, at Gierningsmanden inden en vis Frist maatte have forladt Landet.

Allerede af det, der har været Leilighed til at bemærke i det Foregaaende, er det klart, hvor meget det maatte være Gierningsmanden om at giøre at erholde Vedkommendes Tilgivelse og formelig Forsoning (αἰδεσις). Men især i den ældste Tid, da Blodhevnens Ret herskede, var det nödvendigt for Drabsmanden, først at redde sig ved Flugt, og dernæst ved Bøde og Forsoning at vinde Tilgivelse og sikker Tilbagekomst. Dertil hørte allerede fra den ældste Tid, og vel især dengang, en Religionsact, ledsaget med Udövelsen af religiøse Ceremonier. Allerede i den heroiske Tid forholdt dette sig saa⁴⁾, og i det Væsentlige bevarede sig samme Vedtægt giennem de efterfølgende Tider.

Ordet αἰδεσις (αἰδεῖσθαι. αἰδέσασθαι) betyder den forsonlige Eftergivelse af Hevn og Straf, der fremgaaer af Pietetsfølelse mod Guderne, deres Tienere, og mod Menneskene i Almindelighed, navnlig mod dem, som i Nöd og Fare bönfalder om Hielp og Forsoning. Nærmest Krav herpaa havde uden Tvivl de, som havde begaaet Vaadesdrab. Det maa være nok her at henvise til de ovenfor (S. 49) anførte Ord af Demosthenes mod Midias, og hvad Lex. Seger. har med specielt Hensyn dertil⁵⁾.

Udövelsen af denne Pietetsfølelse havde vistnok en viid Udstrækning, men tillige sin i ældgammel Vedtægt overleverede Begrænsning. Vi skulle nu see, hvad vi finde hos Talerne og Grammatikerne til Oplysning herom.

1) Heffter l. c. S. 135—136.

2) K. F. Hermann l. c. § 104.

3) K. F. Hermann de vestig. institut. veter. impr. Atticor. per Platon. de legib. libr. indagand. Marb. 1836. 4. S. 51.

4) For Kortheds Skyld henviser jeg til J. Terpstra, Antiquitas Homericæ. Lngd. Bat. 1831. S. 88—91.

5) Lex. Seger. 361, 32 fgg., hvor Demosthenes' Ord anføres kun med Varianten: τοῦ δ' ἀπονοίως etc. og med Tilføiende: ὁ αὐτὸς (Demosthenes) δὲ καὶ αἰδέσθεται γῆσον ἀντὶ τοῦ αἰδοῦς καὶ πμῆς ἀξιώσας οἰκτεῖται. S. 80, 4 henvises til samme Sted hos Demosthenes. Smlgn. Lobeck ad Phryn. Eclog. S. 352.

Det meget vanskelige Spørgsmaal om *αἰδεσις* ved forsætligt Drab vedkommer os ikke her¹⁾. Det maae være nok at bemærke, — hvad naturligviis ikke mindre gielder om uforsætligt end om forsætligt Drab, — at naar den Dræbte tilgav för sin Död, turde Ingen forfølge Gierningsmanden²⁾. Var dette ikke skeet, indtraadte med Hensyn til den, som havde begaaet *φόνος ἀκούσιος*, at han paa den ovenfor anførte Maade forlod Landet, indtil han havde tilveiebragt Forsoning.

Hvad angaaer den i det Foregaaende nævnede Udstrækning og Begrændsning af den Mildhed, der vistest mod denne Art af Brøde, er Hovedstedet hos Demosthenes mod Makartatos³⁾, hvoraf vi erfare, at, dersom den Dræbte efterlod sig Fader, eller Broder, eller Sønner, kunde *αἰδεσις* indrømmes, dersom disse vare enige deri, men dersom Nogen af dem gjorde Indsigelse, var dennes Mening bindende for de Övrige.

Var derimod ingen saadan Paarørende forhaanden, og Epheterne erklærede det begaaede Drab for at være uforsætligt, da afgjorde ti Phratorer, der valgtes *ἀριστήνδην* af Epheterne, om *αἰδεσις* skulde tildeles Gierningsmanden⁴⁾.

Ifølge det Foregaaende kunde der altsaa vises Forsonlighed og Tilgivelse (*αἰδεσις*) mod den, der havde begaaet Vaadesdrab, baade strax efter Gierningen og senere, efterat han havde forladt Landet.

Vi have ligeledes seet ovenfor (S. 42), at den, der forfulgte En, som havde begaaet uforsætligt Drab, og paa den foreskrevne Maade havde forladt Landet, var skyldig, som om han havde gjort dette i Hiemmet mod En, som stod under Lovens Beskyttelse.

Endvidere lære vi af Demosthenes, at naar Nogen havde grebet og overbeviist En om, at have begaaet uforsætligt Drab, men dernæst havde forsonet sig med ham, og tilgivet ham, kunde han ikke derefter fordrive ham af Landet⁵⁾, hvoraf følger, at den Forpligtelse,

1) Smlgn. Schoemann de jur. publ. 296—297. K. F. Hermann de vestigiis etc. S. 5, hvor de litteraire Henviisninger findes.

2) Hovedstedet er Demosth. mod Pantænatos § 59 (983): *οὐδὲ γ' — ἂν ὁ παθὼν αὐτὸς ἀγῆ τοῦ φόνου πρὶν τελευτῆσαι τὸν δράσαντα, οὐδενὶ τῶν λοιπῶν συγγενῶν ἔξεστιν ἐπεξέναι, ἀλλ' οὓς ἐκπίπτειν καὶ φεύγειν, εἰ ἀλίσιζανται, καὶ τεθνήσκει προσιάττουσιν οἱ νόμοι, τούτους ἂν ἀφεθῶσιν, ἅπαξ ἁπάντων ἐκλείει τῶν δεινῶν τοῦτο τὸ ῥῆμα.* Schoemann l. c. S. 296, 5. K. F. Hermann de vestig. S. 54 not. 221.

3) Demosth. mod Makart. § 57 (1069).

4) Demosth. l. c. *αἰδεσάσθων οἱ φράτορες, ἐὰν θέλωσι, δέκα.* Platner forbinder *ἐὰν θέλωσι δέκα*: naar ti af Phratorerne vare enige, men dette er urigtigt, thi Loven bestemmer ikke, hvor mange Phratorer skulde indvillige, men hvor mange der skulde udvælges, og paa disses Afgiörelse beroede Sagens Udfald. Om Demosthenes mod Aristokr. § 72 see ovenfor S. 41.

5) Demosth. mod Pantænatos. § 58—59 (983): *καὶ γὰρ ἀκούσιοι φόνου καὶ ἕβρεις εἰς ἃ μὴ δεῖ καὶ πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα γίγνεται. ἀλλ' ὅμως ἁπάντων τούτων ὄρος καὶ λύσις τοῖς παθοῦσι τίταται τὸ πει-*

som ellers paalaae den, der havde begaaet uforsættigt Drab, at forlade Landet, faldt uigienkaldeligen bort, naar han engang havde erholdt Vedkommendes Tilgivelse.

Til disse og lignende Steder, og med udtrykkelig Henviisning til det ene af dem, refererer sig den hos Harpokration, i Lex. Seger., og hos Zonaras forekommende Forklaring, at *αἰδέσασθαι* er det samme som *μεταπεισθῆναι*¹⁾.

Dersom Gierningsmanden havde forladt Landet, men dernæst var vendt tilbage efter tilveiebragt Forsoning (*αἰδέσις*), havde Epheterne uden Tvivl betydelig Andeel i de Renselser og Ceremonier, som fandt Sted derved. At dette maatte være saa, ligger allerede i Sagens Natur, og omendskiönt det maae beklages, at formeligt Beviis savnes, bestyrkes Rigtigheden af, hvad her er yttret, dog ved den hele Maade, hvorpaa Alt, hvad der hörer til den her omhandlede Forsoning og Tilgivelse (*αἰδέσις*), omtales, og navnlig ved det ovenfor (S. 51) anførte Sted af Demosthenes mod Makartatos²⁾, hvorefter Epheterne ikke blot afgiorde, om Drabet var uforsættigt, men ogsaa udvalgte de Phratorer, som skulde give eller negte *αἰδέσις* i saadanne Tilfælde, hvor dette ikke kunde skee ved de Paarørende selv. Yderligere Beviis herfor forekommer mig at ligge i det, som ovenfor (S. 40 fgg.) er bemærket i Anledning af, at Heliasterne, naar de dömte i de forhen af Epheterne paadömte Sager, dog holdt Retten paa de Steder, hvor fra gammel Tid Epheterne havde holdt Ret, hvilket uden Tvivl stod i Forbindelse med, at disse Sager, endog efter den angivne Forandring i deres juridiske Afgiörelse, dog bevarede en Sammenhæng med ældgamle Religionsskikke, i hvis Overholdelse og Udövelse Epheterne vedbleve at have en vis Andeel, saalænge en Rest af hine Religionsskikke var tilbage.

At iövrigt meget af den hidhörende Ritus ikke var blot localt-attisk, men havde almeen Gyldighed, og stod i nöie og omfattende Sammenhæng med den apollinske Cultus i

σθέντας ἀγείναι. καὶ τοῦτ' οὕτω τὸ δίκαιον ἐν πᾶσιν ἰσχύει, ὥστε ἂν ἐλὼν τις ἀκουσίου γόνου καὶ σαφῶς ἐπιδείξας μὴ καθαρὸν μετὰ ταῦτ' αἰδέσθαι καὶ ἀγῆ, οὐκέτ' ἐμβαλεῖν κύριος τὸν αὐτὸν ἔστιν. I Talen mod Nausimachos og Xenopeithes § 21—22 (990—991) forekommer ganske det Samme med et Par aldeles uvæsentlige Afvigelser, f. Ex. *καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἀδικήματα* for *καὶ πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα ἀδικ.* At paa begge Steder maae læses *ἀκουσίον*, istedetfor Haandskrifternes *ἐξουσίον* kan vel nu ansees som afgjort. See f. Ex. K. F. Hermann, de vestigiis etc. S. 53 not. 217.

- 1) Harpokration v. *αἰδέσασθαι*: *ἀντὶ τοῦ μεταπεισθῆναι.* Dernæst citerer han Lysias: *ἐν τῷ κατὰ Δημοσθένους, εἰ γνήσιος*, og Demosthenes mod Nausim. og Xenop. (l. c.), og tilføier, at i Talen mod Aristokr. forekommer det *ἀντὶ τοῦ ἐξιλάσασθαι καὶ πείσαι.* Lex. Seger. S. 354, 33 har samme Artikel forkortet: *ἀντὶ τοῦ μεταπεισθῆναι. οὕτω Λυσίας καὶ Δημοσθένους ἐν τῷ κατὰ Ἀριστοκράτους, ἀντὶ τοῦ ἐξιλάσεται καὶ πείσειν.* (leg. *ἐξιλάσεται καὶ πείσειν*). Zonaras S. 90 har det Samme, som Lexic. Seger., kun at Haandskrifterne (see Tittmanns Udg.) afvige i: *ἐξιλάσεται.* Tittmann har efter et Haandskrift og Harpokration optaget: *ἐξιλάσασθαι καὶ πείσειν.* Rigtigere er det vel at læse enten: *ἐξιλάσασθαι καὶ πείσαι* eller *ἐξιλάσασθαι καὶ πείσειν.* Weber l. c. S. 274 nævner desuden Suidas. Jeg veed ikke, til hvilket Sted han sigter.
- 2) Demosthenes mod Makartatos § 57 (1069).

Delphi, er neppe tvivlsomt¹⁾. Men hvori de til denne Ritus hørende Renselseskikke bestode, er saavel i Almindelighed, som i de her nærmest tilsigtede Tilfælde, umuligt at afgjøre²⁾.

Til den Udsoning, som den, der havde begaaet uforsætligt Drab, søgte at tilveiebringe med den Dræbtes Familie, hørte ogsaa Udredelse af Bøde. Allerede hos Homer forekommer denne under Navn af *ποινή*³⁾, og den vedblev ogsaa senere at være i Brug⁴⁾.

Hvorvidt saadan Bøde erlagdes i de forekommende Tilfælde, kunde ikke være ufravigeligen bestemt ved Lov, men beroede i hvert Tilfælde paa Parternes Overenskomst. Jeg antager imidlertid, at den efter ældgammel Vedtægt i Regelen udrededes. Gammel Skik vedblev endog langt hen i Tiden at holdes strængt i Ære, om den end ikke vedblev at iagttages med samme Sind som i Fædrenes Tid, og saaledes tør vi vel antage, at Udsoning mellem den, der havde begaaet Vaadesdrab, og den Dræbtes Paarørende aldrig fandt Sted uden Iagttagelse af den ved Sædvane og Skik giældende Ritus.

Men havde Forsoning ikke fundet Sted, og dømtes den Anklagede skyldig i uforsætligt Drab, var Straffen dog ligesaalet ved Palladion, som ved Delphinion, Dødsstraf, hvilken Straf laae udenfor disse Dikasteriers Competence. Den ved Palladion Dømte forvistes Landet, om med Confiscation af hans Gods, er idetmindste meget uvist⁵⁾.

Vi komme nu til Klagen mod *βούλευσις*. Med Henviisning til det, som ovenfor (S. 38 fgg.) er handlet om denne Klages Betydning, skal jeg her bemærke, at der vel intet Særegent var ved Procesmaaden, men desto vanskeligere er Spørgsmaalet om Straffen for den, som dømtes skyldig i *βούλευσις*. Meier og Schoemann⁶⁾ henvise til Antiphon, Andokides og Platon, hos hvem den, der dømtes skyldig i denne Brøde, siges at være behandlet som Morder⁷⁾. Men hvorledes skulle vi forstaae denne Antydning, som de anførte Forfattere ikke nærmere have forklaret? Meier og Schoemann antage, at denne Klage, hvad enten

- 1) Pausanias 5, 27, 6. Af de Nyere maae det være nok at henvise til K. O. Müller Eumen. S. 147. Wachsmuth l. c. II, 571, hvor de litteraire Henviisninger findes.
- 2) Smlgn. K. O. Müller Eumen. S. 136 fgg. Wachsmuth l. c. II, 121.
- 3) Det maae være nok her at henvise til Schoemann de jure publ. S. 73—74. Hvad der er os bekiendt om den homeriske Tids Skik og Sædvane i denne Henseende, bestyrker, hvad ovenfor er sagt til Forklaring af det hidhørende Sted i Demostenes' Tale mod Aristokrates.
- 4) Lex. Seger. 313, 5 fgg. og Harpokration v. *ὑποπόνια*. Schoemann l. c. S. 298, 11.
- 5) Heffter l. c. S. 137 negter det, og Meier de bonis damuat. S. 18 fgg. antager, at Domfældelse i criminelle Sager ikke altid medførte Confiscation. I Stedet hos Lysias de cæde Eratosth. § 50 (96) synes de Ord, som føies til *σῶμα* og *χρήματα*: *καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων κινδυνεύω* at røbe rhetorisk Indklædning, og selv Udtrykket: *κινδυνεύειν περὶ χρημάτων* behøver man ikke nødvendigvis at tage i denne Betydning. Schoemann de jur. publ. S. 293—294 synes mig at tillægge Palladion en videre Jurisdiction, end der tilkom det.
- 6) Meier og Schoemann l. c. S. 312 fgg.
- 7) Antiphon de cæde Herod. S. 689: *τὸν ἐπιβουλεύσαντα φονεῖα εἶναι*. Andokides de myster. § 94 (46): *τὸν βουλεύσαντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχεσθαι καὶ τὸν τῇ χειρὶ ἐργασάμενον*. Platons Love IX, 872 A.

Döden var paafulgt eller ikke, deri var forskiellig fra Klagerne mod Drab (*φόνος*), og mod forsætliggen (d. e. med Hensigt at dræbe) tilföiet Saar (*τραῦμα ἐκ προνοίας*), at Döden vel maatte være tilsigtet, men dog kun middelbart paafølge, saaat Gierningsmanden ikke ligefrem kunde siges at have begaaet Mord (at være *αὐτοχέιρ*). Angaaende Straffen anføre Meier og Schoemann de ovenfor meddeelte Steder af Antiphon, Andokides og Platon; men de tilstaae, at de ikke vide, hvilken Straffen var, naar Döden ikke paafulgte, eller hvorledes den tilkiendegivne, men ved en tilfældig Hindring ikke fuldförte Villie at beröve En Livet, straffedes. Det er mig ikke bekjendt, at Nogen senere har forsögt at oplyse denne vanskelige Sag. Jeg skal uden at inlade mig paa nærmere Dröftelse af den her anförte eller Andres Meninger, forsöge at vise, hvorledes Klage mod *βούλευσις* afgjordes ved Domstolene.

Man vil af det Foregaaende erindre, hvorledes Begrebet om *βούλευσις* er forklaret. I Henhold dertil antager jeg, at naar Nogen anklagedes for ved fremmed Hielp at have efterstræbt anden Mands Liv, beroede det paa den af Archon Basileus, som de criminelle Domstoles Hegemon, anstillede foreløbige Behandling af Sagen (*ἀνάκρισις*), 1) om Klagen skulde fremmes, 2) til hvilken Ret den skulde henvises. Admitteredes Klagen, havde Hegemon Valget mellem Areopagos og Palladion. I første Tilfælde stillede den for *βούλευσις* Anklagede for Areopagos lige med den, der anklagedes for forsætligt Drab (*φόνος ἐκούσιος*), og forsaavidt han fandtes skyldig, belagdes han med den i Loven fastsatte Straf for denne Forbrydelse. Henvistes derimod Sagen til Palladion, stod den Anklagede for Retten under lige Vilkaar med den, der anklagedes for uforsætligt Drab (*φόνος ἀκούσιος*), og dersom han dömdes skyldig, leed han samme Straf som denne (ovenf. S. 53). I begge Tilfælde löd Anklagen paa Drab, og den Skyldige straffedes som Drabsmand, endskiöndt han ikke havde begaaet Forbrydelsen med egen Haand, men som dens moralske Ophav ved fremmed Hielp. Dette er hvad Antiphon, Andokides og Platon have sagt, og, feiler jeg ikke, hæves saaledes de Vanskeligheder, som neppe paa anden Maade kunne bortforklares.

Hermed er nu ogsaa viist, baade hvorledes Dinarchos kunde henføre *βούλευσις* til Areopagos (ovenfor S. 38), og at den Sag, som omtales i Demosthenes' Tale mod Konon, kunde föres for Areopagos¹⁾. Men naar i bemeldte Tilfælde, der synes at have været en Klage mod *βούλευσις*, Straffen siges at have været Landflygtighed²⁾, da veed jeg ikke, om dette kan forklares anderledes, end at der gjeldte en anden Regel for Areopagos end for Palladion og de övrige med Palladion ligestaaende Ephet-Dikasterier. Jeg henstiller til nærmere Overveielse, om det ikke dermed forholdt sig saaledes, at medens disse Dika-

1) Demosthenes mod Konon § 25 (1264).

2) l. c. *ἐξέβαλεν ἢ βουλή ἢ ἐξ Ἀρείου πάγου*.

sterier enten maatte frifinde den Anklagede, eller idømme den ved Loven foreskrevne Straf, kunde Areopagos ikke blot enten frifinde eller idømme den høieste Straffegrad, men ogsaa, navnlig i *βούλευσις*, paalægge en ringere Straf, nemlig den, hvori den Anklagede var bleven dømt, dersom han var bleven stillet for Palladion, og der befundet skyldig.

Excurs om Exegeterne.

(Til Side 36.)

I Anledning af Exegeternes Omtale i det Foregaaende, skal jeg her i et særskilt Afsnit handle om dem, ikke som var jeg kommen til et nyt Resultat i dette meget vanskelige Spørgsmaal, men fordi jeg haaber, at den Mening, som jeg antager for rigtig, herved er bragt til indlysende Afgiørelse.

Det er allerede i det Foregaaende berørt, at ikke blot Drakon, men ogsaa Solon lod en Deel af den fiernere Oldtids Retssædvaner bestaae, fordi de vare dybt rodfæstede i Folkets nedarvede Tro, Skikke og Indretninger, og ikke traadte hemmende eller forstyrrende i Veien for den senere Tids Love, Indretninger og Forvaltning. Hine Vedtægter og Sædvaner vare ligesom blevne til med Folket, de stode udenfor den skrevne Lov, og i Modsætning til denne indbefattedes de under Benævnelserne: *νόμοι πάτριοι, ἄγραφοι, τὰ πάτρια* o. s. v.

At vaage over, haandhæve og anvende disse Traditioner tilkom fra først af Eupatriderne, blandt hvilke visse fremragende Slægter endog efter Solons Tid vedbleve at være i anerkiendt Besiddelse af dette Privilegium. Iblant dem indtog Eumolpiderne en høi Plads, og i Kraft af det Forhold, hvori de stode til *νόμοι ἄγραφοι*, udøvede de en vis Jurisdiction, nemlig forsaavidt den uskrevne Lov indenfor visse Grændser vedblev at være gyldig under den nye Tingenes Orden. Vel beholdt de ingen dømmende Magt i egentlig (Juridisk) Forstand, og selv om noget deraf havde været levnet dem, maatte det efterhaanden forsvinde ved Folkemagtens stedse tiltagende Udvikling. Dog see vi, at Eumolpiderne indenfor de her betegnede Grændser endnu ikke havde tabt al Anseelse i den sidste Halvdeel af 5te Aarhundrede før vor Tidsregning, hvilket vi erfare af et Sted hos Lysias i hans Tale mod Andokides¹⁾, hvor der fortælles om Perikles, at han havde opfordret til at anvende ikke blot den skrevne Lov mod dem, som forsaae sig mod Religionen (*οἱ ἀσεβοῦντες*), men ogsaa de uskrevne Love, efter hvilke Eumolpiderne afgave Retserklæringer (*καθ' οὗς Εὐμολπίδαι ἐξηγοῦνται*), hvilke, som det hedder, Ingen har povet at ophæve eller at modsige (*ἀντιπεῖν*), og hvis Stifter Ingen kiendte. Et Sted i

1) Lysias l. c. § 10 (204).

Demosthenes' Tale mod Androtion¹⁾ bestyrker det Samme. Der omtales flere Maader, paa hvilke man kommer til sin Ret, og deriblandt nævnes med Hensyn til Brud paa Religionen (*ἀσεβεία*), foruden den ordinaire Rettergang: *δικάζεσθαι πρὸς Εὐμολπίδας*, og *αἰετίζειν πρὸς βασιλέα*, hvilket Sidste sigter til denne Archonts overalt fremtrædende Vigtighed i Sager af denne Art. I det Plutarchos tillagte Skrift om de ti Talere siges Exegeten at være af Eumolpidernes Slægt²⁾.

Til disse og det tidligere (S. 35) anførte Sted i Demosthenes' Tale mod Euergos og Mnesibulos föie vi Isæos i Talen om Kirons Arv³⁾, hvor Exegeten raadspørges i Anledning af den der omhandlede Begravelse, og Andokides i Talen om Mysterierne⁴⁾, hvor forresten Texten er usikker.

Men dette Lidet, som vi finde hos Talerne om Exegeterne, leder ikke til at antage, at deres Virksomhed udstrakte sig over den her antydede Grændse, indenfor hvilken de uden Tvivl især i den ældre Tid pleiede jævnlig at raadspørges.

Med disse Steder hos Talerne, og navnlig med Hovedstedet hos Demosthenes, stemmer ogsaa, hvad der forekommer herom i Begyndelsen af Platons Eutyphron⁵⁾, hvor Exegeten raadspørges i Anledning af, at en Slave (*οἰκετῆς*), som havde dræbt en Arbeidsmand (*πελάτης*) paa Naxos, af en Athener var kastet med bundne Hænder og Fodder i en Grav (*τάφος*). Der sendtes Bud til Athen, forat raadspørge Exegeten; men inden Budet kom tilbage, var Personen omkommen af Sult, Kulde og Fængslingen. Det er ligegyldigt, om Factum er opdigtet eller ikke, thi i ethvert Tilfælde beviser det, at man paa den Tid i slige Sager, og navnlig hvor Sagen var tvivlsom, søgte Raad hos Exegeterne. Den Person, som havde sat Livet til, var en Slave, og Gierningen var ikke ligefrem forsætligt Drab, men middelbar Følge af den mod ham brugte Adfærd. Spørgsmaalet var, om Sagen skulde retlig forfølges, eller uden dette udsones ved religieuse Ceremonier, og dette var netop en Sag af den Art, hvori Exegeterne spurgdes til Raads.

Med Ovenstaaende stemmer ogsaa hvad Plutarchos⁶⁾ beretter, at Theseus overdrog Eupatriderne at afgjøre, tyde og tolke hvad der vedkom Religionen.

Paa nogle Steder omtales een, andre Steder (f. Ex. hos Demosthenes) flere Exegeter. Efter de Steder, som nedenfor skulle anføres af Timæos og Suidas, kunde man

1) Demosth. l. c. § 27 S. 601. Smlgn. Schol. til dette Sted (Bait. og Sauppe II. S. 107.)

2) Plutarchos i Vitt. X Orator. S. 843: *ἐξηγητῆς ἐξ Εὐμολπίδων γενόμενος*.

3) Isæos l. c. § 39 (224). Smlgn. Schoemanns Udg. S. 398. Harpokration v. *ἐξηγ.*, hvorom ndfr.

4) Andokides l. c. § 116.

5) Platons Eutyphron 4, D: *πέμπει δεῦρο (til Athen) ἄνδρα πεισόμενον τοῦ ἐξηγητοῦ, ὃ τὴν χρῆνὴν ποιεῖν*.

6) Plut. Theseus Cap. 25: *γινώσκων τὰ θεῖα — καὶ νόμων διδασκάλους εἶναι, καὶ ὁσίων καὶ ἱερῶν ἐξηγητάς*.

maaskee antage, at der vare tre Exegeter. Om der var Regel for, naar Een, og naar Flere skulde adspørges, er mig ubekjendt.

Hidtil have vi kun seet Exegeterne som Consulenter i Sager, der stode i Sammenhæng med Religionen. Spørgsmaalet staaer endnu tilbage, om de vare Retsconsulenter i Almindelighed og i reent verdslige Sager.

Talerne indeholde intet herom; heller ikke troer jeg, at Noget findes enten hos Platon, der ofte, især i Bögerne om Lovene, taler om Institutioner af saadan Art, eller hos de øvrige ældre græske Forfattere.

Vi vende os derfor til Grammatikerne; men ogsaa der vil det vise sig, at hos de ældste iblandt dem finde vi det Samme som hos Talerne, hvorimod vi hos de senere Grammatikere fra 11te og 12te Aarhundrede finde adskillige Tillæg.

Af hine Ældre giøre vi Begyndelsen med Harpokration. Først anfører han det ovenfor (S. 56) omhandlede Sted af Isæos, og det han bemærker derom gaær ene og alene ud paa Religions-Anliggender, og hvad der hænger paa det nøieste sammen dermed, Pligterne mod de Døde¹⁾. Tilsidst anfører han Demosthenes mod Euergos og Mnesibulos med den Bemærkning, at Exegeterne oftere omtales i Fleertallet. Pollux beretter, at Domstolene hævedes, naar Jertegn indtraf, og han tilføier, at de, som tydede disse Jertegn og hvad ellers vedkom Religionen, kaldtes Exegeter²⁾. Herhid hører ogsaa, hvad der forekommer hos Timæos Sophista, som levede mod Slutningen af det tredie christelige Aarhundrede, og hos Suidas i den tredie af hans hidhörende Artikler, hvor berettes, at der vare tre Exegeter, hvem Renselsen af Blodskyld paalaae, og som fortolkede, hvad ovenfor er omtalt som hørende til τὰ πάτρια³⁾. Men herved blev hverken Suidas i andre Artikler, eller overhovedet de sildigere Grammatikere staaende. Suidas, Zonaras, Etymologicum Magnum og Lexica Segeriana have forskiellige Tillæg.

- 1) Harpokration v. ἐξηγητής· ὁ ἐξηγούμενος τὰ ἱερά. ἔστι δὲ καὶ ἡ πρὸς (Hemsterhuis: ἔτι δὲ καὶ τὰ πρὸς) τοὺς κατοικοῦμένους νομιζόμενα τοῖς θεομένοις. Suidas ordret det Samme v. ἐξηγηταί, kun at han i Begyndelsen har ἐξηγητής ἰδίως ὁ ἐξηγούμενος. Bernhards bifalder Hemsterhuis' Conjectur, og har efter Harpokration optaget den vistnok rigtige Læsemaade νομιζόμενα istedetfor ὀνομαζόμενα.
- 2) Pollux 8, 124 ... ἐξηγηταὶ δὲ ἐκαλοῦντο οἱ περὶ τῶν θίσημειῶν καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἱερῶν διδάσκοντες (med Variant: δικάζοντες). Smlgn. Hesychios v. ἐξηγητής· ὁ περὶ ἱερῶν (Alberti foreslaaer rigtigheden ἱερῶν) καὶ θίσημειῶν ἐξηγούμενος.
- 3) Timæos i Λεξικὸν περὶ τῶν παρὰ Πλάτωνι λέξεων v. ἐξηγηταὶ· τρεῖς γίνονται Πυθόχορηστοι, οἷς μέλει καθαιρεῖν τοὺς ἄγει τιμὴν ἐνισχηθέντας. καὶ οἱ ἐξηγούμενοι τὰ πάτρια. Disse sidste Ord: καὶ οἱ etc. har ogsaa Etym. Magn. v. ἐξηγηταί, kun at οἱ er udeladt. Suidas v. ἐξηγηταί har ordret det Samme som Timæos, og lidt efter følger i samme Artikel, efter et Citat af Herodotos (V. 31), som ikke hører herhid, de ovenfor efter Harpokration anførte Ord med den der bemærkede Variant. Om den anførte Renselse maac det være nok her at henvise til K. O. Müller Dor. I, 245—246 og Eumen. S. 162 fgg.

Suidas, af hvem en Artikel er anfört i det Foregaaende, hvori han stemmer overens med de Ældre, har desforuden to Artikler. I den förste af disse tales först om Betydningen af *διηγῆσασθαι*, og dernæst tilføies om *ἐξηγήσασθαι*, at det baade betyder at tale om det, Tilhörererne ikke veed, og at forklare dem det, hvorom de erkyndige sig¹⁾. Hermed stemmer Zonaras v. *ἐξηγήσασθαι* med en Afvigelse, som er en aabenbar Feil²⁾.

I den anden Artikel hos Suidas (v. *ἐξηγηταί*) siges Exegeterne at udlægge Lovene for de Ukyndige og at belære dem om den Brøde, for hvilken Nogen anklages³⁾. Det Samme har Zonaras⁴⁾ og Etymol. Magnum⁵⁾. Ogsaa Lexica Segeriana har denne Artikel, men kortere⁶⁾.

Allerede i disse Steder er det mere indskrænkede Begreb, som jeg har opstillet i det Foregaaende efter de ældre Skribenter, opgivet, og Exegeterne omtales som Retsconsulenter i Almindelighed. Men dette er Tilfældet i end höiere Grad i nogle Ord, som forekomme i Etymol. Magn. og i Lex. Seger., hvor Exegeterne siges ikke blot at udlægge Lovene, men at indlade sig paa hvilkensomhelst Sag⁷⁾.

Af det saaledes Anförte sees, at Grammatikerne efterhaanden opfattede Exegeterne som Retsconsulenter (*juris consulti*) i Almindelighed, hvilket var uden al Hiemmel hos de Ældre, og hidrörte fra Misforstaaelse af Udtrykket: *ἐξηγεῖσθαι τοὺς νόμους (τοὺς πατρίους. τὰ πάτρια)*, maaskee ikke uden Indflydelse af hvad man havde erfaret om Romernes *juris consulti*.

Blandt de Nyere have Flere seet det Rigtige⁸⁾; Andre have misforstaaat Sagen. Jeg skal indskrænke mig til at bemærke Fölgende herom.

- 1) Suidas v. *ἐξηγήσασθαι*: — ἅμα λέγειν τε περὶ ὧν ἀγνοοῦσιν οἱ ἀκούοντες, καὶ διδάσκειν αὐτοῖς περὶ ὧν πυνθάνονται.
- 2) Zonaras v. *ἐξηγήσασθαι* (S. 778), kun med Feilen *διδάσκοντες* for *διδάσκειν*.
- 3) Suidas v. *ἐξηγηταί*: οἱ τοὺς νόμους τοῖς ἀγνοοῦσιν ὑποδεικνύοντες, καὶ διδάσκοντες περὶ τοῦ ἀδικήματος, οὗ ἕκαστος γράφεται.
- 4) Zonaras v. *ἐξηγηταί* (S. 756) kun med οἱ indskudt foran *διδάσκοντες*.
- 5) Etymol. Magn. v. *ἐξηγηταί* (S. 348) kun med *ὑποδεικνύοντες* og *διδάσκοντες* omsatte.
- 6) Lex. Seger. S. 187, 10: *ἐξηγηταί*: οἱ τοὺς νόμους δεικνύοντες τοῖς ἀγνοοῦσι περὶ τοῦ ἀδικήματος. Smlgn. Schol. til det ovenf. benyttede Sted af Platons Eutyphron: *ἐξηγητῶν τοῦ τοὺς νόμους ἐξηγουμένου*.
- 7) Etym. Magn. i den ovenfor benyttede Artikel: *ἐξηγητῆς* οὗν ὁ τοὺς νόμους ἐξηγουόμενος, καὶ πᾶν ὅτιον πρόγμα. Det Samme har Lex. Seger. S. 252, 4. Smlgn. S. 241, 20 fgg. om Forskiellen mellem *διήγησις* og *ἐξήγησις*, hvor Exegeterne omtales som Retskyndige ganske i Almindelighed: *οἱ τῶν νόμων ἔμπειροι, περὶ ὧν προσήκει γενέσθαι κατὰ τοὺς νόμους*.
- 8) F. Ex. allerede Kühn til Pollux: *interpretes portentorum et rituum circa sacra, circa mortuorum justa et piacula observandorum*. Blandt de Sildigere: Heffter I. c. S. 109 fgg. 405 fgg. Platner I. c. II, 147 fgg. Meier und Schoemann I. c. S. 117 fgg. Meier de bonis damnator. præfat. S. VII. K. F. Hermann, Handbuch etc. § 104, 4. Smlgn. Schoemann de jure publ. S. 260—261. Med Hensyn til den der anförte Adskillelse henvises til det, som er bemærket ovenfor.

Ved de af Hemsterhuis i hans Udgave af Pollux fremsatte urigtige Meninger, at der vare to Slags Exegeter, af hvilke Nogle havde at giøre med den hellige, Andre med den borgerlige Lov, og at de vare formelige Lærere i Lovenes Fortolkning, skal jeg, med Undtagelse af nogle Bemærkninger om det sidste Punkt, saa meget mindre opholde mig, da Ruhnken har erklæret, at Hemsterhuis senere har forandret sin Mening. Iøvrigt feiler uden Tvivl Ruhnken selv i at tillægge Exegeterne Ret til at dömmе i Stridigheder, som angik Religions-Anliggender¹⁾. *Γινώσκειν τὰ Θεῖα* om Exegeterne hos Plutarchos²⁾ havde fra den Tid, da Retsvæsenet var ordnet, ingen anden Betydning, end at de afgave Responsa og Kiendelser i deslige Anliggender.

Med Hensyn til den Mening, at Exegeterne som Lærere gave Underviisning i Lovfortolkning, og at Grammatikernes „*ἀγνοοῦσι*“ skulde forstaaes om Disciple, der undervistes af dem, skal jeg bemærke, at naar det hedder om dem hos Plutarchos (l. c.) *νόμων διδασκάλους εἶναι*, da maae *νόμοι*, som overalt, hvor Talen er om Exegeterne, forstaaes om *νόμοι ἄγραφοι, πάτριοι* i den ovenfor angivne Betydning. Heri og kun heri vare Exegeterne *νόμων διδασκαλοὶ*. Kun saaledes kunde de udskrevne Love og hellige Vedtægter bevares fra Slægt til Slægt, og at dette Hverv paaalaae Exegeterne, fremgaaer af det, som ovenfor er meddeelt, og staaer i ingen Strid med, at man senere havde Skrifter, hvori det, man endnu kiendte af hine *ἄγραφα*, var optegnet³⁾.

Jeg har her fremstillet Exegeterne, som de forekomme i de os bekjendte Retstilfælde, og i samtlige troværdige Vidnesbyrd. I denne Betydning vare de, som Plutarchos (l. c.) kalder dem, *όσίων καὶ ἱερῶν ἐξηγηταί*, og efter Ciceros Benævnelse: „*interpretes religionum*“⁴⁾.

Endnu staaer tilbage at omtale den hos Timæos Sophista og Suidas paa de ovenfor (S. 57) anførte Steder forekommende Benævnelse: *πυθόχορηστοι*.

Ruhnken mener, men uden at anføre Beviis, at de havde dette Navn, fordi de vare udnævnte af det delphiske Orakel. K. O. Müller⁵⁾ bemærker i Anledning af de mere bekjendte spartanske Pythier og den Anseelse, hvori disse stode, at Athenernes tre *ἐξηγηταὶ πυθόχορηστοι*, om hvilke han antager, at de foruden Orakelsvarenes Fortolkning besørgede de offentlige og private Soninger (Sühnungen), i ældgammel Tid havde staaet i lignende Anseelse, om de end tidligen tabte den i en ældre Tid dem tillagte Vigtighed.

1) Ruhnken i sin Udg. af Timæos Sophista S. 109 fgg.: ... *dirimere lites, quæ de rebus sacris incidentent.*

2) Plutarchos l. c. ovenfor S. 57.

3) See Th. Bergk, *de reliquiis com. Att. antiquæ*. Lips. 1838. S. 49 fgg. Smlgn. K. F. Hermann l. c. II § 1, 12, hvor et Par Indskrifter anføres, i hvilke Exegeterne nævnes.

4) Cicero *de legib.* 2, 27.

5) K. O. Müller, *Dorier* II, 18.

Den Mening, at Exegeterne havde det Hverv at fortolke Orakelsvarene, har K. O. Müller¹⁾ senere søgt at godtgjøre ved at sætte denne Exegesis i Forbindelse med Apollo-Culten, og at Exegeterne, som rensede dem, paa hvem Blodskyld (*ἄγος*) hvilede, vare indsatte, eller i det mindste bekræftede af det delphiske Orakel, hvoraf han da afleder deres Navn: *πυθόχορησται*. Han henviser til flere Steder hos Platon, og tilføier, at det var i Qvalitet af Exegetes *καὶ ἐξοχήν*, at Apollo først opfordrede Orestes til at hevne sin Fader, og dernæst hos Æschylos optræder belærende, oplysende og veiledende for Areopagos.

Combinationen er sindrig, men Beviset savnes. Schoemann²⁾ har derfor med god Grund betvivlet, at Exegeterne have havt denne Function, og at de have været *πυθόχορησται* i den anførte Betydning, hvorom samtlige øvrige Skribenter intet have berettet, og han formoder med ikke ringe Sandsynlighed, at hiin Efterretning hos Timæos og Suidas hidrører fra Misforstaaelse af et Sted i Platons Bøger om Lovene³⁾.

Senere har Wieseler⁴⁾ og maaskee Flere med Bestemthed erklæret sig imod Müllers Mening om Apollo som Exegetes for Areopagos. Han henviser til Æschylos' Eumenider V. 546 fgg. og til Apollos Foredrag for Dommerne, og bemærker uden Tvivl rigtigheden, at Exegeternes Functioner faldt for Processen, ikke under denne eller i Retten selv. Han formoder, at Müllers Mening nærmest er foranlediget ved Æschylos' Ord (V. 579): *ἐξηγοῦ δέ μοι*, hvilke Ord Wieseler forklarer paa en ny Maade. Men hvorledes det end forholder sig dermed, forekommer det mig dog indlysende, at hiin Hypothese, hvorved de hos Timæos og Suidas nævnedes Pythochrester ere forklarede ved en postuleret Sammenhæng mellem Exegeterne og det delphiske Orakel, er saa problematisk, at Efterretningen hos Timæos og Suidas hellere maae antages at beroe paa en eller anden Misforstaaelse, hvad enten denne hidrører fra Timæos eller fra en ældre Grammatiker, uden at jeg derfor tør sige, at det netop er det af Schoemann anførte Sted hos Platon i Bøgerne om Lovene, der har givet Anledning til Misforstaaelsen.

2. Τὸ ἐπὶ Ἀελφινίῳ.

Ved dette Dikasterion dømtes de, om hvem det var in confesso, at de havde tilføiet Andre Döden, men hvor Spørgsmaalet, som Domstolen havde at afgjøre, var, om Gierningen efter Lovene var straffri eller ikke.

1) K. O. Müller, Eumenid. S. 163, 164.

2) Schoemann de jure publ. S. 395—396, not. 2. Smlgn. Index Scholar. Gryph. 1833—34. S. 6 og Udg. af Isæos S. 398. I Index. Schol. l. c. fremsættes den Gisning, at de tre Exegeter hørte til Epheternes Corporation, hvis Tal derved bragtes fra 48 til 51.

3) Plat. de legib. VI, S. 759, hvilket er blandt de Steder, som K. O. Müller har benyttet for sin Mening.

4) F. Wieseler, conjectanea in Æschyli Eumenid. Goett. 1839. 8. S. CIII.

Ogsaa denne Indretnings Oprindelse henførtes til den mythiske Fortid, og Ægeus og Theseus nævnes som dens Stiftere. Pollux¹⁾ beretter saaledes, at Domstolen ved Delphinion stiftedes af Ægeus, og indviedes til Apollo Delphinios og Artemis Delphinia, og at Theseus var den første, som dømtes der, da han afsonede den Besmittelse, han havde paadraget sig ved at dræbe Röverne og Pallantiderne, hvilke han vel vedgik at have dræbt, men paastod, at han havde gjort det med Ret.

Ogsaa Lex. Seger. har, at dette Dikasterion var anlagt af Ægeus, da han vendte tilbage fra Delphi, og at han indviede det til Apollo Delphinios og Artemis Delphinia, men han har intet om Anledningen eller om Theseus²⁾. Derimod fortæller Etymol. Magn., at Theseus dømtes der, da han havde dræbt Skiron og Sinis³⁾. Pausanias beretter, at Theseus frikiendtes ved denne Domstol, da han havde dræbt Oprørerne Pallas og hans Sønner; og han tilføier, at indtil den Tid maatte Enhver, der havde dræbt Nogen (*ὁ κτείννας*) flygte eller böde med Livet, men Theseus frikiendtes ved Delphinion⁴⁾.

Vi befinde os her ved et vigtigt Fremskridt i den attiske Retsudvikling. Til Adskillelsen mellem forsætligt og uforsætligt Drab, som paadømtes ved Areopagos og Palladion, kom et nyt Led ved Adskillelsen mellem forsætligt-straftbart (Areopagos) og forsætligt-straaffrit Drab (Delphinion). Det vil imidlertid vise sig i det Følgende, at ikke ethvert Drab, hvor der kunde gives Grunde, maaskee endog tilfredsstillende Grunde for Gierningen, henhørte til Delphinion, men at dette var bundet til visse Betingelser, ligesom overhovedet de Retstilfælde, der kunde paakiendes ved Delphinion, vare begrændsede ved faste Lovbestemmelser.

Naar vi sætte os ind i hine Tidens Forhold, see vi let, at det under disses Udvikling maatte blive nödvendigt at indføre en Institution, hvorved den gamle Regel: „Liv for Liv“, og at ingen Redning var for Gierningsmanden, uden at flygte ud af Landet, blev formildet, saafremt den Modstand skulde overvindes, der paa hin Tid med aaben Vold og Magt bekæmpede lovlig Ordens Indførelse og Haandhævelse. Den, der vovede

1) Pollux 8, 119: τὸ ἐπὶ Δελφίνῳ ἰδρύθη μὲν ὑπὸ τοῦ Αἰγέως, λέγεται δὲ Ἀπόλλωνι Δελφίνῳ καὶ Ἀρτέμιδι Δελφίνῳ ἐκρίθη δὲ ἐν αὐτῷ πρῶτος Θησεύς, ἀφοσιούμενος τὸ ἄγος τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀνηρμημένων ληστῶν καὶ τῶν Παλλαντιδῶν, οὓς ὁμολογεῖ μὲν ἀποκτείναι, δικαίως δὲ ἐξῆ τούτου δεδρακέναι.

2) Lex. Seger. 255, 19 fgg.: ἐπὶ Δελφίνῳ: δικαστήριον ἐν τῶν γονικῶν, ὃ φασὶν Αἰγέα ἰδρύσασθαι αὐτὸ ἀπὸ Δελφῶν ἤγοντα Ἀπόλλωνι Δελφίνῳ καὶ Ἀρτέμιδι Δελφίνῳ. Om det af sin Sammenhæng udreerne: ἀπὸ Δελφῶν ἤγοντα vil der findes Vink i det Følgende.

3) Etym. Magn. S. 358—359: hvor de Ord, som her vedkomme os, ere: (δικαστήριον) ἐν ᾧ καὶ Θησεῖα κερκίσθαι ἐπὲρ τῶν γόνων τῶν περὶ Σκείρωνα καὶ Σίνιν.

4) Pausan. I, 28, 10. Ovenf. (S. 43), hvor der handles om ἀπειναντισμὸς som Straf for ufrivilligt Drab, har der været Leilighed til at omtale, at Sagnet om Theseus' Straf over Pallantiderne er bleven benyttet til at begrunde hin Straf, som her til at forklare Stiftelsen af Delphinion.

vovede sit Liv imod Lovens og den gode Ordens Modstandere, og i denne Kamp fældede og udryddede disse, maatte have et Middel til at godtgjøre sin Handlings Lovlighed, og under visse Betingelser — hiin Regels Gyldighed forresten ubeskaaren — at kiendes straffri, endskiöndt han selv vedgik, at han med Forsæt havde berövet Andre Livet. En Domstol, ved hvilken dette kunde skee, var saaledes et nödvendigt Led i den borgerlige Ordens Udvikling. En saadan Domstol var Delphinion. Under Forhold som de her antydede levede Theseus og erhvervede sig store Fortienester af den attiske Stats borgerlige Ordning. Iblandt disse Fortienester var Udryddelsen af Voldsmænd og Rövare ikke den ringeste. Mange Sagn om hans Bedrifter og Indretninger overleveredes til Eftertiden, og denne bevarede hans Navn i hæderlig Ihukommelse. Dertil hörer ogsaa Sagnet om hans Frifindelse for Delphinion, efterat han havde borttryddet Mennesker, der vare Lovens og den gode Ordens aabenbare Modstandere.

Under Forholdenes videre Udvikling bragdes efterhaanden Sager af temmelig forskjellig Art for dette Dikasterion, men vi skulle see af det Fölgende, at dog et fælles Princip laae til Grund herfor.

Den fortrinlige Agtelse, som denne Domstol siges at have nydt ogsaa senere, staaer vel i Forbindelse med hiint Sagn om Theseus. Demosthenes, hos hvem vi finde denne Agtelse og Ærbödighed omtalt¹⁾, beretter det Samme, som er anført ovenfor, om dette Dikasterions Oprindelse, og tilföier, at den var foranlediget ved Overveielsen af det Spørgsmaal, om Drab aldrig kunde erkiendes som lovligt, eller om dette under visse Omstændigheder kunde finde Sted. Men Demosthenes knytter Afgiörelsen af dette Spørgsmaal ikke, som man skulde vente, til Sagnet om Theseus, men til Orestes, som havde dræbt sin Moder, og tilstod det, men frikiendtes ved Gudernes Dom, og han tilföier, at man, i Henhold til Gudernes Auctoritet, anerkjendende, at Drab kunde være lovligt, dernæst ved Love nöie bestemte, i hvilke Tilfælde Drab var straffrit²⁾.

Den Strid, som synes at være imellem dette Sted og de övrige Efterretninger, er kun tilsyneladende. De, som henføre dette Dikasterions Oprindelse til Theseus, angive derved det ældste Exempel, de forefandt, paa en i en saadan Sag afsagt Dom. Demosthenes derimod vilde paavise, hvad der i Fortidens Sagn især tiende til at fremhæve Principet for visse Drabs Straffrihed, og med den gangse Tilböielighed til at knytte gamle og vigtige Statsindretninger til Gudernes umiddelbare Medvirkning, holdt han sig til Orestes-

1) Demosthenes mod Aristokrates § 74 (644): . . . δικαστήριον, ὃ πάντων ἀγιώτατα τούτων (δικαστηρίων) ἔχει καὶ φρικωδέστατα — og strax efter om Anledningen — ζητήσαι — πότερ' οὐδένα χρὴ φόνον ὄσιον εἶναι νομίζειν ἢ τινά γ' ἔσθ' ὄσιον νομιστέον.

2) Demosthenes l. c. . . νομίσαι δίκαιόν τινα εἶναι φόνον. οὐ γὰρ ἂν τὰ γε μὴ δίκαια θεοῦς ψηφίσασθαι. ὡς δὲ τοῦτο ἐνόμισαν, γράφουσι ἤδη καὶ διορίζουσι σαφῶς ἐφ' οἷς ἐξεῖναι ἀποκτείνονται.

sagnet, hvori forekom Frifindelse for begaaet forsælligt Drab ved en Domstol, hvor Guderne foregaves selv at have dømt. Dette var for Taleren et langt mere rhetorisk virksomt Motiv end Theseus' Frifindelse ved sædvanlige Dommere, og han tog derfor ikke i Betænkning at giøre Brug deraf.

Dette og intet Andet har Demosthenes tilsigtet, og det er altsaa Feil, naar man har antaget, at Demosthenes' Mening var, at Delphinion var indrettet paa Orestes' Tid og i Anledning af det af ham begaaede Modermord. Det er saa langt fra, at Demosthenes¹⁾ har antaget dette, at han tvertimod kort i Forveien siger, at Orestes' Sag dømtes ved Areopagos af Guderne²⁾.

Vanskeligere er det at afgiøre, hvorfor Orestes, da han jo dog havde begaaet et forsælligt Drab, hvilket paastodes at være lovligt, ikke sagdes at være dømt ved Delphinion, men ved Areopagos.

Wieseler³⁾ har meent, at dette kan forklares deraf, at Orestes ingensteds i den æschyleiske Tragoedie nedlægger Paastand paa at have dræbt sin Moder med Ret. Men herimod bemærker Schoemann rigtigen, at Orestes ved sine Ord (V. 570): *δοῦν γὰρ εἶχε προσβολὰς μισμύτων* tilkiendegiver, at denne Overbeviisning har været tilstede ved Udøvelsen af hans Gierning⁴⁾. Schoemann har i denne Sag uden Tvivl truffet det Rette, naar han, næst at bemærke, at man allerede af den Grund henførte Orestes' Sag til Areopagos, fordi ingen anden Domstol var berømtere eller ældre end den, viser, at denne Sag efter de Bestemmelser, som vare tagne først ved Sædvane, dernæst ved Lov, ikke kunde dømmes ved Delphinion; thi véd denne Domstol spurgdes ikke, om der havde været andre, navnlig moraliske, Grunde for den begaaede Handling, men ene og alene, om den var juridisk forsvarlig, d. e. om den hørte til de Tilfælde, i hvilke Loven havde erklæret Drab for straffrit. Hvor dette ikke var Tilfældet maatte forsælligt Drab dømmes af Areopagos. Heraf følger, at Orestes, der med al giældende Lov og Ret imod sig ikke havde andet at beraabe sig paa end sin Handlings moralske Berettigelse, maatte dømmes af Retten paa Areopagos.

Her skal jeg, før jeg gaaer videre, giøre opmærksom paa, at den saaledes angivne Adskillelse af Areopagos og Delphinion bestyrkes ved Lysias' Tale om Eratosthenes' Drab. Eratosthenes var dræbt af Euphiletos *ἐπ' ἀντομώρῳ*. Euphiletos beraaber sig paa, at den Hevn, han havde taget, var i Overeensstemmelse med Lovene⁵⁾, og et andet Sted siges

1) Demosth. mod Aristokr. § 66 (641) ... *δικάσαι δὲ Εὐμενίαι καὶ Ὀρέστη οἱ δώδεκα θεοί.*

2) Weber i Udg. af Demosth. mod Aristokr. S. 277.

3) F. Wieseler, *Conjectanea in Æschyli Eumenides.* S. CXVI.

4) G. F. Schoemann, *des Æschylos Eumeniden.* Greifsw. 1845. 8. S. 99—100.

5) Lysias om Eratosth. Drab § 4: *αμωρία κατὰ νόμους.*

denne Sag udtrykkeligen ikke at have hørt for Areopagos¹⁾. Den var netop af de Tilfælde, som af de anførte Grunde vare henlagte under Delphinion.

Noget andet er det, at paa Grund af Tidsforholdene muligen Heliasterne have dømt istedetfor Epheterne²⁾.

Hvad i det Foregaaende er anført om Beskaffenheden af de Sager, der hørte for Delphinion, og om Forskiellen mellem Delphinion og Areopagos, bekræftes ikke blot ved de anførte Steder, men samtlige Vidnesbyrd stemme overeens herom. Af disse skal jeg først nævne det allerede ovenfor (S. 62) anførte Sted af Demosthenes mod Aristokrates, ifølge hvilket Delphinion dømte, naar Nogen tilstod at have begaaet Drab, men nedlagde Paastand paa at Handlingen var lovlig³⁾. Hermed stemmer Aristoteles⁴⁾, Pausanias⁵⁾, Harpokration⁶⁾, der beraaber sig paa Demosthenes mod Aristokrates og paa Aristoteles i Beskrivelsen af Athenernes Statsforfatning. Ogsaa Photios efter Helladios⁷⁾, Suidas⁸⁾, Eustathios⁹⁾ og Hesychios¹⁰⁾ have det Samme med aldeles uvæsentlige Afvigelser i Udtrykket. Samtlige disse Vidnesbyrd stamme fra de ovenfor angivne Steder hos Demosthenes og Aristoteles, eller rettere sagt, ere efterskrevne En, som havde excerperet disse Kilder, hvad enten denne var Harpokration, eller en Ældre, hvem Harpokration benyttede, men som er os ubekendt. Herhid hører ogsaa Lex. Seg., der har samme Efterretning, men i en forkortet Redaction deraf¹¹⁾. Dernæst følge flere Vidnesbyrd, hvori de Kilder, som benyttedes, ere udskrevene med saadan Uvidenhed eller Tankeløshed, at Sagen vilde være aldeles uklar, dersom vi ikke kiendte den andenstedsfra.

Af denne Art er en Artikel hos Hesychios, som i en anden, ovenfor anført Artikel, har det Rigtige, men ved Siden deraf siger ganske i Almindelighed, at ved Delphinion dømtes de, som tilstode, at de havde begaaet Drab, som om Delphinion var den

- 1) Smstds § 30, hvor Taleren, efterat Loven er oplæst, hvis Ord ikke ere anførte, tiltaler Dommerne saaledes: *ἀκούετε, ὦ ἄνδρες, ὅτι αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ τῷ ἐξ Ἀρείου πάγου, ὃ καὶ πάτριόν ἐστι καὶ ἐφ' ἑμῶν ἀποδέδοται τοῦ νόμου τὰς δίκας δικάζειν, διαρῆσθην εἴρηται τοῦτου μὴ καταγινώσκειν νόμου, ὅς ἂν ἐπὶ δάμαρτι τῇ ἑαυτοῦ μοιχὸν λαβῶν ταύτην τὴν τιμωρίαν ποιήσεται.*
- 2) Meier og Schoemann, Att. Proc. S. 143. Anm. 35.
- 3) Demosthenes l. c. § 74 (644): *ἂν τις ὁμολογῇ μὲν κτείνειν, ἐννόμως δὲ φῆ δεδρακέναι.*
- 4) Aristoteles, Polit. IV, 16 (Ed. Bekk. S. 1300): *ὅσα ὁμολογεῖται μὲν, ἀμφισβητεῖται δὲ περὶ τοῦ δικαίου.*
- 5) Pausan. I, 28, 10: *ἐπὶ Δελφινίῳ δὲ κρίσις καθέστηκεν ἐργάσασθαι νόμον σὺν τῷ δικαίῳ φαιμένοις.*
- 6) Harpokration, hvis Artikel: *Δελφίνιον* er benyttet ovenfor, har v. *ἐπὶ Δελφινίῳ: . . . δικάζονται δὲ ἐνταῦθα οἱ ὁμολογοῦντες μὲν ἀπειτονέναι, δικαίως δὲ πεποιημένοι ταῦτο λέγοντες.*
- 7) Photios cod. 279. S. 535, 26.
- 8) Suidas v. *ἐπὶ Δελφινίῳ.*
- 9) Eustathios til Il. 21, 22 S. 1231, 30 fgg.
- 10) Hesychios v. *δικαστήρια.*
- 11) Lex. Seger. S. 311, 13: *ἐπὶ Δελφινίῳ ὁμολογούμενος φόνος ἐννομος δικάζεται.*

eneste Domstol af denne Art i Athen¹). Det Samme har Etym. Magn.²). Zonaras har den lakoniske Notits: „en Domstol i Athen“³).

Afgiørelsen af, om en Sag hørte for Areopagos eller for Delphinion, beroede paa den foreløbige Undersøgelse (*ἀνάκρισις*), der her var den samme som ved de øvrige criminelle Sager.

Men hvilke vare da de Sager, der hørte under Delphinions Værneting? Hovedstedet er hos Demosthenes i Talen mod Aristokrates, hvilket, som vi nedenfor skulle see, kan suppleres andenstedsfra. Som hidhörende Tilfælde nævner Demosthenes paa anførte Sted: naar Nogen berøver en Anden Livet i offentlige Lege, eller ved at kæmpe i Baghold, eller i aaben Feide, eller han griber En i Utugt med sin Hustru, eller Moder, eller Søster, eller Datter, eller Frille, med hvem han avler frie Börn; i hvilke samtlige Tilfælde Handlingen er uden Strafansvar⁴). Allerede heraf sees, at de for Delphinion hørende Retstilfælde vare indbyrdes meget uligeartede, og at den Kategorie, hvorunder de falde sammen, er Straffrihed eller Tilladelighed efter Loven.

Til de ovenfor anførte Tilfælde föier Meier og Schoemann endvidere: naar Nogen forsvarede sig mod voldsomt Overfald⁵), naar en Syg døde under Lægens Behandling⁶), og naar Nogen dræbte den, der omstyrtede eller havde Deel i at omstyrte Tyranniet, eller beklædede en Övrighedspost under en ulovlig Statsforfatning⁷); fremdeles, naar Nogen

1) Hesychios ἐπὶ Δελφινίῳ: τοῦτο δικαστήριον, ἐφ' οὗ οἱ ὁμολογοῦντες πεποιθέναι φόνους ἐκρίνοντο.

2) Etymol. Magn. S. 358—359: δικαστήριον Ἀθήνησιν ἐπὶ τῶν ὁμολογούντων φόνους δεδρακέναι.

3) Zonaras S. 809 v.: ἐπὶ Δελφινίῳ: δικαστήριον Ἀθήνησιν.

4) Demosthenes mod Aristokrates § 53 (637): ἐάν τις ἀποκτείνῃ ἐν ἄθλοις ἄκων, ἢ ἐν ὁδῶ καθελῶν, ἢ ἐν πολέμῳ ἀγνοήσας, ἢ ἐπὶ δάμαρτι ἢ ἐπὶ μητρὶ ἢ ἐπ' ἀδελφῇ ἢ ἐπὶ θυγατρὶ, ἢ ἐπὶ παλλακῇ, ἢ ἐν ἄν ἐπ' ἐλευθέροις παισὶν ἔχη, τούτων ἕνεκα μὴ φεύγειν κτείναντα. I dette Sted ere især Ordene: ἐν ὁδῶ καθελῶν meget vanskelige. Efter Att. Proc. S. 308 synes Meier og Schoemann at have henført ἐν ὁδῶ καθελῶν til ἄκων („unabsichtlich in Wettkämpfen, oder im Hinterhalte“), men ἄκων, som passer til: ἐν ἄθλοις, passer derimod ikke til: ἐν ὁδῶ (i Baghold). Andre antage, at ἀγνοήσας hører baade til ἐν ὁδῶ og ἐν πολέμῳ (Weber l. c. S. 223), men uden at vise, hvorledes den, der lægger sig i Baghold, kan siges at handle ἀγνοήσας, hvortil kommer, at de tre Exempler: ἐν ἄθλοις, ἐν ὁδῶ og ἐν πολέμῳ hvert har sit tilsvarende Participium: ἄκων, καθελῶν og ἀγνοήσας. Jeg veed derfor ikke, om der er anden Udvei end at forstaae ἐν ὁδῶ καθελῶν om den, der sælder (dræber) En, der har lagt sig i Baghold mod ham (smlgn. f. Ex. Hom. Odys. 2, 99—100. Xenoph. Kyrop. IV, 3, 16), og Meningen bliver da, som ovenfor er antydet, at Drabet er straffrit, naar Nogen dræber En enten mod sin Villie i offentlige Lege, eller den, der lagt sig i Baghold mod ham, eller i Krigen, ifølge dennes Medfö, uden at vide, hvem han dræber. Jeg finder den her givne Forklaring af ἐν ὁδῶ καθελῶν antaget ogsaa af Heffter, die athen. Gerichtsverfassung S. 137, hvor disse Ord oversættes saaledes: „die Tödtung eines Wegeläuerers“. Af de nævnte Tilfælde forekomme de to hos Lysias paa det ovenfor (S. 64) anførte Sted, nemlig ἐπὶ δάμαρτι og ἐπὶ ταῖς παλλακαῖς, og Straffriheden er der udtrykt ved Ordene: τούτων μὴ καταγιγνώσκειν φόνον.

5) Demosthen. mod Aristokr. § 50 (635), Antiphon 688 fgg. Hos Apollodoros 2, 4, 92 henføres Loven ὅς ἂν ἀμύνηται τὸν χειρῶν ἀδικῶν ἄρξαντα, ἀθῶν εἶναι til Rhadamanthys.

6) Antiphon Tetral. III, 2 § 5 (694). Smlgn. Platon om Lovene IX, 865. Cfr. 869 D. 874 B.

7) Andokid. περὶ μυστηρ. S. 47.

dræbte en Landsforviist; der uden lovlig Tilladelse vendte tilbage, hvilket Tilfælde jeg dog vil lade staae ved sit Værd, da det beroer paa Conjectur, om dette Tilfælde hører herhid eller ikke¹⁾. Herhid hører vel ogsaa den af Demosthenes anførte Lov, at den var straffri, som ved at forsvare sig mod Ran dræbte Gierningsmanden paa Stedet²⁾.

Imidlertid følger ikke ligefrem, at enhver af disse, og muligen flere Sager af samme Art dømtes ved Delphinion, endsige, at de altid dømtes af Epheterne. Hvad dette Sidste angaaer, maae det være nok at henvise til hvad paa flere Steder i det Foregaaende er bemærket om Epheternes Afløsning af Heliaster, og om det Vakkende i de forekommende Retstilfældes Forum.

Vi have seet ovenfor (S. 61), at dette Dikasterion var helliget til Apollo Delphinios og Artemis Delphinia. Formodentlig var Talen hos de ældre Kilder kun om Apollo Delphinios, paa hvis indviede Grund denne Ret holdtes, og Artemis föiedes til, enten fordi hun muligen var deelagtig i den Cultus, der udövedes for Apollo Delphinios i det her omtalte Tempel, eller af Feiltagelse, eller maaskee af en eller anden Grund, som er os ubekjendt.

Dette Tempel laae efter Pausanias³⁾ i Nærheden af Zeus Olympios' Tempel og Apollo Pythios' Billede. En Række af Beviissteder hos Pollux, Harpokration, Suidas og Scholierne til Aristophanes og Demosthenes godtgjøre, at dette Tempel og Dikasteriet Delphinion (*τὸ ἐπὶ Ἀελκινίῳ δικαστήριον*) fandtes paa samme Sted⁴⁾.

Til samme Localitet sigtes uden Tvivl ogsaa i Plutarchos' Biographie af Theseus, hvor der fortælles, at det af Medea tilberedede Giftbæger blev vættet, og Giften udgydt der,

1) Meier og Schoemann Attisch. Proc. S. 308—309, handle i Almindelighed om disse Tilfælde. Med Hensyn til det sidste Punkt henvises til Demosth. mod Aristokr. § 51 (636), hvor de antage, at der maa læses *ἐπιτιμωμένων* for *ἐνδεικνόντων*. Iøvrigt smlgn. Matthiae de judic. S. 151—152. Cfr. 170—171 og Schoemann de jur. publ. S. 290 not. 8, hvor litteraire Henviisninger findes. Smlgn. Heffter l. c. S. 137 fgg. og K. F. Hermann, Lehrbuch o. s. v. § 104.

2) Demosth. mod Aristokr. § 60 (639). Matthiae l. c. S. 152.

3) Pausanias 1, 19, 1.

4) Pollux 8, 119 (ovenfor S. 61). Suidas v. *Ἀελκινίον*, Schol. til Aristoph. Equit V. 759, Schol. til Demosth. mod Aristokr. S. 99 (Bait. og Saupp. S. 110), og Harpokration v. *Ἀελκινίον*. Naar Harpokration paa dette Sted tilføier: *ἐνθα ἦν καὶ τὸ ἐν Ἀελκινίῳ δικαστήριον. Δημοσθένης ἐν τῷ πρὸς Βοιωτῶν*, da er denne Henviisning til Demosthenes, forsaavidt Harpokration derved har tænkt paa Delphinion som Domstol, Misforstaaelse; thi vel nævnes Delphinion i den anførte Tale (§ 11, S. 1011), men kun som det Sted, hvor der aflagdes Eed for Diäteten, og i en Sag, der ikke stod i mindte Sammenhæng med Epheternes Jurisdiction ved Delphinion. Formodentlig udførte hver Stammes Diäteter deres Forretninger paa bestemte Steder (E. Meier, die Diäteten Athens 1846 S. 25), og den Diätet, om hvem Demosthenes taler, havde sit Sæde paa Delphinion (Hudtwalcker über die Diäteten S. 11 fgg.), med mindre man med Meier og Schoemann (Att. Proc. S. 142 Anm. 34) vil antage, at Diäteterne der kun modtog den Eed, der aflagdes for dem. Paa samme Maade som med Stedet i Talen mod Boeotos forholder det sig med det Sted i Isæos' Tale for Euphiletos § 9 (360), hvor Euphiletos' Moder erklærer sig villig til at beedige for Diäteten, at Euphiletos er hendes ægte Søn.

„hvor nu Indhegningen (*περίφρακτον*) er paa Delphinion“¹⁾. Samme Sted menes ogsaa, hvor Plutarchos fortæller, at Theseus, efterat have fanget den marathonske Tyr, førte den igiennem Byen, og ofrede den til Apollo Delphinios²⁾.

Paa dette Sted afgjordes ikke blot, om det for denne Domstol inddragne Drab var straffrit, men der foretoges ogsaa Renselsen, som den Frifundne maatte underkaste sig i alle Tilfælde, om hans Handling end var nok saa lovlig. Gammel Vedtægt böd, at enhver, paa hvem der hvilede Blodskyld, maatte udsones ved visse Ceremonier. Denne Regels Hellighed byggedes paa, at den havde gieldt for Apollo selv, da han havde dræbt Slangen Pytho. Gudens Handling var en Velgierning mod Menneskene, men det udgydte Blod fordrede sin Afsoning. Heraf følger, at denne Ritus havde sin Oprindelse fra Delphi. Delphi var dens Hovedsæde, og Apollo, til hvem den var indviet, var Apollo Delphinios, hvad enten dette Navn havde en os ubekendt Oprindelse, eller det kom af Slangen Pytho, der hos Skribenterne fra den alexandrinske Tid³⁾ hedder Delphine eller Delphines. Maaskee var dette et ældgammelt Navn, der opriskedes, og paany sattes i Brug i den alexandrinske Tid⁴⁾. Men hvorledes det end forholder sig hermed, sees dog let, at den Ret, der paa-dömte de her omhandlede Sager, passende havde sit Sæde paa det Tempels Enemærker, der var indviet til Apollo Delphinios. Paa samme Sted nedlagde Theseus, da han skulde tiltræde sin Sendelse til Kreta, som Bönfaldende en Green af det hellige Olietræ, omvunden med hvid Uld⁵⁾.

Efter et andet Sagn var Templet Delphinion indviet til Apollo af nogle Kreter til Tak, fordi Apollo i Skikkelse af en Delphin havde reddet dem i en Storm og bragt dem til Attika⁶⁾. Den Grammatiker, hos hvem dette Sagn findes, tilføier, at paa samme Sted fandtes en criminel Domstol (*δικαστήριον φοινικῶν*). Dette Sagn er uden Tvivl en den gamle Cultus uvedkommende Opfatning af den delphiniske Apollos Cultus⁷⁾.

3. Τὸ ἐπὶ Περυσανέῳ.

Vi gaae nu over til at handle om de Ephet-Dikasterier, der vare end mindre juridiske end de allerede omtalede, men netop derfor tillige mindre end hine udsatte for

1) Plutarchos i Theseus' Biographie, Cap. 12.

2) Smstd. Cap. 14.

3) F. Ex. Apoll. Rhod., Argon. 2, 706.

4) K. O. Müller, Eumen. S. 140. Smlgn. S. 156.

5) Plutarchos i Theseus Cap. 18, hvor ogsaa omtales en hellig Skik, som endnu paa Plutarchos' Tid iagttoges i Delphinion.

6) Etym. Magn. S. 358—359.

7) Smlgn. K. O. Müller, Eumenid. S. 156.

at indskrænkes og fortrænges af Folkemagten, fordi de som reent religieuse Institutioner ikke kom i Conflict med dennes Tilvæxt. Imidlertid var det langt fra, at de derved vare sikkrede; thi da deres Anseelse og Virksomhed ikke blot beroede paa, at man lod dem bestaae, men fremfor Alt var afhængig af, hvor meget de agtedes og holdtes i Ære, kunde det ikke være anderledes, end at disse, som alle lignende Institutioner, maatte tabe sig ved den Forandring i Folkets Sind og Tænkemaade, der bragte den religieuse Cultus og Alt hvad dermed stod i Forbindelse i en stedse misligere Strid med Videnskabens Udbredelse og de materielle Interessers mere og mere tiltagende Overvægt.

Under saadanne Forhold maatte den Omstændighed, at man lod disse Indretninger henstaae, rigtignok uantastede, men tillige uændsede, snarere bidrage til at forringe end at forøge vor Kundskab om dem. Rigtigheden heraf vil desværre kun altfor meget bevises ved det Følgende; thi det fra Oldtiden Overleverede er saa lidet og saa upaalideligt, at Fremstillingen her maa lade end mere tilbage at ønske end ved de foregaaende Afsnit.

I det Følgende have vi kun i meget uegentlig Forstand at giøre med Dikasterier; dog beholde vi denne Benævnelse, fordi den er overleveret os fra de Gamle selv, som overalt tale ogsaa om Prytaneion og Phreatto som Dikasterier, og fordi de hidhörende Ceremonier havde et vist Tilsnit efter Sagernes judicielle Behandling ved Domstolene.

Dikasteriet ved Prytaneion havde sin Oprindelse fra den Forestilling, at Drab ikke blot bør straffes juridisk, men selv hvor dette ikke kan skee, saavidt muligt renses og udsones ved Religionens Hielp. Vi have seet i det Foregaaende, at endog de ved Palladion og Delphinion fældede Domme over uforsætligt, og forsætligt, men ifølge Loven strafrit Drab ledsagedes med en rensende og udsonende Ritus. Men Tilfælde kunde indtræffe, hvor En havde mistet Livet, men Gierningsmanden var ubekjendt, hvorimod det Redskab, hvorved den Døde var berøvet Livet, forefandtes, og det var da overensstemmende med hiin Tids religieuse Følelse, at man søgte at afvende den Synd og Besmittelse, der altid klæbde ved et Menneskes voldsomme Død, ved at fjerne den Gienstand ud af Landet, hvorved Döden var bevirket. Jeg vil nedenfor komme tilbage til den nærmere Forklaring heraf, naar jeg først har givet en Udsigt over, hvad der berettes om denne Indretnings Oprindelse og Indstiftelse.

Heller ikke her bliver Sagnet staaende ved Drakon; men ogsaa dette Dikasterions Stiftelse föres tilbage til den mythiske Tid. Rigtig forstaaet er dette ganske sandt. Drakon ordnede disse Indretninger, som de gik over til Eftertiden, men han selv forefandt og benyttede ældre Sædvaner og Indretninger, til hvilke den efterfølgende Tid med mere eller mindre historisk Sandhed knyttede Sagnene om de drakoniske Institutioners Oprindelse.

Efter Pausanias havde Prytaneion en egen Ritus, der i Sagnene förtes tilbage til Erechtheus. Han beretter først efter Demosthenes, at ved Prytaneion holdtes Dom over livløse Ting, hvorved et Menneske var berøvet Livet, og tilföier dernæst, at denne Skik hid-

rørte fra Erechtheus' Tid, og at Anledningen var, at en Præst, som kaldtes Oxedræberen (*βουφόρος*, andensteds *βουτύπος* eller *βουτής*) første Gang dræbte en Ox ved Zeus Polieus' Alter, hvorpaa han, ladende Öxen tilbage der paa Stedet, flygtede udaf Landet. Over Öxen blev der strax holdt formelig Dom. Denne Skik iagttoges aarligen endnu paa Pausanias' Tid¹⁾.

Paa et andet Sted fortæller Pausanias, ved at nævne et Billede af Zeus Polieus, at han vel vil berette, hvori den Offerhandling, som fandt Sted ved dette Billede, bestod, men at han fortier, hvad der udgaves for at være Anledning til den. Offerhandlingen beskriver han dernæst saaledes: man lagde Byg blandet med Hvede frem paa Zeus Polieus' Alter, udenat stille Vagt derved. Oxen, som var bestemt til Offer, aad af Kornet, naar den kom hen til Alteret. Den af Præsterne, som heed *βουφόρος*, dræbte derpaa Oxen, hvorpaa han efter vedtagen Skik kastede Öxen fra sig der paa Stedet, og tog Flugten. Dernæst bragde man Öxen, som om man ikke vidste, hvo Gierningsmanden var, for Domstolen²⁾.

Jeg har her angivet Stedets Mening, som jeg antager, at det maa fortolkes i Henhold til det först anførte Sted af Pausanias (Cap. 28), uden hvilket de i Cap. 24 forekommende Ord vilde være uforstaaelige. Det er som om Pausanias, da han i det 28de Capitel kom tilbage til samme Gienstand, har fölt det fragmentarisk Utydelige i Beretningen paa det første Sted (Cap. 24)³⁾, og derfor har suppleret det Manglende istedetfor at foretage den fornödne Forandring af det første Sted. Sin Sky for at röbe Aarsagen til den omtalte Ritus har han imidlertid bevaret ogsaa paa det sidste Sted.

Men hvorfor fortier den ellers fortællingslystne Pausanias den ham bekjendte Aarsag til denne Religionsskik? Det er klart, at han betragtede den, som noget, hvorm der burde ties (et *ἀπόρρητον*). Hvori bestod da dette? Matthiae³⁾ antager, at Oxen paa

1) Pausanias I, 28, 11: "... Ἀθηναίων βασιλεύοντος Ἐρεχθέως, τότε πρῶτον βοῦν ἔκτεινεν ὁ βουφόρος ἐπὶ τοῦ βομοῦ τοῦ Πολιέως Διός. καὶ ὁ μὲν ἀπολιπὼν ταύτη τὸν πέλεκυν ἀπῆλθεν ἐκ τῆς χώρας γεύων, ὁ δὲ πέλεκυς παραντίχα ἀφείθη κριθείς· καὶ ἐς τότε ἀνὰ πᾶν ἔτος κρίνεται. Dette Sted har ingen Vanskelighed undtagen Ordene: ὁ δὲ πέλεκυς παραντίχα ἀφείθη κριθείς. Af det Følgende vil sees, at Öxen blev dömt og kastet ud over Landets Grændser, men dersom *ἀφείθη* nödvendigen maa forklares ved: den blev frikendt („bipennis iudicio absoluta est“), er der ingen anden Udvei end at antage, at Pausanias har opfattet og fortalt Sagnet urigtigt, formodentlig fordi han gik ud fra, at den til Udövelsen af en Festceremonie brugte og altsaa uskyldige Öxe maatte frifindes. At en subjectiv Betragtning har ledet ham, eller idetmindste havt Indflydelse paa hans Forklaring, bestyrkes ved at han indleder sin Beretning om det her omhandlede Dikasterions Oprindelse med de Ord: ἐπὶ τῷδε ἄρξασθαι νομίζω.

2) Pausanias I, 24, 4: "... τὰ καθεστηκότα ἐς τὴν θυσίαν γράφων τὴν ἐπ' αὐτοῖς λεγομένην αἰτίαν οὐ γράφω. Efterat have omtalt Kornet, som lagdes paa Alteret, tilføier han: ὁ βοῦς δὲ, ὃν ἐς τὴν θυσίαν ἐτοιμάσαντες φυλάσσομεν, ἄπεται τῶν σπερμάτων κοιτῶν ἐπὶ τὸν βομόν. καλοῦσι δὲ τινα τῶν ἱερέων βουφόρον καὶ ταύτη („ad, juxta aram Jovis Poliei“) τὸν πέλεκυν ῥίψας (οὗτω γὰρ ἔστιν ὁ νόμος) οἴχεται γεύων. οἱ δὲ αἶτε τὸν ἄνδρα ὃς ἔθρασε τὸ ἔργον οὐκ εἰδότες, ἐς διαγῆν ὑπάγουσι τὸν πέλεκυν.

3) Matthiae l. c. S. 153 fgg.

Grund af dens Anvendelse til Markarbeide var hellig i Agriculturens Barndom, og at Præsten, endskiöndt han havde dræbt den ved Vaade, dog havde forsyndet sig.

Det er nu vistnok rigtigt, at Oxen af den anførte Grund var hellig¹⁾, men dersom man ved den Ceremoni, som foretoges med Öxen, hvormed Dyret var dræbt, var gaaet ud fra den Forestilling, at Præsten havde forsyndet sig, endskiöndt Handlingen var begaaet i Vaade („inconsulto“), saa vilde man ikke have sat denne Ceremoni i Forbindelse med det Dikasterion, hvor der holdtes Ret over livløse Ting, ved hvilke et Menneske havde mistet Livet (Prytaneion), men til Palladion, hvor der dömdes over uforsættligt Drab, eller til Delphinion, hvor der dömdes over forsættligt, men straffrit Drab. Jeg kan derfor ikke andet end antage, at Sagen maae forklares anderledes.

Der var en Lov imod at slagte Oxen, der brugtes for Ploven og Vognen, thi den var, som det hedder hos Ælianos, Jordens Dyrker og Deeltager i Menneskenes Möie²⁾. Men desuagtet var det en Religionsskik at offere Oxen ved Festen Diipolia for Zeus Polieus³⁾. Dette Offer af et Dyr, som uden Tvivl allerede fra Agriculturens Opkomst havde været helligt, var paa den ene Side en Religionslov, men paa den anden Side paa Grund af Dyrets Hellighed en Handling, der vel ikke fordrede Gierningsmandens Straf, men dog krævede en religious Ceremonie, hvorved Handlingen selv rensedes og sonedes. Derfor straffedes ikke Præsten, der havde udført den ceremonielle Handling, men kastende Öxen fra sig, hvormed Dyret var dræbt, maatte han flygte fra Stedet, hvor Handlingen var begaaet. Dernæst maatte Soning finde Sted. Derfor holdtes Dom over Redskabet, hvormed Dyret var dræbt, og visse Ceremonier foretoges.

Vi skulle nu see, hvad der ellers forekommer om denne Gienstand. Foruden det, som allerede er anført af Ælianos ovenfor, omtales hos denne Forfatter en attisk Skik, der iagttoges ved Festen Diipolia, eller, som den ogsaa kaldtes, Buphonia, og bestod i, at naar Oxen var slagtet, anklagedes de Personer, som havde deeltaget i Offerhandlingen, hver især for Drab. De frifandtes, men Sværdet, hvormed Oxen var dræbt, dömdes skyldigt⁴⁾. Hvad her menes med flere Anklagedes Frifindelse, vilde være os aldeles uforklarligt, dersom vi ikke fandt Oplysning derom hos en anden Forfatter, hvor Sagen omtales, endskiöndt rigtignok i et andet Öiemed, end forat oplyse det, hvorom vi her spørge.

Porphyrrios beretter i sit Skrift om Afholdenhed, at Zeus Polieus' Præst var den første, der dræbte en Oxe, fordi den, da Diipoliernes Fest var tilberedet, havde nærmet

1) Matthiae l. c. S. 153, Anm. 15. Smlgn. Meurs. Lect. Att. B. 6 Cap. 22. Kühn til Ælian. Var. Histor. V. 14. Lobeck, Aglaoph. I, S. 677, d.

2) Ælianos, Var. Histor. 5, 14: γεωργός και τῶν ἐν ἀνθρώποις καμμάτων κοινωνός.

3) Smlgn. hvad nedenfor anføres efter Porphyrios.

4) Ælianos, Var. Histor. 8, 3: . . . τῶν μὲν ἄλλων ἀποψηφίζονται, κρίνοντες ἕκαστον ἐν τῷ μέρει γόνου, καταγιννώσκουσι δὲ τῆς μαχαίρας, και λέγουσι ταυτὴν ἀποκτείνει αὐτόν.

sig Alteret, og ædt af den hellige Offerkage (*ἀπεγέσαστο τοῦ ἱεροῦ πελάνου*). Diomos tog samtlige Tilstedeværende til Hielp ved at dræbe Oxen¹). Porphyrios bemærker, at dette er det attiske Sagn, men at Andre fortælle Sagen anderledes, og han knytter dertil nogle Betragtninger om Kiödspisers Utilladelighed, og om Anledningen til, at man var afvegen fra den tidligere Afholdenhed fra denne Nydelse.

Paa et andet Sted kommer Porphyrios tilbage til udførligere at omtale denne Gienstand²). Han fortæller, at paa den Tid, da man endnu afholdt sig fra Kiöd, baade til Spise og til Offere, var en Offerfest efter den Tids Skik tilberedet; men da en Oxe, der vendte tilbage fra Markarbeide (*ἀπ' ἔργου*), aad af Offerne, der vare fremlagte paa Offerbordet, greb Diomos, eller en vis Sopatros, der ikke var en Indfødt, men ernærede sig ved Agerbrug i Attika, i Harme derover en Öxe, hvormed han dræbte Oxen. Da han kom til Besindelse, og indsaae sin Brøde, nedgravede han Oxen, forlod Landet, og begav sig til Kreta. Da dernæst opstod Tørke og Misvæxt, adspurgte Athenerne Guden. Pythia gav et Svar, der, hvorledes man end fortolker Enkelthederne i det hidhörende, uden Tvivl tildeels corrupte Sted hos Porphyrios, maae forstaaes saaledes, at Orakelsvaret gav Anledning til, at man opsøgte den borttrömte Gierningsmand paa Kreta, og efter en Overenskomst, hvortil der var givet Anviisning i Pythias Svar, indrettede denne Ritus, hvilken Porphyrios dernæst beskriver i det 30te Capitel. Der valgtes Piger til at bringe Vand (*πίοθινοι ὑδροφόροι*) til dem, som hvæssede Öxen og Offerkniven. Naar dette var skeet, rakte En af dem Öxen til en Anden, som fældede Oxen med den, og en Tredie slagtede den, hvorpaa de aftrak Huden, og Alle smagte af dens Kiöd. Dernæst udstoppedede de og sammensyede Oxens Hud, og spændte den for en Plov i den Stilling, hvori den levende havde trukket denne. Dernæst anklagedes de Alle for Drab, og mödte for at forsvare sig for den fælles Gierning. Vandbærerinderne udlagde da dem, der havde skærpet Instrumenterne, som de rette Skyldige, disse ham, der havde leveret dem Öxen, denne ham, der havde slagtet Oxen, og han Offerkniven (*τὴν μάχαιραν*), hvilken da, saasom den var maallös, og ikke kunde forsvare sig, dömdes skyldig i det skeete Drab (*τὴν μάχαιραν, καὶ ἥς οὐσῆς ἀρώνου, τὸν ῥόνον κατέγνωνσαν*). Porphyrios tilföier, at ligeindtil hans Tid (3die Aarh. efter Christus) udförte de her anförte Personer altid Oxens Offering paa samme Maade ved Diipoliernes Fest paa Akropolis. Naar de havde fremlagt Offerkagen med Tilbehör (*πέλανον καὶ ψαισιὰ*) paa et Kobberbord, dreve de Oxerne omkring dette³), og den af Oxerne, som aad deraf, sloge de ihjel. Paa Porphyrios' Tid levede endnu Efterkommere af de Mænd, som först havde udfört denne Handling. De, som nedstammede fra

1) Porphyrios, de abstin. B. 2, Cap 10. Ed. Rhoer S. 119.

2) Porphyrios l. c. S. 2 Cap. 29. S. 154 fgg.

3) *περιελάνουσι τοὺς κατανεμηθέντας (mon de affodrede, mætte?) βοῦς.*

Sopatros, der havde dræbt Oxen, kaldtes Alle *βουτύποι*. Efterkommerne af ham, som havde drevet Oxerne omkring Offerbordet, kaldtes *Κεντριάδαι*, og de, som stammede fra ham, der havde slagtet den, *δαιτροῖ*, hvilket Navn var taget af Maaltidet, som holdtes ved Kiödets Deling. Naar de, efterat have udstoppet Oxen, vare bragte for Domstolen, nedsænkedes efter Porphyrios' Fortælling Offerkniven i Havet¹⁾. At dette Sidste er en Feiltagelse skal blive viist nedenfor.

Ved dette mærkelige Sted oplyses baade de ovenfor anførte Steder hos Pausanias og Ælianos, og hvad ellers forekommer om hiin Ritus og dens Oprindelse.

Herhid hörer ogsaa et Sted i Scholierne til Aristophanes Komoedie Skyerne (V. 985), hvor först omtales i Korthed, hvad ovenfor er anført, at *βουφόνια* var en gammel Fest, der holdtes efter Mysterierne, og at der ved den offredes en Oxe til Erindring om den første Oxe, der dræbtes paa Akropolis, da den havde nydt af (*ἀψαμένου*) Offerkagen ved Diipoliernes Fest. Dernæst tilføies en tildeels afvigende Fortælling, hvori först berettes i Overeensstemmelse med det Foregaaende, at Festen var ældgammel hos Athenerne, og at en Oxe ved Diipolierne havde fortæret den til Festen tilberedede Offerkage (*τὸ πόπανον*), men dernæst, at en vis Thaulon uden videre (*ὡς εἶχε*) havde dræbt Oxen med en Öxe. Scholiasten citerer Androtion som sin Hiemmel²⁾.

Factum selv er det samme, men istedetfor Diomos eller Sopatros, optræder her Thaulon, hvilken Form synes at maatte foretrækkes for Baulon, som hist og her forekommer. At Thaulon virkelig nævnedes i de attiske Sagn, som den, der havde udført hiin Handling, kan ikke betvivles, da Efterretningen er hentet fra Androtions Atthis, der var en Samling af attiske Sagn. Fra denne Beretning hos Androtion stammer en Række af Steder hos sildigere Skribenter, hvor Sagen omtales.

Suidas (v. *βουφόνια*) har ganske de samme to Artikler, som Scholiasten til Aristophanes, kun i omvendt Orden og med aldeles uvæsentlige Afvigelser i enkelte Ord, og med Udeladelse af „*διὰ τῆς τετάρτης*“, hvoraf i alt Fald sees, at Scholiasten ikke har udskrevet Suidas. I en anden Artikel (v. *Θαύλων*) henviser Suidas til *βουφόνια*, og beretter ogsaa der, at Thaulon dræbte Oxen, der fortærede den til Diipoliernes Fest beredede Offerkage, og föier kun til, at Thaulon dræbte den med sin egen Öxe (*τῷ ἰδίῳ πελέκει*). Jeg skulde næsten troe, at dette er en Fortolkning af Ordene: *ὡς εἶχε, τῷ πελέκει*, hvilke Ord findes efter Androtion i den anden Artikel hos Suidas (v. *βουφόνια*), og i Scholierne til det anførte Sted af Aristophanes' Skyer. Muligen er Udtrykket opstaaet ved Text-For-

1) Porphyrios l. c. *πληρώσαντες δὲ τὴν βύρσαν, ὅταν πρὸς τὴν κρίσιν ἀχθῶσιν, κατεπόντωσαν τὴν μάχαιραν.*

2) Schol. til Aristoph. Skyer V: 985: *καθὰ καὶ Ἀνδροτίων μὲνηται διὰ τῆς τετάρτης.* Smlgn. Androtionis *Ἀτθίδος* reliquiæ i Philochori fragm. ed. C. G. Lenz & C. G. Siebelis. Lips. 1811, 8, S. 111.

dærvelse. En tredje Artikel hos Suidas (v. *Διπόλεια* og *Διπόλια*) indeholder kun, hvad der findes i Scholiasten til Aristophanes, og at denne Fest, som han ogsaa kalder *Διάσια*, holdtes for Zeus Polieus, hvor dog, ligesom ogsaa andensteds, Diasierne ere forvexlede med Diipolierne, fra hvilke Suidas i en anden Artikel (*Διάσια*) adskiller dem ved at tillægge Zeus Meilichios de sidstnævnte¹⁾. Scholierne til Aristophanes' Komødie: *Freden og Etymol. Magn.*²⁾ tilføie, at Diipolierne holdtes paa den 14de Dag i Maaneden Skirophorion.

Hesychios (v. *βουφόνια*) indeholder en ufuldstændig Angivelse af Indholdet af den første Artikel hos Suidas (v. *βουφόνια*); nemlig at Oxen aad Offerkagen ved Diipolierne, men han taler hverken om Oxens Drab, eller af hvem den dræbtes. Denne Artikel er en tankeløs Forkortelse af hvad der fandtes i Hesychios' Kilde, eller Afskrivning af en allerede tidligere forvansket Efterretning. At Hesychios benyttede en anden Kilde end Suidas, er rimeligt af, at han efter Ordene: *πόπανον τῆ θυσίᾳ* tilføier: *οἶον πλακούντιον ἐξ ἄρτου*.

Hos Harpokration (v. *βουφόνια*) findes dette Sagn end tarveligere. Han nævner Hyperides mod Demades, og bemærker dertil: *ἐορτὴ τις ἐστὶ παρ' Ἀθηναίοις*. Hyperides har formodentlig blot nævnet denne Fest, og Harpokration lod det beroe derved, ligesom han i Artiklen: *Διπόλια* kun har: *ἐορτὴ τις ἣν Ἀθήνησι τὰ Διπόλια*, hvortil han citerer Antiphon i Talen om Choreuten.

Hesychios omtaler denne Gienstand ogsaa i Artiklerne: *βουτύπος* (smlgn. *βούτυπον*) og *Θαυλωνίδαί*, men uden nærmere Oplysning, i alt Fald kun at Thauloniderne vare *ἰθαγενεῖς*.

Samme tankeløse Forkortelse af hvad der findes hos Andre, rigtignok kun med tarveligt Udbytte, men dog med nogen Forstand og til nogenlunde Oplysning af Sagen, findes hos Hesychios i Artiklen: *Διπόλια*, hvor der siges, at det var en Fest i Athen, der havde Navn af, at der offredes til Zeus Polieus *εἰς μνήμην τοῦ πελάου καὶ τοῦ βοός*. Forfatteren kan ikke have tænkt sig noget herved, ligesaa lidet som vi vilde lære noget deraf, dersom Oplysning ikke fandtes hos Andre.

Etymol. Magn. beretter, med Tilføielse af et Citat efter Apollonios, at *Βουτύπος* var en Præst, der ved Offringerne med Æxe fældede og offrede Oxerne³⁾. Forfatteren synes ikke engang at have tænkt paa nogen bestemt Fest, men taler om Sagen som noget Almindeligt.

1) Herom og om disse Fester see K. F. Hermann, Lehrbuch der gottesd. Alterth. § 58, 23—24. § 61, 15 fgg. Meier de gentilit. Attica S. 46, hvor denne Sag i Almindelighed berøres, antager, at Buphonia var Festligheden selv, Diipolia Festdagen.

2) Etym. Magn. S. 210, 18 (Ed. Lips. S. 191): *βουτύπος ἱερεὺς τις, ὃς τοὺς βοῦς ἐν ταῖς θυσίαις τῷ πελέκει τύπτων ἔθνε*.

Hertil skal jeg endnu føie, at Lex. Seger. beretter, at Buphonia var en Fest i Athen, ved hvilken mange Oxer offredes paa een Dag¹⁾, hvilket ogsaa findes i Etymol. Magnum²⁾. At der offredes mange Oxer ved denne Fest, findes neppe andensteds, og har vistnok ingen anden Hiemmel end disse Forfattere selv, som vel meente, at det ikke anstod sig for en Fest, som heed Buphonia, at tage tiltakke med een Oxe.

Vi have saaledes gennemgaaet en Række af Vidnesbyrd, der fra taalelige, endskiøndt ingenlunde tilfredsstillende Efterretninger, synke ned til den yderste Grændse af Uvidenhed og Tankeløshed.

Af det Foregaaende sees, at der i Athen var en ældgammel Fest med en Ritus, hvis Grund var, at Drab, endog kun af et Dyr, naar dettes Liv var fredlyst ved Lov og Skik, maatte afsones; men var Handlingen skeet forat værne om Religionens Hellighed, straffedes ikke Personen, som havde dræbt Dyret, men Soningen, som Dyrets Drab krævede, bevirkedes ved at Redskabet, ved hvilket Dyret havde mistet Livet, behandlede som skyldigt. Imidlertid maatte den, der havde udført Handlingen, fierne sig, og der er vel ingen Tvivl om, at han maatte rense sig ved foreskrevne Ceremonier.

Denne ældgamle Fest med dens Ceremonier sattes i Forbindelse med Dikasteriet ved Prytaneion. Hermed forholder det sig som med saamange Dele af de Indretninger, hvorved Oldtidens Statsliv udviklede sig. De knyttedes til ældgammel Skik, Vedtægt og Religionsdyrkelse, en Sammenhæng, som den efterfølgende Tid optog med Forkierlighed, og ikke sjelden udvidede langt ud over Grændserne af det, som i Virkeligheden havde fundet Sted. Kiendelige Spor og Levninger heraf vedligeholdte sig langt ned i Tiden. Ogsaa i det her omhandlede Tilfælde have vi et Exempel herpaa.

Den Forestilling, at hvor Blodsudgydelse ikke kunde straffes paa Gierningsmanden, var det nødvendig at afsone den ved en symbolsk Ritus (en Forestilling, der vistnok var vidt udbredt i den fierneste Oldtid, men som det maa være nok her at have paa- viist ved Diipoliernes Fest) fandt en speciellere Anvendelse ved det af Drakon indstiftede Prytaneion saaledes, at naar et Menneske var dræbt, og man ikke havde Gierningsmanden til Straf, sonedes Besmittelsen, der klæbde ved enhver Udgydelse af Menneskeblod, ved en symbolsk Ceremonie, hvilken foretoges med det Redskab, hvormed Gierningen var udført.

Idet jeg nu gaaer over til at anføre de hidhörende Steder hos Forfattere, forbigaaer jeg dem, som handle om Epheternes Indstiftelse i Almindelighed og handler kun om dem, hvor Drakon specielt omtales som Stifter af Prytaneion.

1) Lex. Seger. S. 221, 22 fgg.: ἀπὸ τοῦ θύεσθαι βοῦς πολλοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ. Smlgn. smstds. lin. 1 etc. v. βοῦτίπος, at Præsten kaldtes saa ἀπὸ τοῦ τύπτειν τοὺς βοῦς ἐν τῇ θυσίᾳ καὶ οὕτως ἀναιρεῖν.

2) Etymol. Magn. l. c. lin. 30: ἐορτὴ — ἐν ᾗ πολλοὶ ἐθύοντο βόες.

Pausanias¹⁾ fortæller om Thasieren Theagenes' ualmindelige Styrke, hvorpaa han allerede i sit niende Aar aflagde Beviis, da han paa Hiemveien fra Skolen bar et Gudebillede af Erts fra Torvet hiem paa den ene Skulder, og senere bar det igien tilbage til sin Plads. Dernæst beretter Pausanias, at Theagenes havde vundet 1400, eller som en anden Forfatter beretter 1200 Seierskrandse. Endvidere fortæller han, at, da Theagenes var död, indfandt En, der havde været hans Uven, sig hver Nat ved hans Billede, og pidskede det for derved at haane Theagenes. Billedet faldt ned, og slog denne Mand ihjel, hvorpaa hans Börn anklagede Billedet for Drab, og Thasierne nedsænkede det i Havet (*καταποντούσι τὴν εἰκόνα*) i Overeensstemmelse med Drakons Forskrift, som i sine Retssætninger (*Θεσμοί*) havde befaleet, at livløse Ting, som i deres Fald berövede et Menneske Livet, skulde bringes over Grændsen²⁾. Pausanias tilføier, at da der efter en Tids Forløb opstod Misvæxt paa Thasos, raadspurgde Thasierne det delphiske Orakel, og fik det Svar, at de skulde tilbagekalde de Forviste³⁾. Dette skeete, men Misvæxten vedblev. Nu spurgtes atter Oraklet, og gav det Svar, at de havde slaæet deres store Theagenes af Tanker⁴⁾. Men da de nu vare raadville, hvorledes de skulde faae Theagenes' Billede, der var kastet i Havet, tilbage, hedder det, at Fiskere, der vare seilede ud paa Fiskerie, bragte Billedet, der havde indviklet sig i deres Garn, til Lands. Thasierne opstillede dernæst Billedet igien paa sin Plads, og viste det guddommelig Ære, hvilket ogsaa skeete paa mange andre Steder, fordi man tilskrev Theagenes helbredende Kraft.

Efter dette Sted var det altsaa Drakon, der foranstaltede, at der i Athen holdtes Ret over livløse Ting, hvorved Mennesker vare berövede Livet.

Tillige kunne vi ved Hielp af dette Sted berigtige den ovenfor (S. 72) anførte Beretning hos Porphyrios, ifølge hvilken Offerkniven, hvormed Oxen slagtedes ved Diipolierne, nedsænkedes i Havet. Denne Formening har uden Tvivl sin Oprindelse fra Misforstaaelse af det her benyttede Sted hos Pausanias eller hos en anden, nu tabt Forfatter, hos hvem den forekom. Thasierne rettede sig, som vi have seet, efter Drakons Lov. Men denne böd at bringe Redskabet ud over Grændsen (*ὑπερώρισε — τὰ ἄψυχα*). Thasiernes Grændse var Havet. Derfor nedsænkede de Theagenes' Billede i Havet (*καταποντούσι τὴν εἰκόνα*), da de efter hiin Lov antog, at de ikke turde beholde det i deres Land. Havde Athenerne været Öboere, vilde de have giort det Samme. Saaledes opstod den hos Por-

1) Pausan. VI. 11, 2.

2) Ὑπερώρισε καὶ τὰ ἄψυχα, εἶγε ἔμπροσθεν τῆς ἐξ αὐτῶν ἀποκτείνουσαν ἀνθρώπων.

3) Ἐχρησεν ὁ θεὸς καταδέχεσθαι τοὺς δεδιωγμένους.

4) Θεαγένην δ' ἀμνηστον ἀγῆκατε τὸν μέγαν ὀμίον.

phyrios og Andre forekommende Misforstaaelse, at dette var almindelig Regel, der som saadan gieldte ogsaa hos Athenerne¹⁾.

Hvad her er sagt bestyrkes ved den Beretning, som findes hos Ælianos²⁾, at Tenedierne offrede Kalven af en Ko, der var opfødt for Bakchos; men den, som havde fældet Kalven med Öxen, forfulgtes med Steenkast paa hans Flugt ud i Havet. Tenedos var en Öe.

Om det efter Pausanias fortalte Factum stemmer Suidas (v. Νίκων) overeens med ham; kun at han paa sin Viis har forkortet Fortællingen og forvansket Et og Andet, f. Ex. ved at tale om Fiskernes istedetfor om Thasiernes Raadvildhed, og ved at nævne Nikon istedetfor Theagenes, saa at han beretter om hiin, hvad Pausanias fortæller om denne. Hvorledes Feilen er opstaaet, kan nu vel ikke afgiores³⁾, men at Nikon er Feil istedetfor Theagenes, kan ikke omtvivles. Theagenes omtales som Seirende i Agonerne (νικῶν) og dette har formodentlig givet Anledning til Navnenes Ombytning. Jeg veed ikke, om den Omstændighed, at der var en berömt Athlet Nikon fra Erythræ, kan have givet nærmere Anledning til Forvexlingen.

Efter saaledes at have handlet om denne Domstols Oprindelse og Stiftelse, skulle vi nu, saavidt muligt, oplyse og forklare dens Indretning.

Hovedstedet er hos Demosthenes mod Aristokrates, hvilket Sted, forsaavidt det omtaler Sagen, mere eller mindre forkortet er benyttet af de Skribenter, som senere have handlet om denne Sag. Indholdet af dette Sted er følgende; naar et Menneske havde mistet Livet ved nedfaldende Steen, Tømmer, Jern eller Lignende, udenat man vidste Nogen, som havde kastet det, men derimod kiendte og havde Gienstanden, hvormed Döden var forvoldet, havde man Ret til at indlede Sag mod denne Gienstand ved Prytaneion⁴⁾. Ved dette Sted er denne höist eiendommelige Rettergang sat udenfor al Tvivl; men da Demosthenes ikke havde anden Hensigt med at omtale den, end at vise, at naar man brugte saadan Fremgangsmaade mod livlöse Tiug, burde man meget mere vise Strængighed mod forbryderske Mennesker, havde han desværre ingen Anledning til nærmere at indlade sig paa Sagen og berette, hvad videre foretoges med hine Gienstande for Domstolen i Prytaneion. Herom maae vi altsaa söge Oplysning andensteds, men det er af det Fore-

1) Af Nyere f. Ex. Creuzer, Symb. und Mythol. IV. 124. Comment. Herod. S. 35: „in aquam projectam esse“. Wachsmuth l. c. II S. 138 omtaler det hos Thasierne Passerede som grændsende til det Ænfoldige, endskiöndt han forresten antyder den rigtige Opfatning deraf. M. H. E. Meier, de gentil. Att. S. 46, 41: „securis — in iudicium ἐπὶ Πρυτανείῳ defertur et mox in mare demergitur.“

2) Var. Histor. XII, 34.

3) Smlgn. Bernhardi til Suidas l. c.

4) Demosth. l. c. § 76 (645): τοῦτο (τὸ ἐπὶ Πρυτανείῳ) ὅ' ἐστίν, ἐὰν λίθος ἢ ξύλον ἢ σίδηρον, ἢ τι τοιοῦτον ἐμπροσὶν πατάξῃ, καὶ τὸν μὲν βελόντα ἀγνοῇ τις, αὐτὸ δὲ εἰδῆ καὶ ἔχη τὸ τὸν φόρον εἰργασμένον, τοῦτοις ἐνταῦθα λαγχάνεται.

gaaende klart, at det ingen Indvending er mod det, som findes hos de Senere, at det ikke omtales af Demosthenes, thi han havde, som sagt, ingen Anledning til at inlade sig derpaa.

Vi have allerede ovenfor¹⁾ seet, at Gienstanden (Redskabet), hvorved Nogen var berøvet Livet, udenat man vidste, hvo Gierningsmanden var, eller havde ham tilstede, skaffedes over Grændsen, og det er tillige viist, hvad der havde givet Anledning dertil. Hvad herom er anført, bestyrkes ved forskellige Vidnesbyrd, men fremfor alle fortæner her at nævnes Demosthenes' Samtidige, Æschines, der vel ikke nævner Prytaneion ved Navn, men om hvem der dog ikke kan være mindste Tvivl, at han jo sigter til Prytaneion, altsaa til den Rettergang, hvorom Talen er i det anførte Sted hos Demosthenes.

Stedet hos Æschines er i Talen mod Ktesiphon²⁾. Taleren foreholder Dommerne den Inconseqvents, de vilde giøre sig skyldige i, dersom de hædrede Demosthenes, der var Ophavsmand til det nylig foretagne Krigstog, hvilket endte med Slaget ved Chæronea, og havde forraadet Hæren, medens de paa den anden Side viste den største Strengthed, selv hvor ingen Tilregnelighed kunde være tilstede, og blandt de Exempler, han anfører herpaa, er navnlig, at man skaffede Tømmer, Stene og Jern, maalløse og forstandsløse Ting bort over Grændsen, naar de i deres Fald havde dræbt Nogen³⁾. Der er ikke fierneste Tvivl om, at Talen her, ligesom hos Demosthenes, er om Dikasteriet Prytaneion, og Bortførelsen af de nævnte Gienstande over Grændsen (*ὑπερορῖζειν*) er ved dette Sted fuldkommen constateret. Der kan kun være Tvivl om, hvorledes Udtrykket: *τὰ ἄφωνα καὶ ἀγνώμονα* skal forstaaes; men det forekommer mig saa indlysende, at disse Ord staae i Apposition til de i det Foregaaende nævnedes Ting: Træ, Steen og Jern, og at de ere en noget mere rhetorisk Omskrivning af hvad ellers pleiér simplere at kaldes *τὰ ἄψυχα*, at jeg ikke engang skulde omtale det, dersom ikke Heffter havde forstaaet de anførte Ord ogsaa om Dyr, der berøve Nogen Livet⁴⁾; hvorimod Weber⁵⁾ rigtigheden har bemærket, at *τὰ ἄφωνα* og *ἀγνώμονα* tilsvare de Ord, som hos Demosthenes følge strax efter de ovenfor anførte: *τὰ οὐ μετέχοντα τοῦ φρονεῖν*, og at *ἄφωνα* hos Æschines efter Stedets Sammenhæng betyder livløse Ting (*ἄψυχα*). Derimod er det vel idetmindste uvist, om Weber (l. c.) har Ret i at antage, at naar Dyr havde voldet et Menneskes Død, dømtes de ved Prytaneion, og at de, dersom Sagen befandtes at forholde sig saa, dømtes til at dræbes og at bringes over Grændsen.

1) Pausan. l. c. S. 75 og Suidas l. c. 76 v. *Νίζων*.

2) Æschines mod Ktesiphon § 244 (636).

3) *Εἰ τὰ μὲν ξύλα καὶ τοὺς λίθους καὶ τὸν σίδηρον, τὰ ἄφωνα καὶ ἀγνώμονα, εἴαν τῷ ἐμπεσόντα ἀποκτείνῃ, ὑπερορῖζομεν.*

4) Heffter, die athenäische Gerichtsverf. S. 138: „Nach Aeschines sind darunter alle sogenannte *ἀγνώμονα* und *ἄφωνα*, also auch Thiere begriffen.“

5) Weber l. c. S. 281.

En saadan Lov forekommer rigtignok i Platons Böger om Lovene, og det er bekjendt, at Platon i disse Böger meget ofte stemmer mere eller mindre overeens med Athenernes Love og Indretninger, men dette er dog ikke nok til at finde den her anførte Mening beviist ved det tilsigtede Sted hos Platon. Ifølge dette Sted, hvis Ord anføres nedenfor, kunde Lastdyr og andre Dyr, som voldte et Menneskes Död, naar det ikke skeete i offentlige Kamplege, drages for Retten af de Paarørende, som lode Sagen paadömmе af Agromer. Fandtes Dyret skyldigt, dræbtes det og bragtes over Grændsen. Dernæst følger Loven om livløse Ting (*ἄψυχα*), hvilke, med Undtagelse af Lynild og hvad ellers sendes fra Guderne, naar Nogen enten ved Sammenstöd dermed eller ved Gienstandens Fald mistede Livet, dömdes af den nærmeste Nabo, som dertil beskikkedes af den Dödes Paarørende, hvorpaa Gienstanden, dersom den befandtes at være Aarsag til Döden, bragtes over Grændsen¹⁾.

Ved den sidst anførte Lov har Platon ganske vist havt den drakoniske Lov for Öie, og den Omstændighed, at han lader Sagen paakiende af den nærmeste Nabo, beviser intet herimod, da Plato slet ikke optog de her omhandlede Dikasterier i sit Lovsystem, og altsaa ingen Brug havde for Prytaneion. Af samme Grund indeholder heller ikke den Omstændighed, at Plato henviste Retsfølgning mod umælende Dyr, der havde berövet Mennesker Livet, til de saakaldte Agromer noget Beviis imod, at ogsaa her kunde ligge en virkelig attisk Lov til Grund, men af denne Mulighed følger dog ikke, at det var saa, end sige, at umælende Dyr, som havde været Aarsag til Menneskers Död, dömdes af Domstolen ved Prytaneion. Dette savner alt Beviis. Det forekommer ikke hos Platon, og, saavidt jeg veed, findes heller ikke hos Andre Noget om Straf over umælende Dyr, der havde voldet Menneskers Död. Men selv om Statens Lov intet foreskrev herom, maatte Platon dog optage dette Moment. Det var nödvendigt til at fuldstændiggjøre Rækken af de af ham opstillede Tilfælde, ja det laae saa nær ved Haanden, at det endog falder vanskeligt at begribe, at Athenerne ikke ved Loven om de livløse Ting med en nödvendig Conseqvents bragtes til at anordne en lignende Domfældelse af dræbende Dyr. Men denne Inconseqvents kan have havt sin Grund i Forhold og Omstændigheder, som nu ere os ubekjendte, og i hvert Tilfælde maae vi lade det beroe ved, at Sagen vel er mulig, men

1) Platon om Lovene IX, 873 e: *ἐὰν δ' ἄρα ὑποζύγιον ἢ ζῶων ἄλλο τι φονεύσῃ τινά, πλὴν τῶν ὅσα ἐν ἀγῶνι τῶν δημοσίων τιθεμένων ἀθλευόντά τι τοιοῦτον δράσῃ, ἐπεξίτωσαν μὲν οἱ προσήκοντες τοῦ γόνου τῷ κτείναντι δικαζόντων δὲ τῶν ἀγρονόμων οἷσιν ἐν καὶ ὁπόσοις προστάξῃ ὁ προσήκων τὸ δὲ ὄφλον, ἔξω τῶν ὄρων τῆς χώρας ἀποκτείναντας διορίσαι. ἐὰν δὲ ἄψυχόν τι ψυχῆς ἀνθρώπου στερήσῃ, πλὴν ὅσα κεραυνός, ἢ τι παρὰ θεοῦ τοιοῦτον βέλος ἰόν, τῶν δὲ ἄλλων ὅσα τινος προσπεσόντος ἢ αὐτὸ ἐμπροσθεν κτείνῃ τινά, δικαστὴν μὲν αὐτῷ καθιζέτω τῶν γειτόνων τὸν ἐγγύτατα ὁ προσήκων γένει, ἀφοσοῦμενος ὑπὲρ αὐτοῦ τε καὶ ὑπὲρ τῆς συγγενείας ὅλης· τὸ δὲ ὄφλον ἐξορίζειν, καθάτερον ἐξήδη τὸ τῶν ζῶων γένος.*

at aldeles intet Beviis haves for Tilværelsen af en saadan Lov. At vi ere uvidende om, hvor Drab, forvoldte ved umælende Dyr, dømtes, dersom vi ikke antage, at de dømtes ved Prytaneion, kan gierne indrømmes, uden at deraf følger, at de dømtes nogensteds, endsige at de dømtes ved Prytaneion¹⁾.

Foruden de i det Foregaaende anførte Vidnesbyrd ere endnu følgende at tilføie.

Pausanias paa et Sted, som tidligere er benyttet (S. 68), angiver i faa Ord Indholdet af det anførte Sted hos Demosthenes²⁾. Harpokration har med ubetydelig Forandring i Udtrykkene udskrevet Demosthenes eller maaskee en Anden, der allerede tidligere havde udskrevet ham. De nedenfor³⁾ anførte Ord bevise dette.

De følgende Vidnesbyrd bære, som ved flere af de i det Foregaaende behandlede Momenter, saaledes ogsaa her, Præg af ikkun middelbar Benyttelse af de Ældre, samt af Uvidenhed og Tankeløshed.

Forfatteren af Etymol. Magnum og Suidas stemme overeens med hinanden, kun med et Par aldeles intetsigende Afgivelser⁴⁾. I Scholierne til Æschylos tillægges denne Lov Drakon. Blandt de livløse Ting nævnes Leerkar og Kobber, og Udbringelsen over Grænsen betegnes med et andet Ord end hos de Foregaaende⁵⁾. I Lex. Seger. have vi atter et af de stymperagtige Referater, hvoraf vi ikke vilde lære det mindste, dersom vi ikke andenstedsfra vare underrettede. Jeg hidsætter Ordene⁶⁾, som ved flere foregaaende Punkter, ikke fordi Sagen derved oplyses, men for end yderligere at karakteriserè den Classe af Skribenter, til hvilke vi desværre ofte i Oldtidsstudiet maae tye hen. Hesychios (v. *δικαστήρια*) og Zonaras (*ἐπὶ Πρυτανείῳ δικαστηρίῳ*) nævne kun dette Dikasterion uden videre Oplysning derom.

- 1) Weber l. c. S. 281. Ogsaa Schoemann de jur. publ. S. 295, 27 antager, at Rettergang mod umælende Dyr fandt Sted i Athen ved Prytaneion. Han citerer det ovenfor behandlede Sted af Platon og det i det Foregaaende (S. 76) anførte Sted af Ælianos (Hist. Anim. XII, 34), hvilke Steder dog ikke indeholde Beviis for denne Mening.
- 2) Pausan. I, 28, 11: *τὸ δὲ ἐν Πρυτανείῳ καλούμενον, ἔνθα τῷ σιδήρῳ καὶ πᾶσιν ὁμοίως τοῖς ἀψύχοις δικάζουσιν.*
- 3) Harpokration v. *ἐπὶ Πρυτανείῳ δικαστήριον* ἔστι καὶ τοῦτο φοινικόν· δικάζει δὲ ἂν τι τῶν ἀψύχων ἔμπεσόν ἀποκτείνῃ τινα, τοῦτο δὲ ἔστιν, ἂν λίθος, ἢ ξύλον, ἢ σίδηρος, ἢ τι τοιοῦτον, καὶ τὸν μὲν βαλόντα ἄγνοῦν, αὐτὸ δὲ εἶδη καὶ ἔχη τὸν νόμον εἰργασμένον.
- 4) Etym. Magn. S. 362, 54: *ἐπὶ Πρυτανείῳ ὅταν τὸ μὲν ἀποκτεῖναν βέλος, ἢ λίθος ἢ τοιοῦτον ἢ φανερόν· ὁ δὲ θράσας μὴ ἢ ἀρχαῖον γὰρ ἔθος τὸ καὶ τὰ ἀψυχα κρίνειν, εἰ χρὴ ἐξορίζεσθαι.* Suidas v. *ἐπὶ Πρυτανείῳ δικαστήριον ὅταν* o. s. v.
- 5) Schol. in Æschyl. Sept. c. Theb. v. 180: *ὡς καὶ παρὰ Δράκοντι τῷ νομοθέτῃ. Ἐκεῖνος γὰρ ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ἀμαρτάνειν, γησὶ, κἂν ὄστρακον ἢ τὸ ἀποκτεῖναν, κἂν ξύλον, κἂν σίδηρος, κἂν χαλκός, συνεβάλλεσθαι.*
- 6) Lex. Seger. 311, 15: *ἐπὶ Πρυτανείῳ ἂν λίθος ἢ σίδηρος ἢ ξύλον γανῆ, τὸν δὲ θράσασια ἄγνοῦν.*

Efterat have anført disse Steder komme vi nu til at handle om et Sted, hvor man har troet at finde Angivelse af en videre udstrakt Virksomhed for Prytaneion end den, vi have fundet i det, som er meddeelt i det Foregaaende. Vi sigte hermed til Pollux, som paa det Sted, hvis Ord ere anførte nedenfor¹⁾ dels stemmer overeens med den ovenfor givne Fremstilling, dels omtaler Phylobasilernes Deelagtighed, hvorom jeg faaar Leilighed til at tale i det Følgende, dels tilføier som et nyt Moment, at i Prytaneion dømtes Gierningsmanden, ogsaa om han var ubekjendt.

Vi tale nu først om dette Punkt. Pollux siger, at Prytaneion dømte om Mordere, ogsaa om man ikke vidste, hvo de vare. Desværre angiver han dette uden nogensomhelst Oplysning eller Forklaring, og i Alt, hvad ovenfor er anført, findes ikke mindste Bestyrkelse deraf, ligesom ogsaa det, der er os bekjendt om den her omhandlede Institutions Væsen, paa det bestemteste taler imod at tillægge Prytaneion en Rettergang, der maatte ansees for at være formelig juridisk.

En saa løs Angivelse, som den vi finde hos Pollux, kan ikke omstøde det Resultat, som fremgaaer af Sagens Natur og Oldtidens øvrige Vidnesbyrd. Imidlertid have dog Nogle indladt sig derpaa. Matthiae og Weber²⁾ antage, at Rettergangen ved Prytaneion havde til Hensigt, at komme paa Spor efter den ubekjendte Morder ved Foreviisning af Redskabet, hvormed Gierningen var udført. Men for nu ikke videre at opholde mig ved, at Prytaneion slet ikke havde med Morderne at giøre, og at det allerede af den Grund er Feil, hvad Pollux angiver, at de dømte Morderne, ogsaa om de vare ubekjendte, skal jeg herved blot bemærke, at saavist det end er, at Foreviisningen af Redskabet kan have ledet til Opdagelse af Gierningsmanden, saa lidet vedkommer dette Prytaneion, thi enten maatte dette være skeet forud, f. Ex. ved Sagens foreløbige Behandling af Övrigheden (*ἀνάκρισις*), og dersom denne ledede til Opdagelse af Gierningsmanden, kom Sagen slet ikke for Prytaneion, eller man kom paa Spor efter Gierningsmanden under Forhandlingerne ved Prytaneion, og Sagen maatte da uden Tvivl ved den Övrighed, der som Hegemon førte Præsidiet, henvises til en anden Ret, og var i dette Tilfælde Prytaneion uvedkommende³⁾. Naar nu Pollux desuagtet tillægger Prytaneion Jurisdictionen over ubekjendte Mordere, da er dette enten ligefrem en Feil, maaskee ved Misforstaaelse af det demostheniske, ogsaa hos Andre forekommende Udtryk: *ἐὰν τὸν μὲν βαλόντα ἀγνοῖ τις*⁴⁾, eller der kan i det

1) Pollux, VIII, 10, 120: τὸ ἐπὶ Πρυτανείῳ δικάζει δὲ περὶ τῶν ἀποκτεινάντων καὶ ὧν ἦσαν ἀφανεῖς, καὶ περὶ τῶν ἀψύχων τῶν ἐμπεσόντων καὶ ἀποκτεινάντων. προειστήχισαν δὲ τοῦτου τοῦ δικαστηρίου φυλοβασιλεῖς, οὓς ἔδει τὸ ἐμπεσὸν ἀψύχον ὑπερορίσαι.

2) Matthiae l. c. S. 154—155. Weber l. c. S. 280 fgg.

3) Weber l. c. S. 282 har rigtigt, at Sagen henvistes til en anden Domstol, men han feiler ved at tillægge Epheterne i Prytaneion Undersøgelsen, om Morderen havde begaaet Gierningen med Overlæg eller ved Vaade.

4) Heftler l. c. S. 139.

høieste dermed menes, at Prytaneion lyste en Forbandelse over ubekiendte Mordere¹⁾. At dette kan være skeet i Tilfælde, hvor det var klart, at Redskabet, hvorved Döden var tilföiet, var brugt af Menneskehaand, er ingenlunde usandsynligt, og bestyrkes ved at Demosthenes i Talen mod Leptines²⁾ tillægger Drakon Loven om Banlysning, ligesom vel ogsaa den Lov mod den ubekiendte Morder, som Platon har optaget i sine Love umiddelbart efter de ovenfor anförte Ord, synes at tale for denne Mening.

Det Andet, som Pollux her tilföier, er Phylobasilernes Deelagtighed i Prytaneions Virksomhed. Vi ledes derved til at tale om, ved hvem de Forretninger, der vare lagde under dette Dikasterion, udövedes.

Beviserne for, at dette Dikasterion beklædedes af Epheter, indeholdes i det Foregaaende. Vi tör vel endog antage, at Prytaneion vedblev langt ned i Tiden at bestaae med sin oprindelige drakoniske Indretning, fordi det i alt Væsentligt var et Religions-Institut, der, som allerede tidligere er bemærket, mindre end de forhen omtalte Ephet-Dikasterier gav Anledning til Demokratiets Indgreb. Klisthenes kunde af denne Grund lade det uanfægtet. I dette Dikasterion forbleve altsaa Epheterne i uforstyrret Udövelse af deres Functioner, saalænge overhovedet Sædvaner af denne Art haandhævedes.

Men foruden Epheterne nævnes Archon Basileus og Phylobasilerne (*οἱ φυλοβασιλεῖς*) som deeltagende i Prytaneion. Desværre omtales de saaledes, at det idetmindste er meget vanskeligt at afgjøre, hvilke Functioner der tilkom enhver af dem især.

Om Archon Basileus forekomme tvende Steder hos Pollux, af hvilke det ene er benyttet ovenfor ved at omtale Epheternes Oprindelse. Paa dette Sted siges, at för Drakon indstiftede Epheterne, hvilke senere indskrænkedes ved at Solon indsatte Areopagos, havde Archon Basileus den rellige Undersögelse af de Sager, hvor Nogen anklagedes for ufor-sættligt Drab³⁾. Af et andet Sted hos Pollux sees, at denne Archon havde Alt, hvad der hörte til den fra Forfædrene overleverede Religions-Cultus under sin Bestyrelse, og at det hele dertil hörende Retsvæsen laae under ham, hvortil specielt föies de Sager, som angik livlöse Ting⁴⁾, hvormed naturligviis menes de, om hvilke her handles.

Om Phylobasilerne skal jeg anföre de Steder, som her vedkomme os.

- 1) Meier und Schoemann l. c. S. 19—20. Schoemann de jur. publ. S. 294—295 synes derimod at antage, at Prytaneion fældede Dom over ubekiendte Mordere.
- 2) Demosth. l. c. § 158 (505). Smlgn. Matthiae l. c. S. 161 Anm. 29, hvor han formoder, at Demosthenes har anført Drakons egne Ord. Matthiae henviser blandt andre Steder til Sophokles' Oed. Kongen V. 236 fgg.
- 3) Pollux, VIII, 10, 125: *πρότερον τοῦ βασιλείως τοὺς ἐπ' ἀκουσίῳ φόνοφ κρινομένους ἐξετάζοντος.*
- 4) Pollux, VIII, 9, 90: *... τὰ περὶ τὰς πατρίους θυσίας διοικεῖ — τοῖς ἱεροῖς πᾶσι αὐτὸς δικάζει — δικάζει δὲ καὶ τὰς τῶν ἀφύγων δίνας.* Om Brugen af *δικάζω* hos Grammatikerne om Dikasteriernes Hegemon see Meier og Schoemann S. 27 fgg.

Den meest omfattende Efterretning om dem findes hos Photios v. *Ναυκραρία* (sml. v. *Ναύκραροι*). Den gaaer langt ud over det, som vi her have Brug for, men er desværre ingenlunde tilfredsstillende med Hensyn til det, vi her ønskede at faae Besked om. Det maae være nok af dette Sted at anføre, at Photios omtaler de af Klisthenes foretagne Forandringer, ved hvilke de forhen saakaldte Naukrarer forandredes til Demarcher, og i Forbindelse dermed nævner de fire Phylobasiler, en af hver Stamme; men Photios omtaler kun disse Auctoriteters verdslige Forretninger, og har slet intet om deres Forhold til den religieuse Cultus. Derimod findes dette hos Pollux og Hesychios. Pollux siger i det ovenfor anførte Sted, at Phylobasilerne forestode Prytaneion, og at det var deres Pligt at bringe livløse Ting, ved hvilke Mennesker havde mistet Livet, over Grændsen¹⁾. Dette er Hovedstedet, thi hvad ellers berettes om dem, angaaer mere deres Vigtighed i den religieuse Cultus i Almindelighed end den Stilling, de beklædede i Prytaneion, hvilken forresten var en ikke uvigtig Deel deraf.

Med Hensyn til Phylobasilernes Vigtighed for Udövelsen af den religieuse Cultus i Almindelighed henvises til Pollux, som beretter, at Phylobasilerne hørte til Eupatridernes Classe, at de fornemmeligen havde at giøre med Offervæsenet, og holdt deres Möder i Basileion i Nærheden af Bukoleion²⁾ Der havde ogsaa Archon Basileus sit Sæde³⁾. Iövrigt er det klart, at Pollux paa anførte Sted sigter til den ældre Tid, da Phylobasilerne, som overhovedet Eupatriderne, havde stor Magt og Virksomhed, hvoraf Klisthenes senere kun lod dem beholde en ringe Leyning. Hesychios beretter, at Phylobasilerne vare Udvalgte af Stammerne, og at de besörgede Offringerne⁴⁾. Af det ovenfor omtalte Sted hos Photios sees, at her menes de fire ioniske Stammer, og Talen er altsaa om de fire Phylobasiler, der valgtes udaf disse.

Udsondre vi nu af de der anførte Steder, hvad der ikke vedkommer os her, finde vi, at foruden Epheterne og Archon Basileus nævnes Phylobasilerne som deelagtige i Rettergangen ved Prytaneion. Spørgsmaalet er altsaa om disses Forhold til hverandre. Om Aflösning af Epheterne ved Phylobasilerne kan der ikke være Tale. Den Tid, i hvilken Phylobasilerne havde kunnet træde istedetfor en anden Auctoritet, og aflöse samme, var ældre end de Reformer, ved hvilke Eupatriderne efterhaanden tabte deres tidligere Overmagt. Vi have seet, at allerede Drakon indskrænkede denne; men Solon og Klisthenes gik langt videre, og der indrömmedes dem fra den Tid kun saa meget, som Opretholdelsen af den religieuse Cultus krævede.

1) Pollux VIII, 10, 120. De hidhörende Ord findes ovenfor S. 80.

2) Pollux VIII, 9, 111: οἱ φυλοβασιλεῖς ἐξ εὐπατριδῶν δὲ ὄντες, μάλιστα τῶν ἱερῶν ἐπεμελοῦντο, συνεδρεύοντες ἐν τῷ βασιλείῳ τῷ παρὰ τὸ βουκολεῖον.

3) See f. Ex. Wachsmuth l. c. II, S. 247. K. F. Hermann l. c. § 101, 6.

4) Hesychios v. φυλοβασιλεῖς· ἐκ τῶν φυλῶν αἵρετοί, οἱ τὰς θυσίας ἐπιτελοῦντες.

Functionerne ved Prytaneion som Domstol vare efter al Rimelighed fordeelte paa følgende Maade. Archonten beholdt af sin tidligere vidt udstrakte dømmende Magt Overbestyrelsen af Alt, hvad der vedkom Religionen og Forsædet i de hidhörende Domstole, altsaa ogsaa i Prytaneion med den til Præsidiets i Domstolene hörende foreløbige Instruction af Sagerne. Epheterne fældede Dommen under Forsæde af Archonten. Dommens Udövelse ved de dertil hörende ceremonielle Skikke tilfaldt Phylobasilerne.

At denne Fremstilling af Sagen kommer Sandheden saa nær som muligt, antager jeg med al den Overbeviisning der kan have i saa tvivlsomme Ting. Hertil skal jeg föie følgende Bemærkning.

Meier og Schoemann paa det i Anmærkingen¹⁾ anförte Sted giöre opmærksom paa den tilsyneladende af Matthiae²⁾ anförte, men ikke forklarede Modsigelse hos Pollux i de ovenfor (S. 80. 81.) meddeelte Steder, hvor han taler om Phylobasilernes og Archontens Andeel i Prytaneion, og de mene, at Forklaringen ligger deri, at Klisthenes lod de fire ældre Phylobasiler bestaae efter hans ny Stammeinddeling, og at disse ligesom forhen besörgede Stammernes Sacra, medens, som allerede Matthiae har bemærket, Archonten besörgede, hvad der vedkom Statens Religionsvæsen i Almindelighed. Saaledes vedblev der fremdeles at være fire Phylobasiler. Men naar Meier og Schoemann mene, at Beviis for, at disse vare Archon Basileus underordnede, ligger deri, at de selv maatte bringe de omhandlede livløse Gienstande over Grændsen, saa maae jeg dertil bemærke, först: at, hvorledes end *προειστήκεσαν* hos Pollux skal forstaaes, og om man end indrömmet, at Pollux kan have feilet ved at antage om Dikasteriet i Almindelighed, hvad der kun gieldte om en enkelt Deel af dets Functioner, kan det dog ingenlunde forstaaes om en underordnet Stilling, i alt Fald ikke i anden Betydning end den, hvori ogsaa Dikasteriernes Dommere stode til deres Hegemon. Udövelsen af den her omtalte Ritus betragtedes ganske vist ikke som en ubetydelig, underordnet Bestilling, og endelig maa jeg giöre opmærksom paa, at Archontens og Phylobasilernes fælles Deelagtighed eller Samvirken i Prytaneion ikke finder sin Forklaring ved det Anförte, at Archonten besörgede de Offringer og Religionskikke, der vedkom Staten, Phylobasilerne dem, der vedkom Stammerne, thi om en saadan Deling kan der ved det ephetiske Prytaneion slet ikke være Tale³⁾.

1) Smlgn. Meier og Schoemann l. c. S. 115 fgg., i det Væsentlige overensstemmende med Ovenstaaende uden at jeg dog i hvert Punkt kan være enig med dem. Smlgn. K O. Müller, Dorier II S. 135 fgg.

2) Matthiae l. c. S. 155 Anm. 19.

3) Smlgn. desuden hvad Meier og Schoemann S. 116 Anm. 40 have bemærket om Besörgelsen af Stammernes Religionskikke. Her maae det være nok blot at henvise dertil.

4. Τὸ ἐπὶ Φρεαττοῦ (Φρεατοῦ).

Af det Følgende vil sees, at denne Ret ikke kunde holdes andensteds end ved Havet, og af Skribenterne erfare vi, at den holdtes paa Strandbredden i Peiraieus.

Navnets Form er meget uvis, og forekommer med mange Afvigelser. Ligesaa uvis er dets Afledning. Harpokration, Suidas og Etymol. Magn. afledte det efter Theophrastos i hans Værk om Lovene af en Heros Phreatos, medens Andre afledte det af *φρεάρι*, og deri finde Bestyrkelse for at skrive Navnet med enkelt *τ* (*ἐν φρεατοῦ*¹).

Om dette Dikasterions Indstiftelse beretter Pausanias²) i Forbindelse med Beskrivelse af dets Indretning, at Teukros paa samme Maade, som den, der fandt Sted ved Phreatto, havde forsvaret sig for Telamon mod Beskyldningen for at have Deel i Ajas' Død; og et andet Sted³), at Telamon paa denne Maade forsvarede sig for Æakos ved Ægina, da Phokos var dræbt i en Kampleeg af Peleus. Telamon sendte en Herold med Erklæring, at han ingen Deel havde i dette Drab, hvorpaa Æakos vel ikke tillod ham at gaae i Land paa Ægina, men gav ham Valget imellem at føre sit Forsvar fra Skibet, eller at opkaste en Dæmning i Havet, og at forsvare sig derfra (*χῶμα ἐν τῇ θαλάσῃ χῶσαντα — ἐντεῦθεν ἀπολογίσασθαι*). Telamon valgte det Sidste, og Pausanias saae endnu denne Dæmning. Om det øvrige af Stedet komme vi til at tale nedenfor. Heraf erfare vi intet om det attiske Dikasterions Indstiftelse, men derimod, at lignende Indretninger fandtes ogsaa andensteds. Formodentlig var den her beskrevne Skik i ældgammel Tid almindelig, eller forekom idetmindste hyppig blandt Grækerne. Hos Athenerne fik den Varighed ved at Drakon sanctionerede den som Statsindretning; hvor dette ikke var Tilfældet ophørte den formodentlig allerede tidlig, og det er os idetmindste ikke bekjendt, at andensteds skete det Samme, som hos Athenerne.

Vi gaae nu over til nærmere at betragte dette Dikasterions Indretning paa Drakons Tid.

Hovedstedet er ogsaa her hos Demosthenes i Talen mod Aristokrates⁴), af hvilket Sted skal anføres, hvad der her vedkommer os. Først siges, at paa Phreatto dømtes den, der var landflygtig for uforsættligt Drab, og inden han havde bevirket Tilladelse til at vende tilbage, anklagedes for forsættligt Drab⁵). Dernæst berømmes Lovgiveren for at have ordnet

1) De hidhørende Steder blive anførte i det Følgende. See Matthiae l. c. S. 155—156 Anm. 20. Weber l. c. S. 285. Det af Harpokration, Suidas og Etym. Magn. anførte Sted hos Theophrastos var taget af 16de. Bog af dennes Værk om Lovene. Jeg bruger i det Følgende den sædvanlige Skrivemaade Phreatto.

2) Pausanias I, 28, 12.

3) Pausanias II, 29, 7.

4) Demosthenes mod Aristokr. § 77—79 (645—646).

5) Demosthenes l. c. . . . τὸ ἐν Φρεατοῦ ἐνταῦθα γὰρ — κελεύει δικασ ὑπέχειν ὁ νόμος, ἐάν τις ἐπ'

et saa vanskeligt Forhold, og der tilføies, at Dommerne havde deres Plads ved Havet paa det saakaldte Phreatto, hvor den Anklagede kunde nærme sig til dem. Der lagde han an, og udenat betræde Landet, forsvarede han sig fra Skibet. Dommerne, som sade paa Landet, afsagde dernæst Dommen. Dersom den Anklagede fandtes skyldig, dømtes han for forsættigt Drab, dersom han befandtes uskyldig, drog han bort uden videre Straf, men den Straf, han havde paadraget sig ved det tidligere (uforsættelige) Drab, forblev i Kraft¹⁾. Derefter anstiller Taleren Betragtninger over denne Lov.

De Vidnesbyrd vi have at tilføie af andre Skribenter, indeholde, som saa Meget i det Foregaaende, et yderligere Beviis paa, hvorledes den sildigere Tids Skribenter af denne Art benyttede deres Kilder. Ogsaa her finde vi, jo længere vi komme ned i Tiden, desto større Uvidenhed og Uforstandighed. Disse Vidnesbyrd ere følgende.

Pausanias beretter, at Phreattys laae ved Havet i Peiraieus, og at de Landflygtige, dersom en ny Anklage reistes imod dem i deres Fraværelse, forsvarede sig fra et Skib for Dommerne, som hørte dem paa Landet²⁾. Vi lære heraf, at Stedet laae i Peiraieus, hvilket ikke findes angivet af Demosthenes, hvis Tilhørere Alle vidste det. Derimod nævner Pausanias hverken, hvorfor de her Anklagede vare i Landflygtighed, eller hvori den Brøde bestod, hvorfor de indstevnedes for Phreatto. Hans Efterretning vilde være til liden eller ingen Nytte, dersom vi ikke havde Stedet hos Demosthenes til Hielp, og han har ved sin Unöiagtighed hidraget til at forvirre Sagen for dem, som i Eftertiden benyttede ham.

Helladios hos Photios nævner først Areopagos, Palladion og Delphinion, og dernæst Phreatto, som dømte den, der befandt sig i temporair Landflygtighed, men tidligere var anklaget for Mord. Han tilføier, at den Anklagede, medens Retten holdtes og han forsvarede sig paa Skibet udenfor Peiraieus, kastede Anker, fordi Loven forbød ham at stige i Land. Nogle Ord ere tilføiede om Dommerne³⁾.

Det sees let, at Photios har benyttet en god Kilde, men tillige, at han ikke har givet Indholdet ganske nöiagtigt, maaskee fordi han ikke ret forstod det. De Ord, hvis

ἀκουσίῳ φόνῳ πεφηνῶς, μήπω τῶν ἐμβαλλόντων αἰτῶν ἠδεσμένων, αἰτίαν ἔχη ἑτέρου φόνου ἐκουσίῳ.

- 1) Sammest. § 78: ἤγαγε τοὺς δικάζοντας οἱ προσελθεῖν οἷόν τε ἐκείνῳ, τῆς χώρας ἀποδείξας τόπον τινὰ ἐν Φρεαττοῖ καλούμενον, ἐπὶ θαλάττῃ. εἰθ' ὁ μὲν ἐν πλοίῳ προσπλεύσας λέγει, τῆς γῆς οὐχ ἀπτόμενος, οἱ δ' ἀκροῶνται καὶ δικάζουσιν ἐν τῇ γῇ· καὶ μὲν ἀλφ', τὴν ἐπὶ τοῖς ἐκουσίῳι φόνουσι δίκαν ἔδωκε, δικαίως, ἐὰν δὲ ἀπογύγῃ, ταύτης μὲν ἀθῶος ἀφίεται, τὴν δ' ἐπὶ τῷ πρότερον φόνῳ φυγὴν ὑπέχει.
- 2) Pausanias I, 28, 12: Ἔστι δὲ τοῦ Πειραιῶς πρὸς τῇ θαλάσῃ φρεατῖς· ἐνταῦθα οἱ πεφηνότες, ἢ ἀπελθόντας ἕτερον ἐπιλάβῃ σαῶς ἐγκλημα, πρὸς ἀκροωμένους ἐκ τῆς γῆς ἀπολογούνται.
- 3) Photios cod. 279 S. 535 A. lin. 28 fgg.: . . . τέταρτον τὸ ἐν Φρεαττοῖ, ὃ δικάζει τὸν χρόνον μὲν τινα φεύγοντα ἡτόν, αἰτίαν δὲ πρότερον ἔχοντα φόνου. ὃς καὶ κρινόμενος ἐπὶ νηὸς ἔξωθεν τοῦ Πειραιῶς ἀπολογούμενος ἄγκυραν καθίει, διότι ὁ νόμος αὐτὸν οὐκ ἐδίδου τῆς γῆς ἐπιβῆναι.

Mening er angivet saaledes, at ved Phreatto dømtes de, der vare i temporair Landflygtighed, ere rigtige, og der er kun udeladt, at dermed menes de, der havde begaaet ufor-sættligt Drab. Men de følgende Ord, at disse vare Saadanne, som tidligere havde paa-draget sig Anklage for Mord, vilde være uforstaalige, eller misforstaaes, dersom vi ikke andenstedsfra vidste, hvorledes det dermed forholdt sig. Det var nemlig ikke en tidligere begaaet Brøde, der indstevnedes for Phreatto, men forsættligt Drab, begaaet under Land-flygtighed for Vaadesdrab. Jeg formoder, at Ordet: *πρότερον* er forvansket¹⁾.

Pollux beretter, at ved Phreatto dømtes den, der var i Landflygtighed for Vaadesdrab, men paadrog sig en ny Anklage for forsættligt Drab, at Domstolen var ved Havet, og at den Anklagede nærmende sig, men udenat berøre Landet, maatte forsvare sig fra Skibet, hvortil föies nogle Ord, som jeg skal anföre i Anmærkningen²⁾, og i det Følgende nærmere omtale.

Baade Pollux og Photios have ledsaget deres Efterretning med et Tillæg, hvor-med de have villet forklare, hvad Demosthenes beretter, at den Anklagede paa et Skib nærmede sig og forsvarede sig uden at betræde Landet (ovenf. S. 85), men de giöre det hver paa sin Maade.

Photios — hvad enten han har dette fra Helladios eller ikke — beretter, at den Anklagede kastede Anker, medens han fra Skibet förte sin Sag ved Phreatto. Pollux siger derimod, at han hverken ved et Landingsapparat (Skibsstige? *ἀποβάθρα*) eller ved Anker turde giöre Skibet fast ved Landet. Det sees let, at da den Anklagede var udelukket fra al Samfærsel med Landet, kunde han ikke have Tilladelse til at anbringe Skibsstige eller Lignende, hvorpaa han kunde gaae i Land. At Photios ikke omtaler dette, giör iövrigt hverken fra eller til, thi det følger uden videre af sig selv. Derimod følger ikke heraf, at han ei turde kaste Anker, medens han i Nærheden af Strandbredden forsvarede sig. Photios siger udtrykkeligen, at dette skete, hvorimod de hos Pollux forekommende Ord kunne forstaaes benægtende. Men i ethvert Tilfælde har Photios uden Tvivl det Rigtige: Naar Skibet ikke turde fastgiøres ved Landet, var det umuligt at procedere fra Skibet for Dommere, som sade paa Landet, uden at kaste Anker, thi ellers maatte Skibet drive for Vind og Ström undtagen under ganske særegne Omstændigheder, paa hvilke man ikke kunde giöre Regning ved Stevningen og ved at bestemme Tiden, hvilket maatte skee rum Tid forud, da den Anklagede, som Landflygtig, opholdt sig udenfor Landet. Der maatte

1) Smlgn. det nedenfor 2) opförte Sted af Pollux, hvor de tilsvarende Ord ere: *δευτέρα αιτία*.

2) Pollux VIII, 120: ... *ἐν τούτῳ ἐκρίνετο εἴ τις τῶν γεγόντων ἐπ' ἀκουσίου γόνου αἰτία, δευτέρα αἰτία ἐκουσίου προσλάβου· ἦν δὲ ἐν θαλάττῃ τὸ δικαστήριον· καὶ τὸν ἐν αἰτία προσπλεύσαντα τῆς γῆς οὐ προσαπτόμενον, ἀπὸ τῆς νεῶς ἐχρῆν ἀπολογεῖσθαι, μήτε ἀποβάθραν (var. lect. ὑποβάθραν), μήτε ἄγκυραν εἰς τὴν γῆν βαλλόμενον.*

altsaa kastes Anker, og i selve Sagens Natur var intet til Hinder derfor, thi derved overtraadtes ikke det, som den foreskrevne Procesmaade skulde forhindre, nemlig den Anklagedes Beröring med Landet. Pollux har holdt sig til dette ene Moment, idet han, uden at omtale, at der kunde kastes Anker, indskrænker sig til at berette, at ligesom den Anklagede ikke turde sætte Skibet i Forbindelse med Landet ved et Landingsapparat, saaledes turde han heller ikke fastgiøre det ved at lægge Ankeret op paa det tørre Land.

Efterat have anført disse Vidnesbyrd, ved hvilke Sagen saa nogenlunde oplyses, gaae vi nu over til at omtale et hidhörende Sted hos Aristoteles¹⁾, hvor han handler om de forskellige Arter af Domstole (*εἴδη δικαστηρίων*), og beskriver de criminelle Domstole (*εἴδη ποινικά*) med Udtryk, som vise, at han sigter til Arcopagos, Palladion og Delphinion²⁾. Han forbigaaer Prytaneion, formodentlig fordi det kun i meget uegentlig Forstand kunde kaldes et Dikasterion, og nævner dernæst, som det fjerde Dikasterion af denne Art, Phreatto³⁾. Naar han dernæst tilføier, at det Retstilfælde, som döptes der, ikkun sielden indtraf, bestyrkes derved hvad i dette Skrift oftere er bemærket, at disse Dikasterier vel tabte sig, og efterhaanden sieldnere traadte i Virksomhed, men tillige, at de endnu paa Aristoteles' Tid vare forhaanden.

Men medens Aristoteles paa den ene Side udtrykker sig med saadan Korthed, at Stedet med Undtagelse af den anførte Notits om Tilfældets Sieldenhed, kun giver en meget löselig Forestilling om Sagen, fordi Aristoteles paa dette Sted ikke fandt Anledning til at indlade sig nærmere derpaa, har han dog föiet Noget til, som er höist vanskeligt at forklare. Jeg mener det i Anm. 3 anførte Udtryk: *ἐπὶ καθόδῳ*, hvilket man har forklaret paa mange Maader⁴⁾. Forsaavidt disse Forklaringer gaae ud paa, at ved Phreatto handledes om Tilladelse til at vende tilbage, har man overseet, at Spørgsmaalet om Tilladelse til at vende tilbage til Hiemmet var Phreatto aldeles uvedkommende. Man erindre sig Demosthenes' Ord (jvfr. S. 85), ifølge hvilke den ved Phreatto for forsætligt Drab Anklagede, dersom han döptes skyldig, straffedes efter Loven for denne Brøde, men dersom

1) Aristoteles Polit. IV, Ed. Im. Bekk. Cap. 16 S. 1300 (Schneider IV. Cap. 13 B. I. S. 181).

2) Aristoteles l. c. *ποινικῶν εἴδη* — *περὶ τε τῶν ἐκ προνοίας καὶ περὶ τῶν ἀκουσίων, καὶ ὅσα ὁμολογεῖται μὲν, ἀμνησθητέα δὲ περὶ τοῦ δικαίου.*

3) Umiddelbart efter de anførte Ord: *τέταρτον δὲ ὅσα τοῖς γένεσσι γόνου ἐπὶ καθόδῳ ἐπιφέρεται, οἷον Ἀθήνησι λέγεται καὶ τὸ ἐν Φρεαττοῖ δικαστήριον. συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα ἐν τῷ πάντι χρόνῳ ὀλίγα καὶ ἐν ταῖς μεγάλας πόλεσι.*

4) See f. Ex. Schneider i Anmærk. til det anførte Sted B. II S. 280 fgg. Matthiae l. c. S. 156 Anm. 22. Weber l. c. S. 287. Det maae være nok her at anføre følgende Forklaringer: *adversus ab exilio redeuntem; — ratione reditus; — licetne redire; — in reditu; — circa reditum; — ut redeant; — ab exilio revocatis ut capitis causam dicerent.* A. Stahr. Aristoteles' Politik o. s. v. Leipz. 1839. 4. S. 120 oversætter den hidhörende Deel af Stedet saaledes: „viertens endlich über neue Anschuldigungen, welche gegen die eines Mordes wegen in Verbannung Lebenden bei der Rückkehr vorgebracht werden“.

han befandtes uskyldig, drog han alter bort, som landflygtig for uforsættligt Drab, og havde at rette sig efter de for Saadanne gieldende Love og Vedtægter. Udtrykket: *ἐπὶ καθόδῳ* maa altsaa forklares anderledes end, saavidt mig bekiendt, hidtil er skeet, og det glæder mig at kunne meddele en Forklaring af min Ven og Collega, Madvig, der forekommer mig saa sikker, at al Vanskelighed ved det aristoteliske Sted derved bortfalder. Han forbinder *τοῖς φεύγουσι ἐπὶ καθόδῳ*, og forstaaer disse Ord om dem, som ere i Landflygtighed formedelst begaaet ufrivilligt Drab med Udsigt til at kunne vende tilbage (*ἐπὶ καθόδῳ*), nemlig ved Forlig med den Dræbtes Slægt. Denne temporaire Landflygtighed (*φεύγειν ἐπὶ καθόδῳ*) modsættes Landflygtighed paa Livstid (*ἀειφυγία. φεύγειν ἐπ' ἀειφυγίᾳ φεύγειν ἀειφυγίαν*¹).

De følgende Vidnesbyrd give vel kun ringe Udbytte for den her omhandlede Sags nærmere Oplysning, men maae dog omtales hvert for sig særskilt, for de Bemærkningers Skyld, hvortil de give Anledning, og som ere af den Art, at de ikke kunne samles under Eet.

Lex. Seger. beretter, at ved Phreatto dømtes de, der vare Landflygtige, for uforsættligt Drab, og anklagedes for en anden Brøde, samt at de staaende paa et Skib forsvarede sig²). Heri er samme Feil, som vi allerede fandt hos Pausanias (ovenf. S. 85), at Klagens Gienstand er angivet ubestemt. Sammenligne vi den i Lex. Seg. umiddelbart forudgaaende Artikel³) (v. *ἐν Ζέᾳ*), see vi, at der baade anföres, at Retten holdtes paa Strandbredden, og at Klagens Gienstand angives rigtigt, men da Forfatteren kom til den anden Artikel (*ἐν Φρεαττοῖ*), og formodentlig ikke vidste, at Zea og Phreatto ere to Benævnelser for samme Dikasterion⁴), udelod han i den sidste Artikel, hvad der allerede var anført ved den første (*ἐν Ζέᾳ*), og satte en ubestemt Anklage istedetfor den bestemte, hvilket saa meget lettere kunde skee, da denne Feil allerede langt tidligere var begaaet af Andre, idetmindste af Pausanias.

- 1) Plat. Leg. IX, 881 b. d. Med *ἐπὶ καθόδῳ* i den ovenfor angivne Betydning smlgn. *ἐφ' ᾧ, ἐπὶ τούτῳ, ἐπ' ἴσοις*. Herod. 3, 83: *ἐπὶ τούτῳ ὑπεξίσταμαι τῆς ἀρχῆς, ἐπ' ᾧτε ὑπ' οὐδενὸς ὑμῶν ἄρξομαι*. Herod. 5, 57: *ἐπὶ ἡγοῖσι*. Thukyd. 1, 13: *ἦσαν ἐπὶ ἡγοῖσι γέρασι πατρικαὶ βασιλείαι*.
- 2) Lex. Seger. S. 311, 20 fgg.: *Ἐν Φρεαττοῖ οἱ ἐπ' ἀκουσίῳ φόνῳ φεύγοντες, ἐπ' ἄλλῳ δὲ τινι κρινόμενοι οἱ δ' ἐπὶ πλοίῳ ἐστῶτες ἀπολογοῦνται*.
- 3) Lex. Seger. sammest. Lin. 17 fgg.: *ἐν Ζέᾳ τόπος ἔστι παρόλιος ἐνταῦθα κρίνεται ὁ ἐπ' ἀκουσίῳ μὲν φόνῳ φεύγων, αἰτίαν δὲ ἔχων ἐπὶ ἐκουσίῳ φόνῳ*.
- 4) Om denne Identitet see f. Ex. K. O. Müller, Eumenid. S. 152, 2. K. F. Hermann l. c. § 104, 12 § 105, 3. Schoemann l. c. S. 294, 20 og Leake, Topographie Athens. 2te Ausg. 1844 von Baiter und Sauppe. S. 268. Men især maa henvises til de af Ulrichs paa selve Stedet anstillede nøiagtige Undersøgelser, ved hvilke denne Identitet er beviist med saadan Evidents, at enhver Tvivl maae bortfalde. Zea er en lille Havn, hvis Beliggenhed Ulrichs har paaviist. See *οἱ λιμένες καὶ τὰ μακρὰ τεῖχη τῶν Ἀθηνῶν*. Athen. 1843, særskilt aftrykt af Tidsskriftet: Eranistes.

Et tredje Sted i Lex. Seger. er knap værd at nævne, og anføres kun for Fuldstændigheds Skyld. Der siges kun, at ogsaa Phreatto er en criminel Domstol¹⁾.

Hesychios har to Artikler herom. Den første Artikels Ord anføres i Anmærkingen²⁾, og jeg skal her kun bemærke, at Angivelsen, at de Anklagede dømtes staaende paa et Skib, hvilken Hesychios har med samme Ord som Lex. Seger., er saa løselig, at den vilde være os en Gaade, dersom vi ikke paa anden Maade vidste Beskeed derom. At man har rettet den Feil, som efter den sædvanlige Text findes hos Hesychios, at Klagen var stilet mod uforsætligt Drab, vilde være rigtigt, dersom der var Grund til at antage, at Hesychios havde vidst Beskeed med Sagen, og dersom han ikke ved den anden Artikel³⁾ havde documenteret sin Uvidenhed, saa at der neppe er skiellig Grund til at forandre *ἀκούσιον* til *ἐκούσιον*. Feilen hidrører formodentlig fra, at Hesychios, eller maaskee allerede en Anden for ham, har forvexlet Klagens Gienstand ved Phreatto med, at den rettedes mod dem, som tidligere havde begaaet uforsætligt Drab.

Næst Demosthenes findes den bedste Underretning om Phreatto hos Harpokration, der fuldstændigen har angivet Indholdet af Hovedstedet hos Demosthenes mod Aristokrates (ovenfor S. 84 fgg.) med den Bemærkning, at Demosthenes har givet nøiagtig Beskeed om Dikasteriet ved Phreatto, hvilken Bemærkning hentyder paa, at Harpokration har havt ogsaa andre Efterretninger for sig, maaskee især Theophrastos' Værk om Lovene, hvilket han citerer som Hiemmel for den Afledelse af Navnet, som er anført ovenfor S. 84.

Alligevel nævnes Harpokration først her efter Lex. Seger. og Hesychios, forat sætte ham i Forbindelse med Suidas, Forfatteren af Etymol. Magn. og Zonaras, i hvilke han har fundet saa uvidende og skiødesløse Eftersnakkere, at de ikke engang nogenlunde rigtigt have kunnet udskrive eller med Skiønsomhed benytte ham.

Suidas (v. *ἐμφρεάτου*⁴⁾) begynder Artiklen med nogle Ord, som han har andenstedsfra, og hvori han siger, at det var et Dikasterion over uforsætligt Drab i Athen⁵⁾. Denne Feil er langt grovere end den ovenfor ved Hesychios omtalte, da Hesychios dog kun nævner uforsætligt Drab, begaaet i Landflygtighed, Suidas derimod henlægger denne Brøde i Almindelighed under Phreatto. Iøvrigt er Vildfarelsen uden Tvivl opstaaet paa samme Maade, som hos Hesychios ved Misforstaaelse af, at de, som anklagedes for denne Dom-

1) Lex. Seger. S. 251, 7: *ἐν Φρεατιοῦ δικαστηρίον ἔστι καὶ τοῦτο τῶν φονικῶν δικῶν*. Ordene: *καὶ τοῦτο* hidrøre fra det Sted, Forfatteren har udskrevet, thi i det Foregaaende er intet, hvortil de kunne henføres.

2) Hesychios v. *ἐν Φρεάτιον ἔν τι τῶν ἀρχαίων δικαστηρίων Ἀθήνησιν, ἐν φρεάτου λεγόμενον, ἐνθα ἐκρίνοντο οἱ φυγάδες οἱ θράσαντες ἐν τῇ φυγῇ ἀκούσιον φόνον, ἐστῶτες ἐπὶ πλοίου*.

3) Hesychios v. *ἐν φρεάτων ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἐν ᾧ δικάζοντο ἐπὶ ἀκουσίῳ φόνῳ*.

4) Bernhardi corrigerer *ἐμφρεάτου* til *ἐν φρεατιοῦ*. Smlgn. nedenfor Zonaras.

5) *δικαστήριον τῶν ἀκουσίων φόνων ἐν Ἀθήναις*.

stol, tidligere havde begaaet uforsætligt Drab, og derfor vare i Landflygtighed. Dernæst anfører han Harpokrations Roes over Demosthenes, men med den grove Feil, at han nævner Talen mod Aristogeiton istedetfor Talen mod Aristokrates¹⁾. Dernæst udelader han samtlige de efter Demosthenes anførte Ord, endskiöndt han har citeret Harpokrations Berömmelse over Demosthenes, og tilsidst anfører han Theophrastos' Afledning af Navnet. I det, han har benyttet af Harpokration, ere kun et Par uvæsentlige Afvigelser.

Etym. Magnum har ordret det Samme som Suidas, og Zonaras har Begyndelsen af Artiklen²⁾. Om Sagen forekom hos end flere Grammatikere fra samme eller den fölgende Tid, vilde de vistnok alle have samme Feil. Man gav sig dengang ikke af med at berigtige Feil, som eengang havde faaet Indpas.

Man har sat et Sted i Platons Böger om Lovene i Forbindelse med det her omhandlede Dikasterion. Men paa dette Sted, hvis Ord anføres nedenfor³⁾, er Talen kun om Fremmede (ξένοι), som efterat have dræbt, det være sig en Fremmed, eller Metök, eller Borger, befinde sig i livsvarig Landflygtighed, men kastes mod deres Villie i Land paa Kysten. Der er paa dette Sted ikke Tale om nogensomhelst Rettergang, hverken ved Phreatto eller andre Domstole, men kun om hvad der ligefrem var foreskrevet saavel for det Tilfælde, at den skyldige Fremmede vendte tilbage mod Loven, som naar hans Tilbagekomst skeete ved et Tilfælde, han ikke kunde afværge. Dette Sted kan altsaa kun forsaa vidt sættes i nogen Forbindelse med det, vi her afhandle, at det leder til den, ogsaa paa anden Maade beviislige Slutning; at Vedtægter af samme Art, som de ved Phreatto foreskrevne, ogsaa vare indførte i andre Forhold⁴⁾.

Ved den i det Foregaaende givne Fremstilling af Sagen er jeg kommen til et Resultat, der er saa forskielligt fra det, Weber har fremsat i sin Commentar til Demosthenes' Tale mod Aristokrates⁵⁾, at jeg ikke kan andet end dvæle noget derved. Weber opkaster det Spørgsmaal, om der ved Phreatto kun holdtes Dom over forsætligt Drab (φόνος ἐκούσιος), eller tillige over Vaadesdrab (φόνος ἀκούσιος). For hiin Mening anfører

1) Suidas l. c. *Ἀριστοθένης ἐν τῷ κατ' Ἀριστογείτονος ἀκριβῶς διέρχεται περὶ αὐτοῦ.*

2) Zonaras v. *ἐμφρεαττοῦ δικαστήριον τῶν ἀκούσιων φόνων ἐν Ἀθήναις.*

3) Platon Leg. IX S. 866 c. d.: *ξένος δ' ἂν ἢ παντάσῃ, πρὸς τῷ καθερμῷ, ἐὰν τε ξένον, ἐὰν τε μέτοικον, ἐὰν τε ἀστὸν κτείνῃ, τὸν βίον ἅπαντα τῆς χώρας εἰργέσθω τῆς τῶν νόμων τῶνδε κυρίας. Dernæst at dersom han kom tilbage trods Loven (παρὰ νόμῳ) straffedes han uden videre paa Livet og hans Gods tilfaldt den nærmeste Paarørende af den Dræbte; hvorefter tilføies: εἰ δὲ ἄκων ἔλθοι, ἂν μὲν κατὰ θάλατταν ἐκπίπῃ πρὸς τὴν χώραν, σκηνησάμενος ἐν θαλάττῃ τέγγων τοὺς πόδας, πλοῦν ἐπιφυλαττεῖω κατὰ γῆν δὲ ἂν βίᾳ ὑπὸ τινῶν ἀχθῆ, ἢ πρώτη προστουχοῦσα ἀρχὴ τῶν ἐν τῇ πόλει, λύσασα, ἐς τὴν ὑπερορίαν ἐκπεπέτω ἄσυλον.*

4) Man sammenligne, hvad Platon har i det Foregaaende om forskiellige Straffebestemmelser for de af ham statuerede Forbrydelser.

5) Weber l. c. S. 286.

han Demosthenes og Pollux, for denne Hesychios, Suidas og Etymol. Magnum, hvortil ifølge det Foregaaende kan føies Zonaras. Om disse Steder skal jeg, idet jeg forresten henviser til, hvad der er sagt om dem ovenfor, her kun bemærke, at naar Weber lægger Vægt paa, at de sidstnævnte Grammatikere have denne Efterretning, endskiøndt den ikke findes hos Demosthenes, hvem han antager for at være deres Kilde, kan jeg ikke indrømme dette Beviis nogen Gyldighed, allerede af den Grund, at der neppe kan være Tvivl om, at det ikke er Demosthenes, men Harpokration, hvem Forfatterne af de her tilsigtede Artikler have benyttet. Det er klart, at disse Artikler kunde være skrevne, uden at deres Forfattere nogensinde havde læst en Töddel af Demosthenes.

Weber antager 1) at ved Phreatto dömtes ogsaa over uforsæligt Drab, fordi denne Klage, under den Anklagedes Landflygtighed, ikke let kunde føres for nogen anden Domstol. 2) At de nysnævnte Grammatikere have suppleret, hvad der udelodes af Andre, som indskrænkede sig til at anføre, hvad de forefandt hos Demosthenes, hvor kun det omtales, hvortil Sagen mod Aristokrates gav Anledning. 3) At dette bestyrkes ved det ovenfor anførte Sted hos Pausanias (1, 28, 12) og ved Lex. Seger. (S. 311, 20 fgg.)

Jeg bemærker til 1, at det vistnok maae indrømmes, at vi ikke kunne angive, for hvilken Domstol Anklage for uforsæligt Drab mod en Fraværende, der ikke kunde møde for Palladion, skulde føres, — forudsat, at det var nödvendigt, at den Anklagede skulde stille sig personlig — men af den Omstændighed, at vi ikke kunne sige, for hvilken Domstol en saadan Sag förtes, følger ikke, at dens Forum var Phreatto.

Hvad der er anført under 2, vilde kun da have nogen Vægt, dersom de hidhörende Vidnesbyrd ikke i Grunden vare kun eet Vidnesbyrd, og ovenikiöbet uden Troværdighed. Dertil kommer, at disse Vidnesbyrd, som ovenfor er viist, ikke alene kunne, men endog maae forklæres anderledes, dersom man ikke vil opoffre det Visse i Sagen for löse og uhiemlede Paastande.

Med Hensyn til 3, have vi at vælge imellem enten at antage, at Pausanias og Forfatteren af Lex. Seger. have udtrykt sig ubestemt, eller ved tvungen Fortolkning at lægge en Mening i deres Ord, hvorved den ovenfor anførte Hypothese understöttes. Pausanias (ovenfor S. 85) siger, at ved Phreatto förtes Sag mod Landflygtige, naar en anden Beskyldning (*ἔτερον ἔγκλημα*) reistes mod dem i deres Fraværelse. Men da den Bröde, for hvilken de vare i Landflygtighed, netop var uforsæligt Drab (*φόνος ἀκούσιος*), er det klart, at *ἔτερον ἔγκλημα* ikke kan være den samme, men maae være en Bröde af en anden Art, og hvilken anden skulde den da være end netop den, som de troværdigste Vidner angive, nemlig forsæligt Drab (*φόμος ἐκούσιος*)?

Hvad der saaledes gielder om Pausanias, gielder i end höiere Grad om Lex.

Sege., hvor Ordene¹⁾ enten ere aldeles meningsløse, eller tilkiendegive, at den nye Brøde, hvorover der dømtes ved Phreatto, var forskiellig fra den, for hvilken den Anklagede allerede tidligere var i Landflygtighed. At Udtrykket er saa ubestemt, kan ikke forundre os hos Forfatteren af Lex. Seger., men snarere, at det Samme er Tilfældet med Pausanias, hvorved dog ikke maae glemmes, at da Pausanias fornemmeligen havde Opmærksomheden henvendt paa det Topographiske, nøiedes han med at angive, at Anklagen maatte være rettet mod en anden Brøde end den, for hvilken den Anklagede var i Landflygtighed.

Procesmaaden ved Phreatto er angivet i det Foregaaende, forsaavidt vi vide noget om den.

Hvad Straffen angaaer, maae vi lade det beroe ved det, som ovenfor er anført efter Demosthenes, at den Anklagede, dersom han dømtes skyldig, belagdes med Straffen for forsætligt Drab, men frifunden, drog uhindret bort, og var da, som forhen, landflygtig for at have begaaet uforsætligt Drab.

Endnu staaer tilbage at tilføie nogle Bemærkninger om Meninger, som afvige fra det her Meddeelte.

Matthiae antager²⁾, at de Anklagede ikke kunde tage i Betænkning at stille sig for Retten, da de, saafremt de frifandtes, aabnede sig Adgang til igien at vende tilbage til deres Hiem, men dersom de ikke stillede sig, vare samme Straf underkastede, som om de dømtes skyldige. Forat dette skulde være rigtigt, maatte den, der dømtes skyldig ved Phreatto, kun idømmes livsvarig Landflygtighed (*ἀειφυγία*) og Formuens Confiscation, og at dette var saa, antager Weber³⁾. Han støtter denne Mening paa, at den, der i sit Hiem anklagedes for forsætligt Drab, kunde forlade Landet, inden Sagen var paadømt, men dersom han gjorde Brug af denne Tilladelse, kunde han ikke vende tilbage⁴⁾. Dette er nu vel saa, men kun under Betingelse af, at den Anklagede undveeg strax efter sin første Forsvarstale for Retten, altsaa inden Dommen var fældet. Oppebiede han derimod Dommen, og fandtes skyldig, leed han Lovens Straf, og da vi have Demosthenes' udtrykkelige Vidnesbyrd for, at den, der dømtes skyldig ved Phreatto, leed Straffen for forsætligt Drab, kan der vel ikke være Tvivl om, at han jo straffedes paa Liv og Formue.

Jeg skal her endnu omtale et Sted hos Pausanias⁵⁾, som kunde synes at tale for Webers Mening, hvilket Sted allerede tidligere er benyttet. Pausanias fortæller Sagnet om

1) οἱ ἐπ' ἀκουσίῳ φόνῳ φεύγοντες, ἐπ' ἄλλῳ δὲ τιμὴ κρινόμενοι.

2) Matthiae l. c. S. 156—157: „Apparere citati eo minus dubitare poterant, quod si absoluti essent, reditus in patriam patebat, non apparentes eadem poena, qua damnati, tenebantur“.

3) Weber l. c. S. 286—287.

4) Demosthenes mod Aristokr. § 69 (643). Antiphon om Herodes' Drab § 13 (130—131) Pollux VIII, 117. Smlgn. Weber l. c. 264—265.

5) Pausan. II, 29, 7.

Phokos' Drab i en Kampleeg, som Peleus og Telamon anstillede med ham. Phokos blev dræbt ved et Steenkast af Peleus, og dette antoges at være skeet med Forsæt. Da det senere ikke lykkedes Telamon ved en Herold, som han sendte til Æakos, at frigiøre sig for Mistanke om at være Peleus' Medskyldige, førtes Sagen ved Ægina paa den ovenfor (S. 84) beskrevne Maade, og da Dommen blev, at Telamon ikke var uden Deelagtighed i Phokos' Drab¹⁾, seilede han uhindret tilbage til Salamis. Men af dette Sted følger intet videre med Hensyn til det her foreliggende Spørgsmaal, thi det var ikke Telamon, men Peleus, der havde kastet Stenen, ved hvilken Phokos var dræbt, og derfor lød Klagen ikke paa, at Telamon var Gierningsmanden, men kun at han var Medvider eller Medskyldig i Drabet, ligesom ogsaa det Budskab, han sendte til Æakos, kun gik ud paa at fralægge sig dette.

Endnu staaer tilbage at tilføie nogle Ord om den Straf, Weber²⁾ antager, at Phreatto har idømt, dersom Klagen lød paa uforsælligt Drab, begaaet af en Landflygtig. Weber mener, at, naar han dømtes skyldig, maatte han være et Aar landflygtig foruden det Aar, i hvilket han var forviist for det Drab, han tidligere havde begaaet, og han antager, at denne Mening ligger i de ovenfor anførte Ord af Demosthenes (S. 84 fgg.). Hvad angaaer Straffen for uforsælligt Drab, maa det være nok her at henvise til det, som ovenfor er meddeelt herom. Med Hensyn til Anvendelsen af denne Straf ved Phreatto, maa jeg ligeledes henholde mig til, hvad jeg i det Foregaaende har søgt at bevise, at Vaadesdrab ikke kunde dømmes ved denne Domstol.

1) Pausan. l. c. *καταγνωσθεῖς δὲ οὐκ ἀνάιτιος εἶναι Φώκῳ τῆς τελευτῆς, τὸ δεύτερον ἐς Σαλαμίνα ἀπέπλευσε.*

2) Weber l. c. S. 287.

Trykfeil.

Side 6 Anm. 1: VIII, 10, 12: læs VIII, 10, 125:

— 10 Lin. 16: *είσοδος ἤ* l. *ἐῖσοδος ἤ*

— 18 — 29: nævner l. taler om

— 22 Anm. 2: d. c. l. l. c.

— 24 Lin. 23: sadde l. sade.

— 31 — 11: fört l. förte

— 35 Anm. 4 Lin. 5: *ἐπιωρκηκῶς* l. *ἐπιχωρκηκῶς*

— 44 Anm. 1: *ἀπεναντίσαι—ἐναντῶ* l. *ἀπεναντίσαι—ἐναντῶ*

— 59 Anm. 2: 57 l. 56

— 62 Lin. 1: vovede sit Liv l. sit Liv

— 71 Anm. 2: S. 2 l. B. 2

— 76 Lin. 3 fran.: *σίδηρον* l. *σίδηρος*

— 80 — 20: at de dömte l. at det dömte

— 82 — 24: af de der anførte l. af de anførte